

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΙΩΝΙΑ

Από τον Α΄ Αποικισμό έως την Αυτοκρατορική εποχή

ΙΩΝΙΑ Α΄

ΣΑΜΟΣ

η αμπελοτρόφος

και θαλασσοκράτειρα

Τοπογραφικές και ιστορικές

Σημειώσεις

Αρχείο της Πολιτιστικής

Εταιρείας Πανόραμα

©(ΑΠΑΝ) apan.gr

Ο Α΄
Μεγάλος
Αποικισμός
και οι Ίωνες
στο
Ανατολικό
Αιγαίο
11ος-9ος
ή και 8ος
π.Χ. αιώνας

Κόλπος Σμύρνης
Κόλπος Εφέσου
Εκβολές
Μαιάνδρου και
κόλπος Μιλήτου
Τους δύο κόλπους,
Εφέσου και
Μιλήτου, χωρίζει το
όρος Μυκάλη, που
αντικρίζει την
αρχαία πόλη της
Σάμου (Πυθαγόρειο)

ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

Μωβ
(δύο τόνοι):
Ιωνικές
διάλεκτοι

Κίτρινο:
Αιολική
διάλεκτος

Καφέ:
Δωρικές
διάλεκτοι

Πράσινο:
Αρκαδική (και
Κυπροαρκαδική)
διάλεκτος

Η ολόφωτη Ιωνία, ο κάλλιστος τόπος

«Ἀπό ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού γνώρισα, οἱ Ἴωνες, στοὺς ὁποίους ἀνήκει καί τό Πανιώνιον, ἔχουν ἰδρύσει τίς πόλεις τους στὸν καλύτερο τόπο· ὁ οὐρανός εἶναι πεντακάθαρος καί τό κλίμα ἐξαιρετικό. Οὔτε τὰ πιό βορινά μέρη μποροῦν νά συγκριθοῦν μέ τήν Ἰωνία, οὔτε τὰ νοτιότερα, οὔτε ὅσα βρίσκονται στά ἀνατολικά ἢ τὰ δυτικά της· τὰ μέν ὑποφέρουν ἀπό τό κρύο καί τήν ὑγρασία, τὰ δέ ἀπό τή ζέση καί τήν ξηρασία.»

Μέ αὐτόν τόν λακωνικό τρόπο δίνει τό στίγμα τῆς Ἰωνίας ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ κοσμογυρισμένος Μικρασιάτης, γεννημένος στή δωρική Ἀλικαρνασσό γύρω στό 484 π.Χ., δέν μιλά οὔτε γιά τὰ πλατύρροα ποτάμια καί τίς εὐφορες κοιλάδες, οὔτε γιά τήν πλούσια γεωργία καί τήν κτηνοτροφία, οὔτε γιά τήν ἀπέραντη ἐνδοχώρα, πού ἐκτείνεται πέρα ἀπό τίς ἀνατολικές πύλες τῶν ἰωνικῶν πόλεων, ἢ τίς θάλασσες, πού ἀνοίγονται πέρα ἀπό τίς εἰσόδους τῶν λιμανιῶν τους. Σύμφωνα μέ τόν πατέρα τῆς Ἱστορικῆς Γεωγραφίας, ἡ ὕψιστη τῶν ἀρετῶν τῆς Ἰωνίας εἶναι τό ἐξαιρετο κλίμα καί ὁ διαυγής οὐρανός πού σκεπάζει ἀνάλαφρα τίς πόλεις τῶν Ἰόνων.

Οἱ δέ Ἴωνες οὗτοι, τῶν καί τό Πανιώνιον ἐστί, τοῦ μέν οὐρανοῦ καί τῶν ἰστέων ἐν τῷ καλλίστῳ ἐτύγχανον ἰδρυσάμενοι πόλιος πάντων ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. οὔτε γάρ τὰ ἄνω αὐτῆς χωρία τωτό ποιεῖ τῇ Ἰωνίῃ, οὔτε τὰ κάτω, οὔτε τὰ πρὸς τήν ἠῶ, οὔτε τὰ πρὸς τήν ἐσπέρινν· τὰ μέν ὑπό τοῦ ψυχροῦ τε καί ὑγροῦ πιεζόμενα· τὰ δέ ὑπό τοῦ θερμοῦ τε καί αὐχμῶδες.

Ἡρόδοτος, Ἱστορίαι Α 142.

Μίλητος μὲν αὐτέων πρώτη κέεται πόλις πρὸς μεσαμβρίην, μετὰ δὲ Μυοῦς τε καὶ Πριήνη.

*αὗται μὲν ἐν τῇ **Καρίῃ** κατοίκηνται κατὰ ταῦτὰ διαλεγόμεναι σφίσι,*

*αἶδε δὲ ἐν τῇ **Λυδίῃ**, Ἔφεσος Κολοφὼν Λέβεδος Τέως Κλαζομεναὶ Φώκαια·*

αὗται δὲ αἱ πόλιες τῆσι πρότερον λεχθείησι ὁμολογέουσι κατὰ γλῶσσαν οὐδέν, σφίσι δὲ ὁμοφωνέουσι.

*ἔτι δὲ τρεῖς ὑπόλοιποι Ἰάδες πόλιες, τῶν **αἱ δύο μὲν νήσους οἰκέαται, Σάμον τε καὶ Χίον,***

*ἢ δὲ μία ἐν τῇ ἠπειρῷ ἴδρυται, **Ἐρυθραί.***

Χῖοι μὲν νυν καὶ Ἐρυθραῖοι κατὰ τούτῳ διαλέγονται, Σάμιοι δὲ ἐπ' ἐωυτῶν μούνοι. οὔτοι χαρακτῆρες γλώσσης τέσσερες γίνονται.

Ηρόδοτος

ΑΡΧΑΙΑ ΙΩΝΙΑ

Από τη Σάμο προς τη Μικρασία: Η κορυφή της Μυκάλης, έδρας
του Πανιωνίου, του αρχαιότερου και ιερότερου Κοινού των Ιόνων

ΜΥΚΑΛΗ

Κοινὸν τῶν Ἴωνων
ἢ Κοινὴ Σύνοδος Ἴωνων
στο μικρασιατικὸ βουνό
ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σάμο

Το Πανιώνιον

6ος π.Χ. αἰ.

<< >>

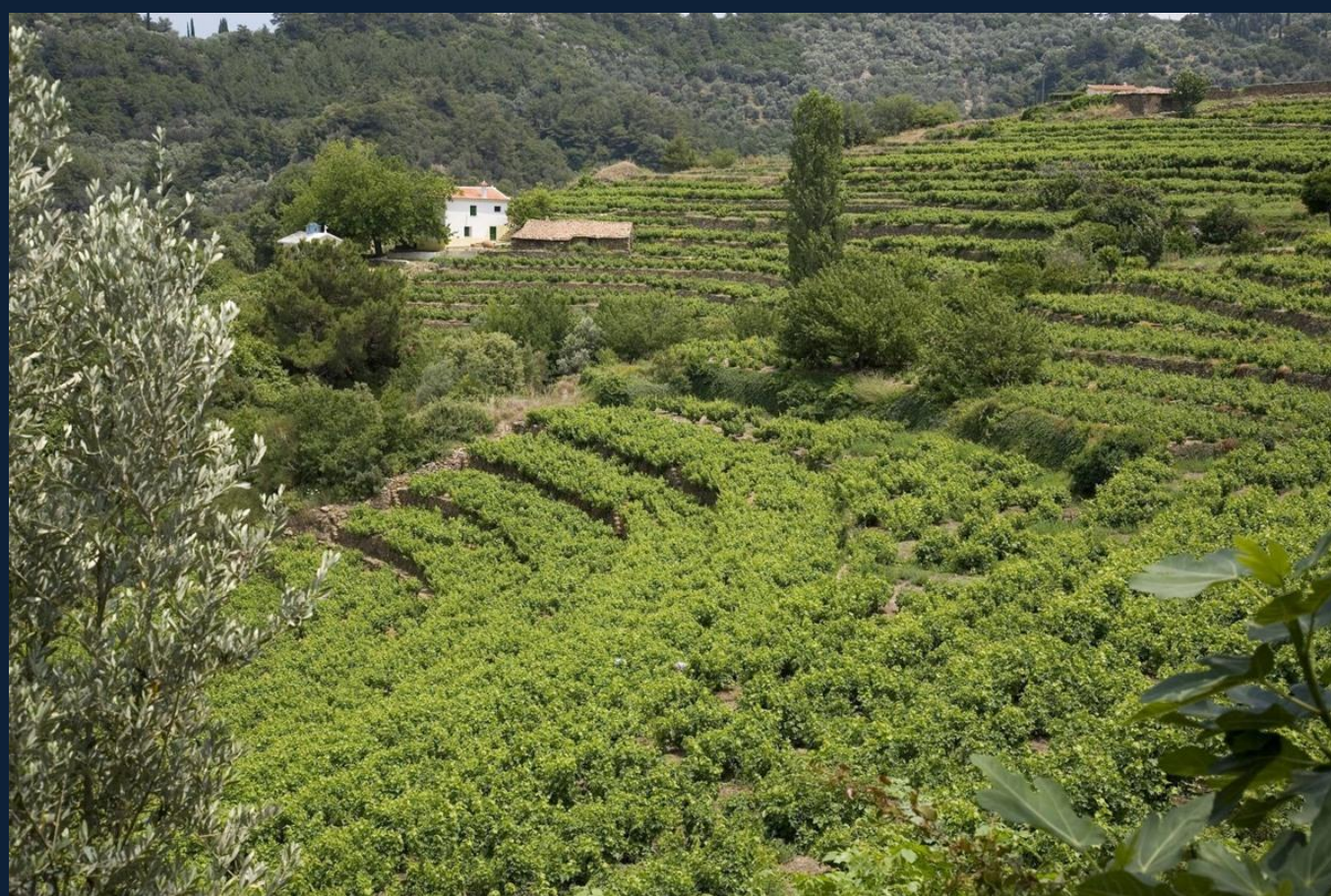
< Στο ΜΕΤ
(Μητροπολιτικὸ
Μουσείο,
Νέα Υόρκη)

Επί τόπου >

Εύφορο νησί η Σάμος,
εύφορο και ορεινότατο.
Η γεωμορφολογία της,
η πλούσια σε συστατικά
σαμιά γη, το εξαιρετικό
της κλίμα και η άμεση
επαφή βουνού και
θάλασσας συνιστούν
ιδανικό τόπο για την
αμπελοκαλλιέργεια.

Στο ένα από τα δύο
βουνά της, που ονομά-
ζεται Άμπελος,
οι πανάρχαιες πεζούλες
ανεβαίνουν έως τα
800-850 μέτρα.

*Γέμισε ζέχειλη την κούπα
με σαμιώτικο κρασί!*

Μια φράση που επαναλαμβάνει
συχνά ο λόρδος Βύρων στο
Τρίτο Άσμα του Δον Ζουάν

*Fill high
the bowl
with
Samian
wine*

Πυθαγόρειο (το παλαιό Τηγάνι) χτισμένο πάνω στα ερείπια της αρχαίας Σάμου

Στα μεσοβυζαντινά χρόνια οι Σαμιώτες τραβήχτηκαν από τα παράλια προς τα ορεινά στο εσωτερικό κι άλλοι εγκατέλειψαν το νησί. Η φυγή συνεχίστηκε και η Σάμος σχεδόν ερήμωσε τον 15ο και 16ο αιώνα. Το 1572/3, στο πλαίσιο του επανουικισμού του Αιγαίου, παραχωρήθηκαν προνόμια σε όσους θα έρχονταν να εγκατασταθούν στο οθωμανικό Sisam adasi, το οποίο δόθηκε στον καπουδάν πασά (αρχιναύαρχο) Κιλίτς Αλί, που εισέπραττε τους φόρους. Αναπτύσσονται κυρίως το Καρλόβασι, ο Μαραθόκαμπος, το Βαθύ, η Χώρα κι άλλοι οικισμοί, ενώ το Τηγάνι ήταν μέχρι το 1850 ένα χωριό. Οφείλει το όνομά του είτε στο σχήμα του λιμανιού του, είτε σε παραφθορά της ιταλικής λέξης dogana, επειδή τον 12ο αιώνα υπήρχε εδώ τελωνείο των Βενετών.

Το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο στο Πυθαγόρειο

Μαρμάρινη σαρκοφάγος (σε σχήμα ναού)
του 550-530 π.Χ. αι. από την πλουσιότατη
Δυτική Νεκρόπολη. Πυθαγόρειο

Το νέο μουσείο, που εγκαινιάστηκε το 2010, είναι και αυτό χτισμένο πάνω σε κατάλοιπα της αρχαίας πόλεως. Πριν θεμελιωθεί, έγιναν ανασκαφές στον χώρο, που έδωσαν πολλά στοιχεία για την αρχαία συνοικία και την εξέλιξή της. Η ανασκαφή συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της ανέγερσης. Η αρχαία, ρωμαϊκή και βυζαντινή Σάμος, αλλά και οι προϊστορικές φάσεις κατοίκησης, βρίσκονται παντού.

Το νεόδμητο Μουσείο Πυθαγορείου, το δεύτερο αρχαιολογικό μουσείο της Σάμου, κάλυψε ανάγκες δύο αιώνων. Η θεμελίωση του κτηρίου έγινε τον Μάρτιο του 2003 και παραδόθηκε τον Ιούλιο του 2005 στην ΚΑ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων για να οργανώσει την έκθεση, σύμφωνα με τη Μουσειολογική Μελέτη. Οι εργασίες άρχισαν τον Οκτ. της ίδιας χρονιάς, ολοκληρώθηκαν τον Ιούνιο του 2009 και το Μουσείο (εμβαδού 2.500 τ. μ.) άνοιξε για το κοινό. Τα επίσημα εγκαίνια έγιναν στις 17 Μαΐου του 2010.

Σημαντικό πλεονέκτημα του Μουσείου είναι η χωροθέτησή του πλάι σε έναν αρχαιολογικό χώρο, στο κέντρο της αρχαίας πόλης της Σάμου και του σύγχρονου Πυθαγορείου. Τα κτήρια που έχουν ανασκαφεί δίνουν μια σαφή εικόνα μίας συνοικίας του αρχαίου άστεως και της εξέλιξής της. Με χρηματοδότηση, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013 (Ε.Π. Κρήτης & Νήσων Αιγαίου), έγιναν εκτεταμένες εργασίες συντήρησης, στερέωσης και διαμόρφωσης, ούτως ώστε ο χώρος να είναι ανοικτός στους επισκέπτες.

Η μικρασιατική ΜΥΚΑΛΗ

Το Κάστρο
πάνω από το
Πυθαγόρειο

Ολόκληρο το Κάστρο είναι κτισμένο με αρχαίο οικοδομικό υλικό όλων των εποχών. Η επαναχρησιμοποίηση λαξευμένων λίθων, μεγάλων δόμων, κιόνων και άλλων αρχιτεκτονικών μελών ήταν συνήθης πρακτική κάθε φορά που επρόκειτο να κτιστεί νέο οικοδόμημα ή να επισκευαστεί κάποιο παλαιότερο.

Έτσι χάθηκε κι έτσι σώθηκε η αρχαία πολιτεία και το μεγαλύτερο Ιερό της, το Ηραίο. Η λατόμευση, μάλιστα του ναού της Ήρας άρχισε πολύ νωρίς: από τον 3ο μ.Χ. αιώνα.

Τα προϊστορικά: Οικισμοί στο Πυθαγόρειο και στο κοντινό Ηραίο

Η Σάμος έγινε νησί όταν κάποτε αποκόπηκε από το μικρασιατικό σώμα. Τόσο οι κυρίαρχοι ορεινοί όγκοι, που κορυφώνονται στα βόρεια και βορειοδυτικά, όσο και η κλίση του νησιού προς τα νότια-νοτιοανατολικά, καθώς και η πεδινή έκταση γύρω από ένα μικρό φυσικό λιμάνι που διαμορφώνεται στα πόδια των βουνών και ακριβώς απέναντι από τη χερσόνησο της μικρασιατικής Μυκάλης, κατέστησαν αυτό το σημείο του νησιού τον καταλληλότερο τόπο για κατοίκηση. Εκεί βρίσκεται η σύγχρονη κωμόπολη Πυθαγόρειο, το παλαιό Τηγάνι, που μετονομάστηκε Πυθαγόρειο τη δεκαετία του 1950 για να τιμήσει το λαμπρότερο τέκνο της Σάμου (που για πολιτικούς λόγους, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το νησί, όπως τόσοι και τόσοι άλλοι). Το Τηγάνι-Πυθαγόρειο είναι χτισμένο πάνω στα ερείπια της αρχαίας Σάμου, πρωτεύουσας της ιωνικής πόλεως-κράτους των Σαμίων. Αλλά η πρώτη κατοίκηση στο ίδιο σημείο –στον λόφο πάνω από το λιμάνι– χρονολογείται στη Νεολιθική εποχή.

Νεολιθική και Χαλκολιθική εποχή, π. 5000 – π. 3200 π.Χ.

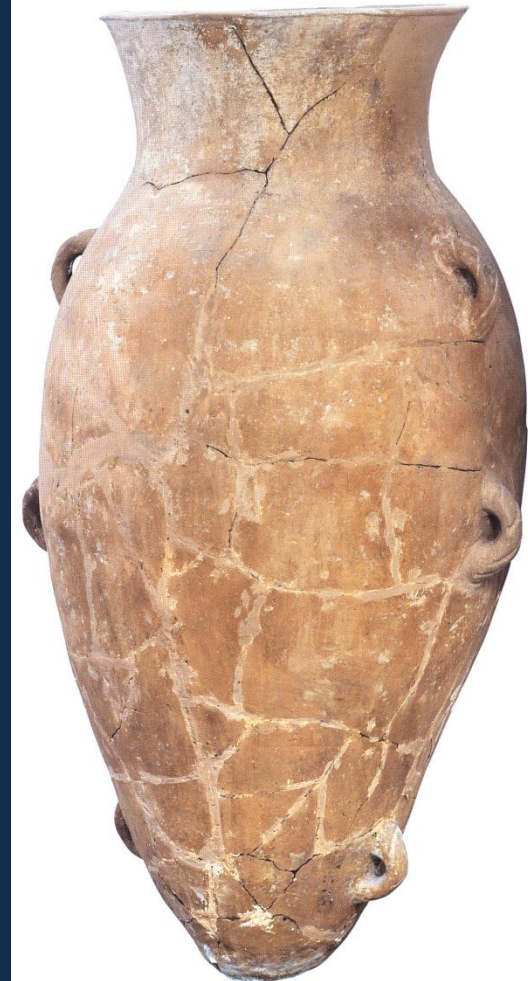
Παράλληλα με τον νεολιθικό οικισμό στην πλαγιά του λόφου πάνω από το Πυθαγόρειο, δημιουργήθηκε ένας ακόμα οικισμός, μικρότερος σε έκταση και σημασία, στο σημείο όπου χιλιετίες αργότερα διαμορφώθηκε το Ηραίο, το μεγάλο Ιερό της Σαμίας Ήρας, στα νοτιοδυτικά του Πυθαγόρειου.

Η απόσταση ανάμεσα στις δύο θέσεις είναι λίγο παραπάνω από έξι χιλιόμετρα. Οι αρχαιολόγοι διαπίστωσαν εμπορικές σχέσεις με τη Μήλο (από όπου προμηθευόταν όλο το Αιγαίο οψιανό, το σκληρό πέτρωμα που χρησίμευε για την κατασκευή κοφτερών εργαλείων), με την Αττική, την Εύβοια και τη ΒΔ Μικρασία.

Για άγνωστους λόγους, η κατοίκηση παύει γύρω στο 3200-3000 π.Χ.

Η ίδια περιοχή επανοικίζεται μετά από χίλια χρόνια.

Υπερμέγεθες πιθάρι από τον προϊστορικό οικισμό του Ηραίου > > >
Οι πολλές λαβές, τοποθετημένες σε τρεις σειρές στο σώμα του αγγείου, διευκόλυναν τη μεταφορά.

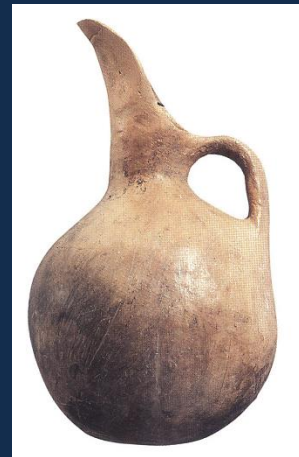

Μέση και Ύστερη εποχή του Χαλκού, 2η π.Χ. χιλιετία

Στη διάρκεια αυτής της εποχής, είναι αισθητή πρώτα η μινωική επιρροή και αργότερα η μυκηναϊκή. Φαίνεται, μάλιστα, ότι έγινε και μία περιορισμένη (;) εγκατάσταση Μυκηναίων. Αποκαλύφθηκε ένας μυκηναϊκός τάφος στο χωριό Μύλοι στην πλαγιά πάνω από το Ηραίο (8 χλμ ΒΔ της αρχαίας Σάμου / Πυθαγόρειου).

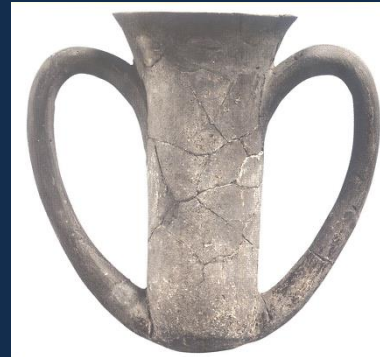
Ο θαλάσσιος ορίζοντας προς τα Δωδεκάνησα και την Κρήτη, την Κύπρο, την Κιλικία (δηλαδή τα παράλια της ασιατικής Τουρκίας στη Μεσόγειο), τις ακτές της Φοινίκης και την υπόλοιπη Μέση Ανατολή, καθώς και την Αίγυπτο ήταν ανοιχτός. Οι σχέσεις και οι επιρροές πολλές.

Την ίδια εποχή, εγκαταστάθηκαν και οι Κάρες στο νησί. Λαός που χαρακτηρίζεται με αρκετή ασάφεια σαν «μικρασιατικός», δίχως άλλα στοιχεία.

Από τον προϊστορικό οικισμό του Ηραίου

Αυτό το πολύ ιδιαίτερο και χαρακτηριστικό κύπελλο, ένα κομψό πήλινο σκεύος με δύο μεγάλες λαβές, είναι το ομηρικό «δέπας αμφικύπελλον», γνωστό από την επίσκεψη του Οδυσσέα στο Βασίλειο των Φαίακων (*Οδύσσεια*, ραψωδία η 89).

Αιγαίο Πέλαγος

Νήσος ΣΑΜΟΣ

Λουγαριά

Εκείνη την εποχή, αναδεικνύονται σε θαλασσοκράτορες οι Φοίνικες, ναυτικός λαός των παραλίων της Μέσης Ανατολής. Τα κατάλοιπα της σύντομης κυριαρχίας τους στο Αιγαίο, την Προποντίδα και το Ιόνιο είναι κυρίως τοπωνυμικά (όπως οι οικισμοί Φοίνικας στη Σύρο κ.ά.) και μυθολογικά (ορισμένες ανατολικές εκδοχές των μύθων, ιδίως σε σχέση με τον Ηρακλή).

Σάμος: πιστεύεται ότι στα αραμαϊκά (ή σε κάποια άλλη αρχαία σημιτική γλώσσα) σημαίνει ψηλό βουνό: κορυφή ορατή από μακριά.

Μετά τη διάλυση των μικρών και μεγάλων βασιλείων της Αν. Μεσογείου τον 12ο αιώνα –με εξαίρεση την Αίγυπτο που αναχαίτισε τους «λαούς της θάλασσας»–, επικρατεί χάος. Η διάδοση της χρήσης του σιδήρου πραγματοποιείται σταδιακά και σε κλίμα μεγάλης ανασφάλειας.

Το επίπεδο της ζωής έχει υποβαθμιστεί δραματικά.

Σημαντικότερη είναι η διείσδυση της **δυάδας** ως έννοιας που εκφράζει ολοκλήρωση και ισχύ έναντι της τριάδας, που έχει ήδη επικρατήσει στη μυκηναϊκή κοσμολογία. Αυτή η δυάδα, είτε με τη μορφή των διδύμων είτε με την επανάληψη του ίδιου αντικειμένου μία ακόμα φορά, όπως οι δύο ομοιόμορφοι κούροι της Σάμου.

Η έλευση των Ιώνων στην Ανατολή

Στην αυγή της εποχής του Σιδήρου, εποχή κατά την οποία συνεχίζονται οι μεγάλες πολιτικές αναταραχές, οι κοινωνικές ανακατατάξεις και οι μετακινήσεις του 12ου αιώνα, και ενώ οι Αιολείς εγκαταλείπουν τη Θεσσαλία και τη Βοιωτία με πλήρη τη Λέσβο και τα αντικρινά παράλια (από τη χερσόνησο της Τρωάδας έως και τον κόλπο της Σμύρνης), οι Ίωνες από την Αττική και την Πελοπόννησο κατευθύνονται κι αυτοί προς το Ανατολικό Αιγαίο. Ιδρύουν τις πρώτες τους εγκαταστάσεις στα νότια των αιολικών περιοχών και σε ορισμένα περιοχές, όπως στη Χίο, συγκατοικούν με τους Αιολείς, τους οποίους σταδιακά παραγκωνίζουν.

Ακολουθούν οι Δωριείς, που εγκαθίστανται στα νότια των ιωνικών περιοχών (Ρόδος, Αλικαρνασός κ.ά.)

Από την Επιδaurία (τη χερσόνησο της ΒΑ Πελοποννήσου), ίσως και από την Αρκαδία, κατέπλευσαν τον 10ο αι. οι νέοι έποικοι στη Σάμο. Και ήρθαν σε δύο ομάδες: αρχηγός της πρώτης ομάδας ήταν ο Τεμβρίων και της δεύτερης ο Προκλής Πιτυρέως.

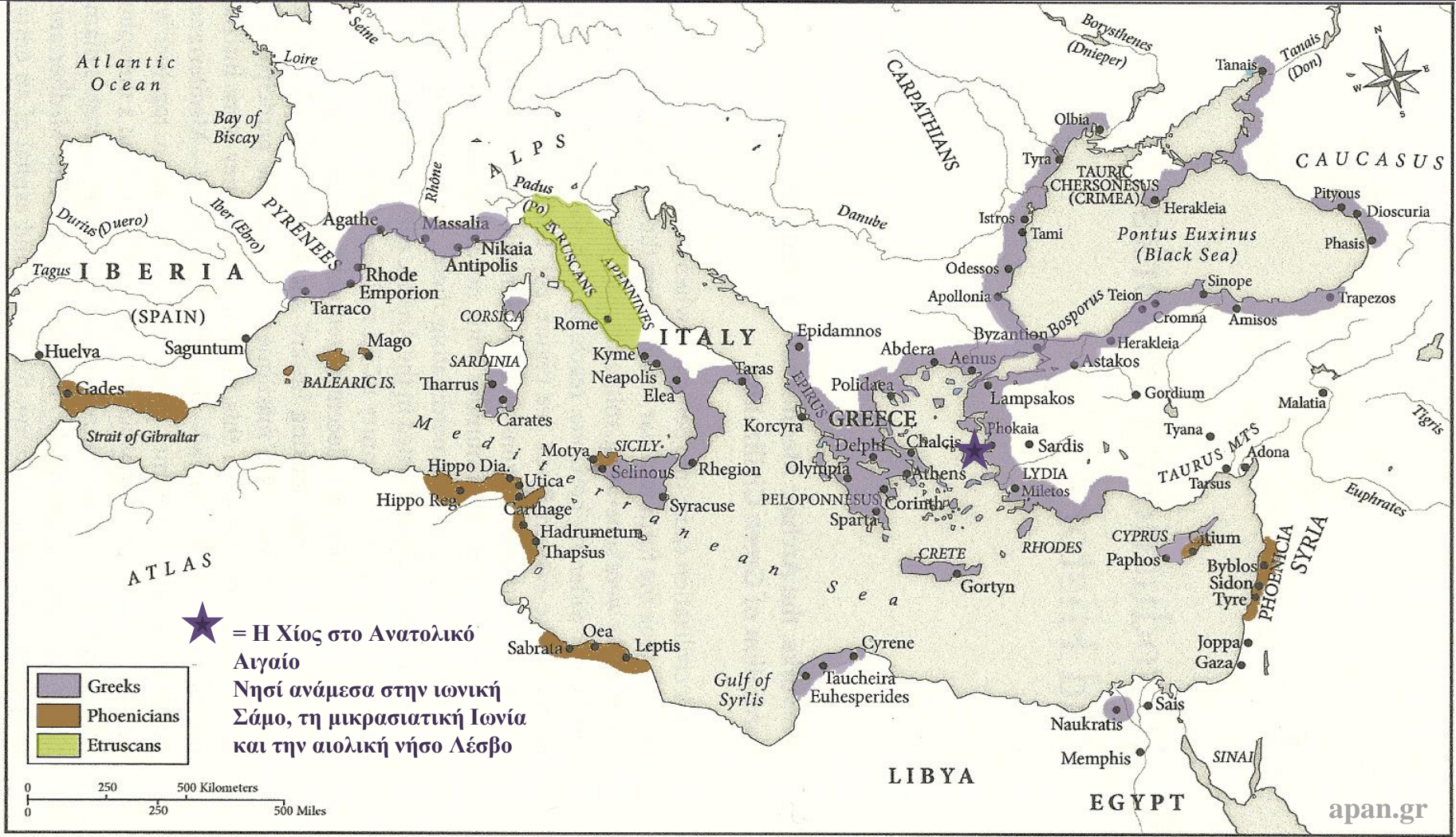
**Η διαμόρφωση του ιωνικού κόσμου του Ανατολικού Αιγαίου
πραγματοποιείται σταδιακά στις αρχές της εποχής του Σιδήρου (1000-800 π.Χ.)**

Στη Χίο οι Ίωνες βρίσκουν εγκαταστημένους τους Αιολείς, οι οποίοι με κέντρο τη Λέσβο έχουν επεκταθεί και προς Νότο (Χίος) και προς τα απέναντι ασιατικά παράλια από τη Χερσόνησο της Τρωάδας μέχρι και τον κόλπο της Σμύρνης, όπου γύρω στα 1050-1000 ίδρυσαν τη Σμύρνη, τον αρχαιότερο αρχαιοελληνικό οικισμό της Μικρασίας. Αλλά στην περιοχή της αιολικής επέκτασης (Χίος-Χερσόνησος της Ερυθραίας-Σμυρναϊκός κόλπος), είχαν ήδη δραστηριοποιηθεί οι Φοίνικες, ξακουστοί αλιείς της πορφύρας. Η φοινικική παρουσία και επιρροή είναι ορατή μέχρι τουλάχιστον το 800-750 π.Χ., όταν οι Ίωνες διαμορφώνουν πλέον τα δικά τους πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

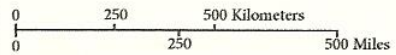
ΧΙΟΣ

**Εμποριό (ή Εμπορειός)
Ο ναός της Αθηνάς**

= Η Χίος στο Ανατολικό
 Αιγαίο
 Νησιά ανάμεσα στην Ιωνική
 Σάμο, τη μικρασιατική Ιωνία
 και την αιολική νήσο Λέσβο

- Greeks
- Phoenicians
- Etruscans

Στις αρχές της εποχής του Σιδήρου (1000-800 π.Χ.)

Στη ΣΑΜΟ, όπου καταπλέουν οι Ίωνες τον 10ο αιώνα, γύρω στα 980-950, οι μνήμες της μυκηναϊκής παρουσίας είναι μάλλον λιγοστές. Αλλά εδώ, πάντα στο Πυθαγόρειο και τα πέριξ, έχουν ήδη εγκατασταθεί οι Κάρες. Πολύ νεώτερες αρχαίες πηγές διέσωσαν την παράδοση ότι ο Τεμβρίων, ο αρχηγός της πρώτης ομάδας των εποίκων από την Πελοπόννησο, ήταν αυτός που ήρθε σε συνεννόηση με τους Κάρες, ώστε να συνυπάρξουν ειρηνικά οι δύο λαοί –εφόσον και οι νεοφερμένοι ήθελαν να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους σε εκείνον τον συγκεκριμένο τόπο. Έτσι, δημιουργείται μία κοινή πολιτειακή οργάνωση με δύο φυλές: Οι Αστυपालαιείς είναι οι παλαιοί κάτοικοι, που κατέχουν την Αστυπάλεια, δηλαδή την ακρόπολη πάνω από το Πυθαγόρειο. Οι Ίωνες καταλαμβάνουν την περιοχή γύρω από το λιμάνι στις όχθες του μικρού ποταμού Χήσιου. Ονομάζονται Χησιείς.

Αρχαιολογικό
Μουσείο στο
Πυθαγόρειο

Η νεαρή ιωνική κοινωνία οργανώνεται στη διάρκεια της Γεωμετρικής εποχής. Μέσα σε δυο αιώνες το άστυ εξαπλώνεται, ενώ συγκροτείται η πόλις-κράτος. Δεν γίνονται πια ταφές εντός του κατοικημένου χώρου, αλλά διαμορφώνεται μία νεκρόπολη με επιβλητικούς τύμβους στην περιοχή Τρία Δόντια* (στα δυτικά του πρώιμου οικισμού στον δρόμο που οδηγεί προς το Ηραίο, τον ιερότερο χώρο της Σάμου). Τον 8ο αιώνα π.Χ. οργανώνεται πολύ πιο συστηματικά και η λατρεία στο Ηραίο. Ίσως τότε να πέρασαν απέναντι οι Σάμιοι, για να αποκτήσουν τη μικρασιατική τους Περαία στα βόρεια της Μυκάλης. Αυτός ήταν ο σιτοβολώνας που τροφοδοτούσε το νησί.

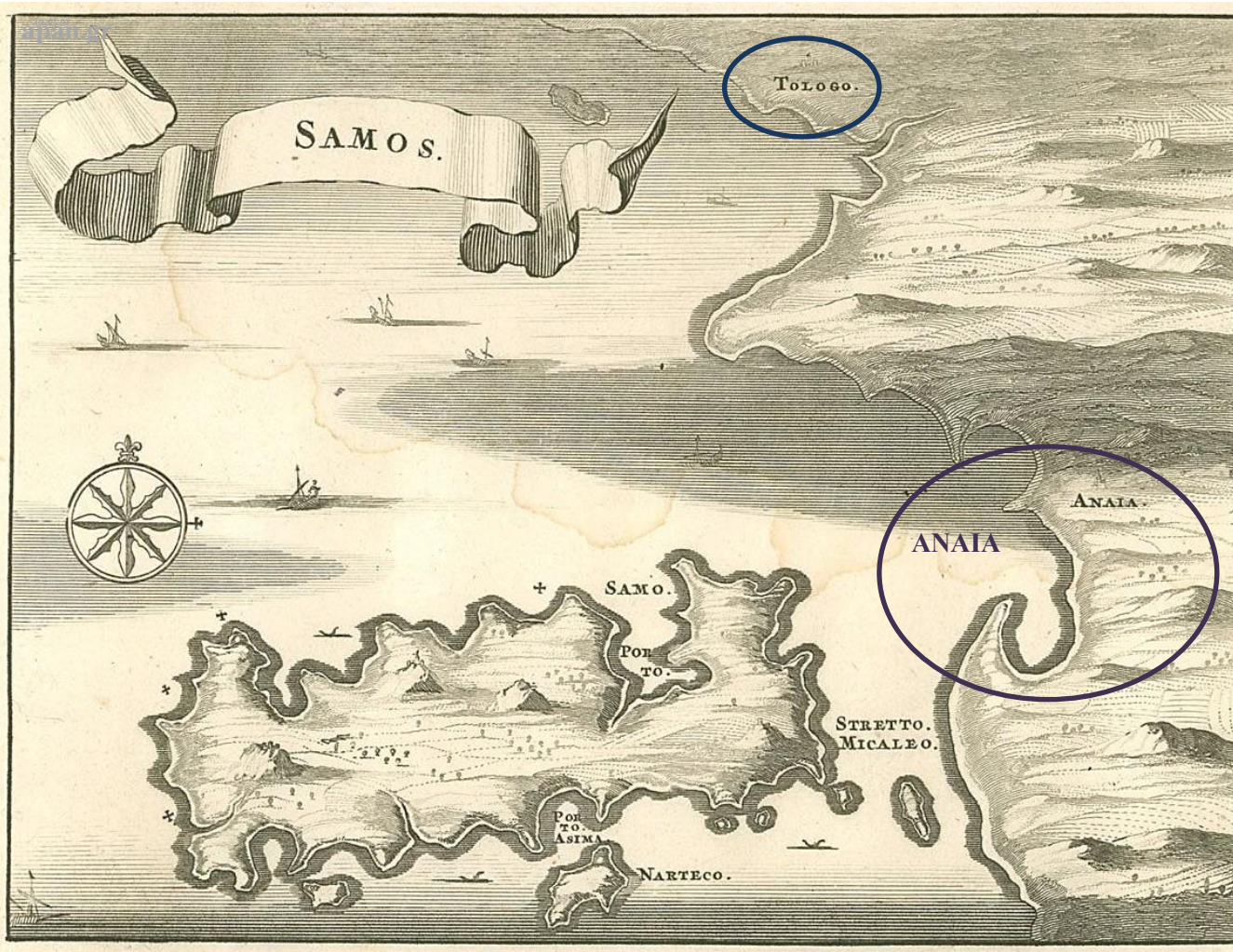

Τρία Δόντια

*Τρία Δόντια = Η νεότερη ονομασία δόθηκε από τους Σαμιώτες εκεί όπου υψώνονταν τα απομεινάρια μιας πρωτοβυζαντινής βασιλικής και του ελληνιστικού Γυμνασίου της αρχαίας πόλης, που χτίστηκε γύρω στα 300 π.Χ. πάνω στην πανάρχαια νεκρόπολη. >>>>>
Δυστυχώς, επί Χούντας δόθηκε άδεια να χτιστεί πάνω στα ερείπια παραθαλάσσιο ξενοδοχείο.

Η μοναδική μέχρι σήμερα γνωστή παράσταση πλοίου στη σαμιακή αγγειογραφία και η πρώτη ιωνική παρουσίαση πλοίου κατά τους Γεωμετρικούς χρόνους. Με μελανές γραμμές αποδίδονται το κατάστρωμα του σκάφους, τα κουπιά, το έμβολο, το κατάρτι και τα ιστία, ενώ η πλώρη και η πρύμνη κοσμούνται με κέρατα. Από τη Γεωμετρική Νεκρόπολη των τύμβων. Τέλη Μεσογεωμετρικής με αρχές Υστερογεωμετρικής περιόδου.

Tologo = η παραφθορά του «Άγιος Θεολόγος», ονομασία της βυζαντινής Εφέσου. Οι Τούρκοι ονόμασαν τον Άγιο Θεολόγο «Αγιασολούκ».

Αναία και γύρω περιοχή = Η σαμιακή Περαία βορείως του όρους Μυκάλη, ανάμεσα στην Έφεσο στα βόρεια και τη Μίλητο στα Νότια.

Η παρουσία των Σαμίων στην περιοχή αποτέλεσε μία από τις κυριότερες διαμάχες με τη Μίλητο. Οι αψιμαχίες, ακόμα και οι συγκρούσεις ανάμεσα σε Μιλησίους και Σαμίους ήταν συνεχείς.

Κόλπος Εφέσου

**Σάμος
άστυ**

Ηραίο

ΜΥΚΑΛΗ

**Λεκάνη ποταμού
Μαιάνδρου**

προσχώσεις

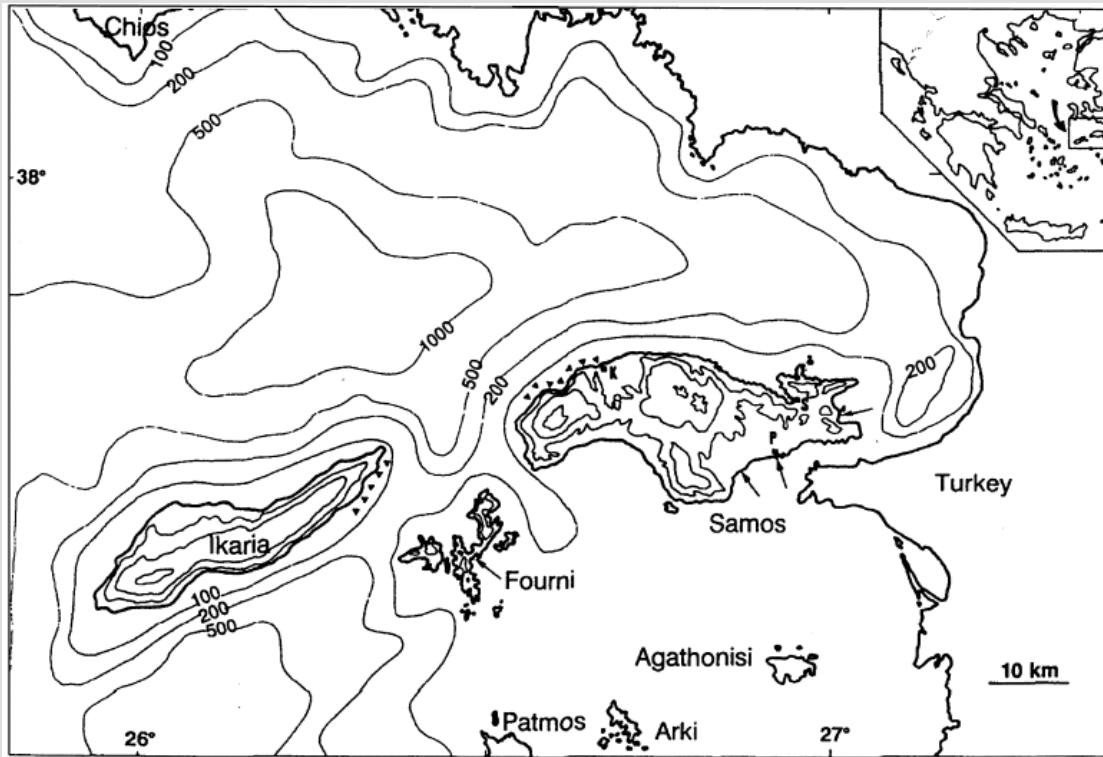
**Κόλπος Μιλήτου
(ή Κόλπος του Λάτμου
και Κόλπος Λάδης)**

Μίλητος

Σε αντιπερισπασμό, οι Μιλήσιοι κάνουν μια κυκλοτερή κίνηση για να μειώσουν την κυριαρχία των Σαμίων και, βεβαίως, για να αποκτήσουν μια προωθημένη θέση στο Αιγαίο και να διευρύνουν τον ζωτικό τους χώρο. Έτσι, γύρω στα 750-730 π.Χ., αποικίζουν τα βόρεια Δωδεκάνησα (Πάτμο, Λέρο, Λειψοί), αλλά και την Ικαρία, το μεγάλο νησί στα δυτικά της Σάμου και ιδρύουν εγκαταστάσεις στην περιοχή του Κάμπου, την οποία τότε αποκαλούσαν Οινόη για το κρασί της. Τον 6ο αιώνα, η Ικαρία συνενώθηκε διοικητικά με τη Σάμο και αποτέλεσε τμήμα της θαλάσσιας αυτοκρατορίας του Πολυκράτη. Εκείνη την εποχή χτίστηκε ο ναός της Αρτέμιδος στο Να, στη βορειοανατολική γωνία του νησιού.

Ο Νας ήταν ιερός τόπος και για τους Προέλληνες κατοίκους του Αιγαίου, ενώ ήταν ένα σημαντικό λιμάνι του νησιού στην αρχαιότητα, ο τελευταίος σταθμός πριν εξερευνηθούν οι επικίνδυνες θάλασσες γύρω από την Ικαρία. Ήταν κατάλληλο μέρος για να τελούν οι ναυτικοί θυσίες στην Άρτεμη. Η θεά, εκτός των άλλων, λατρευόταν και ως προστάτης των θαλασσοπόρων.

Ο 8ος αιώνας είναι εποχή δημιουργίας. Οι πρωτοπόρες πόλεις-κράτη ξεπερνούν το επίπεδο της κλειστής οικονομίας και ταξιδεύουν αναζητώντας μέταλλα. Οι ανταλλαγές με την Κύπρο, απ' όπου προμηθεύονται χαλκό, είχαν αρχίσει προ καιρού. Αλλά χρειάζονται χαλκό και κασσίτερο, τα μέταλλα που συνθέτουν τον ορείχαλκο. Από το 800 π.Χ., οι Ευβοείς και άλλοι Ίωνες βρίσκονται στην Ταρσό της Κιλικίας (στα μεσογειακά παράλια της σύγχρονης Τουρκίας), όπου συγκεντρώνονται τα μέταλλα από την οροσειρά του Ταύρου και τα ενδότερα, και στη συριακή Αλ-Μίνα, για τον ίδιο λόγο. Το ενδιαφέρον είναι ότι εκεί στα ξένα εμφανίζονται ως Ίωνες και όχι με το διακριτικό όνομα της κάθε πόλης. Έτσι, καταγράφονται πλέον όλοι οι Έλληνες ως «Γιουνάν» (από το Ίωνας) στη μνήμη των λαών της Ανατολής. Το 770-760, οι Ευβοείς στράφηκαν προς τη Δυτική Μεσόγειο (Μεγάλη Ελλάδα).

Μερικά χρόνια αργότερα, οι Σάμιοι ακολουθούν τους τολμηρούς Ίωνες και τους Ρόδιους στην Ανατολή. Η κατάκτηση των θαλασσών αρχίζει το 704, όταν παραγγέλνουν τέσσερα πλοία στον Κορίνθιο ναυπηγό Αμεινοκλή: είναι πεντηκόντοροι, αλλά πιο μεγάλες, πιο γρήγορες και πιο τελειοποιημένες από τον μέχρι τότε γνωστό τύπο. Με αυτές θα αντιμετωπίσουν και τους Μιλησίους, που τριγυρνούν στο Ικάριο και αναζητούν καβγάδες.

Από τον 8ο αιώνα αρχίζουν να καταφθάνουν στο Ηραίο αφιερώματα από τη Μέση Ανατολή, η οποία βρίσκεται υπό την κυριαρχία των Ασσυρίων. Δεκάδες ανατολίτικα έργα εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου στο Βαθύ. Σε μερικά απεικονίζεται γυμνή η Αστάρτη ή άλλες μορφές της Μεγάλης Θεάς, που βαστά την τριάδα των επίσης γυμνών θεοτήτων.

<< Ανδρική μορφή σε ιερατική στάση. Σφυρήλατο χάλκινο έλασμα που διακοσμούσε κάποιο έπιπλο. Από τη Βόρειο Συρία, 8ος π.Χ. αιώνας

Η Σάμος συνδέθηκε περισσότερο από κάθε άλλη ιωνική πόλη με: τις Κυκλάδες, την Κόρινθο και τη Ρόδο, την Κύπρο και τον υπόλοιπο κόσμο της Αν. Μεσογείου. Από τον 7ο αι. απέκτησε επαφές με την Ερέτρια και τη Χαλκίδα (πολέμησε όμως στο πλευρό των Χαλκιδέων έναντι της Ερέτριας) και καλλιέργησε σχέσεις με την Σπάρτη.

Από το 650 π.Χ. η Σάμος διανέμει στην υπόλοιπη Ιωνία σίδηρο και χαλκό.

Η άνοδος της αριστοκρατίας στη διάρκεια του 8ου αιώνα

Το αναχρονιστικό πολίτευμα της βασιλείας, που είχαν φέρει από την πελοποννησιακή τους κοιτίδα οι Επιδαύριοι έποικοι στη Σάμο, μαζί με τα προϊστορικά χαρακτηριστικά της Ήρας Αργείας, δίνει τη θέση του σε μία νέα μορφή διακυβέρνησης: το αριστοκρατικό πολίτευμα ή την «αβασίλευτη αριστοκρατία». Αυτοί που αναλαμβάνουν την εξουσία είναι γόννοι παλαιών ευγενικών οικογενειών, κάτοχοι μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών και ονομάζονται «γεώμοροι» (ενώ την ίδια εποχή στην ιωνική Νάξο ονομάζονται «παχείς»).

Αλλά καθώς ανοίγουν οι θαλάσσιοι ορίζοντες και οι Σάμιοι γνωρίζουν τον κόσμο κάτω από τις σκληρές ταξιδιωτικές συνθήκες και τους χίλιους κινδύνους, που αποφέρουν μεγάλα κέρδη, δημιουργείται μία εύρωστη οικονομική τάξη που θα συγκρουστεί με την αριστοκρατία. Οι οξύτατες πολιτικές αντιπαραθέσεις, που κάθε τόσο εξελίσσονται με αποτρόπαιες μορφές, χαρακτηρίζουν όλη την ιστορία της αρχαϊκής Σάμου.

Ταυτόχρονα, οργανώνεται και το δίκτυο των εμπορικών αποικιών στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτές χρησιμοποιούνται και σαν κέντρα για τη συγκέντρωση πρώτων υλών και σαν λιμενικοί σταθμοί για τα ταξίδια προς την Κύπρο, τη Συρία, την Αίγυπτο.

Η Σάμος ιδρύει τον 7ο αιώνα και δύο μικρές αποικίες στα παράλια της Κιλικίας: τη Νάγιδο και την Κελένδερη.

Μέσα σε σωρό από στάχτες, κάτω από τον Μεγάλο Βωμό του Ηραίου, βρέθηκε το 1927 αυτό το παράξενο χάλκινό σκεύος (που μοιάζει λίγο με διαπλανητικό αντικείμενο). «Έπιθημα ρυμού» το χαρακτήρισαν οι αρχαιολόγοι, δηλαδή στέλεχος που τοποθετείται στο ξύλινο δοκάρι μίας άμαξας, με το οποίο ζεύονται τα άλογα!

Το στέλεχος διακοσμείται με πάπιες και δύο ανδρικές μορφές που φαίνεται να ιππεύουν ταύρους.

Χρονολογείται στον 7ο π.Χ. αιώνα και είχε έρθει στο Ηραίο από τον Καύκασο (ίσως την Κολχίδα;)

ΣΑΜΟΣ το νησί της Ήρας

Η θεά γεννήθηκε στην ακροποταμιά, δίπλα στη θάλασσα κάτω από μια λυγαριά

Το Ήραίο της Σάμου, ένα από τα αρχαιότερα και σημαντικότερα αρχαιοελληνικά ιερά, βρίσκεται στα νότια του νησιού σε μια πεδιάδα που σχηματίστηκε από τις προσχώσεις του μικρού ποταμού Ίμβρασσου. Το Ιερό απέχει περίπου 6 χλμ νοτιοδυτικά της αρχαίας πόλης – το σημερινό Πυθαγόρειο. (Συχνά αυτό το «θαυματουργό» ρυάκι γράφεται με ένα σίγμα. Ακόμα και ο Πausanias «Ίμβρασο» τον γράφει, αλλά η λέξη είναι προελληνική και θέλει δύο σίγμα όπως ο Κηφισσός, ο Ιλισσός κ.ά.)

Η τοποθεσία όπου αναπτύχθηκε το αρχαιοελληνικό ιερό –αν και ακατάλληλη, λόγω του προσχωσιγενούς εδάφους, παράγοντας που δημιούργησε μεγάλα οικοδομικά προβλήματα– επιβεβαιώνει την προελληνική ιερότητα του χώρου. Φαίνεται ότι τους τελευταίους αιώνες της εποχής του Χαλκού, μεταξύ 1500 και 1100 ή 1000, οι (μυστηριώδεις) Κάρες, λαός που κατείχε και άλλα αιγαιοπελαγίτικα νησιά και τα μικρασιατικά παράλια, λάτρευαν εδώ τη Μεγάλη Μητέρα, την Κυβέλη ή και Ρέα, την κυρίαρχη Ανατολίτισσα θεά. Αλλά και η ομάδα των Μυκηναίων, που είχε εγκατασταθεί στο νησί, έφερε από την Πελοπόννησο τη δική της γυναικεία θεά, η οποία σταδιακά εξομοιώθηκε με την προϊστορική θεότητα. Αυτή ήταν η Ήρα. Μία Ήρα, όμως, διαφορετική από αυτή που θα λατρέψει ο ελληνικός κόσμος ως σύζυγο του Δία, όταν διαμορφώνεται το πάνθεο των Ολυμπίων θεών. Αυτή την πανάρχαια μορφή της Ήρας (Παρθένου) αναγνώριζαν και οι Ίωνες, που κατέπλευσαν στο νησί γύρω στα 1000-950 π.Χ. Από την υστερομυκηναϊκή Πελοπόννησο είχαν έρθει άλλωστε.

Η Λυγαριά (επιστημονική ονομασία: *Άγνος η κοινή* και η διεθνής *Vitex agnus castus*) είναι θάμνος πολύ διαδεδομένος στην ελληνική ύπαιθρο. Συναντάται σε χαμηλά υψόμετρα και παραθαλάσσιες περιοχές. Ανθίζει από τα τέλη του καλοκαιριού μέχρι και τον Νοέμβριο. Μπορεί να φτάσει σε ύψος τα τρία μέτρα. Τα άνθη της αναπτύσσονται στις κορυφές των μίσχων και διαμορφώνουν κωνικό σχήμα. Έχουν χρώμα συνήθως μωβ, ροζ ή και λευκό. Τα φύλλα της είναι λογχοειδή και ανά πέντε είναι ενωμένα με τον κεντρικό βλαστό. Το όνομα λυγαριά οφείλεται στα ευλύγιστα κλαδιά της.

Έχει χρησιμοποιηθεί από τους αρχαίους χρόνους για την θεραπεία των γυναικείων παθήσεων. Ο Ιπποκράτης, ο Διοσκουρίδης και ο Θεόφραστος υπογραμμίζουν την χρησιμότητα του βοτάνου σε γυναικείες παθήσεις και κατά τη διάρκεια του τοκετού για την υποβοήθηση εξόδου του πλακούντα. Αυτές οι ιδιότητες εξηγούν σε μεγάλο βαθμό και τη **σχέση της θεάς Ήρας** με το φυτό και τους λόγους για τους οποίους συνδέθηκαν οι γυναίκες, όχι μόνον οι ετοιμόγεννες, αλλά και όλων των ηλικιών, καθώς και τα νιόπαντρα ζευγάρια με τη θεά και το Ιερό της.

Μία από τις ιδιότητές του βοτάνου θεωρήθηκε η μείωση της σεξουαλικής επιθυμίας, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιηθεί παλαιότερα και στα μοναστήρια και σε συζύγους πολεμιστών, με αποτέλεσμα να γίνει ευρέως γνωστό στην Δύση ως το «πιπέρι του μοναχού».

Το βότανο (αγγλικά *chasteberry*) χρησιμοποιήθηκε σε αμηνόρροια, δυσμηνόρροια, εμμηνόπαυση, παθήσεις μαστού, πονοκέφαλο, καταρροή, χολέρα, κολικούς, διάρροια, δυσπεψία, πυρετό, καρδιακές παθήσεις, ημικρανία, αιμορροΐδες, διαταραχές του ήπατος, ελονοσία ρευματισμούς, παθήσεις του δέρματος, έλκη.

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ

Από το
άστυ
μέχρι το
Ηραίο

Η οδός
στρώθηκε
με πλάκες
μόνο το
200 μ.Χ.

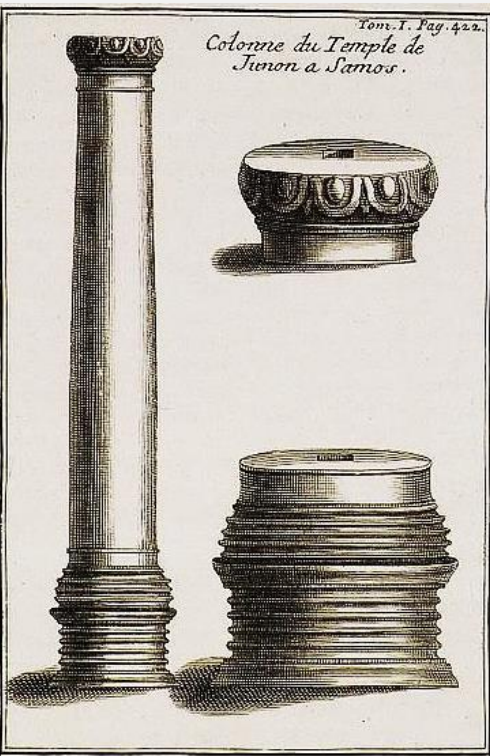

Ο δρόμος
που συνέδεε
την αρχαία
πόλη με το
Ηραίο είχε
μήκος περί-
που 6 χλμ.
Αυτόν
ακολουθού-
σαν και οι
προσκυνητές
και οι
πομπές στις
μεγάλες
γιορτές της
θεάς: τα
Ηραία και
τα Τόναια.

Το Ηραίο της Σάμου
Γνωστό και ως «Κολόνα», λόγω
του μοναδικού σωζόμενου κίονα
του ναού της Ήρας.

Ένα από τα αρχαιότερα και σημαντικότερα αρχαιοελληνικά ιερά βρίσκεται στην παραθαλάσσια πεδιάδα που σχηματίστηκε από τις προσχώσεις του ποταμού Ίμβρασσου. Απέχει 6 χλμ ΝΔ της αρχαίας πόλης Σάμου (σημερινό Πυθαγόρειο), με την οποία το συνέδεε η Ιερά Οδός. Ο μύθος λέει ότι η Ήρα, κόρη του Κρόνου και της Ρέας, θεά της ευφορίας και επίκουρος των τοκετών, γεννήθηκε στην όχθη του Ίμβρασσου. Εκεί όπου προϋπήρχε λατρευτικός χώρος και προϊστορικός οικισμός.

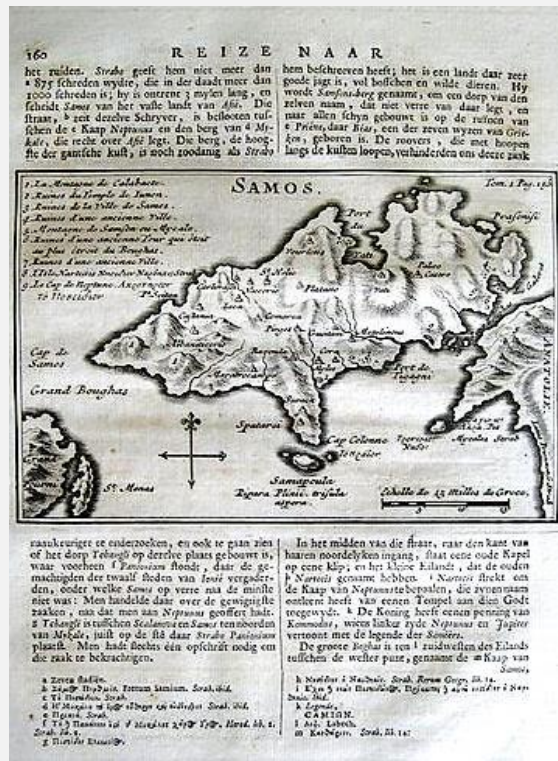

Colonne du Temple de Junon a Samos

Ο Τουρνεφόρ έδωσε εντολή να ανασκαφεί ένα τμήμα από την επίχωση γύρω από τον κίονα, έκανε μετρήσεις και σχέδια.

Από τον 3ο μ.Χ. αιώνα ο πελώριος, αλλά ημιτελής, ναός της Ήρας με το δάσος των κιώνων μετατράπηκε σε «λατομείο». Το έτοιμο οικοδομικό υλικό χρησιμοποιήθηκε αρχικά για τον οικισμό που δημιουργήθηκε μέσα στο Ιερό, ενώ πολλά τμήματα πουλήθηκαν και σε πόλεις της Μικρασίας. Όταν ερήμωσε η παράλια περιοχή, πολλά πλοία κατέπλεαν για να φορτώσουν ό,τι είχε απομείνει στον εκτεταμένο ερειπιώνα. Σαν σημάδι για τους ναυτικούς, άφησαν επί τόπου μία και μοναδική κολώνα. Αυτήν είδε το 1702 και ο Γάλλος βοτανολόγος και ιστοριοδίφης Joseph Pitton de Tournefort, απεσταλμένος του βασιλιά Λουδοβίκου ΙΔ΄ στην οθωμανική Ανατολή.

Ο πρώτος, λοιπόν, που ταύτισε με βεβαιότητα το Ιερό και πραγματοποίησε μία περιορισμένη κλίμακας ανασκαφή ασχολήθηκε και με τα σαμιώτικα κρασιά. Η γνώμη του για τις οινοποιητικές μεθόδους ήταν αρνητική, αλλά δηλώνει ότι δοκίμασε και εξαιρετικά κρασιά, που είχαν γίνει με μεγάλη φροντίδα για να πουληθούν «στους εμπόρους μας στη Σμύρνη». Το Ηραίο, ή απλώς «Κολώνα», όπως άλλωστε και τα κρασιά, προσέλκυαν το ενδιαφέρον πάμπολλων περιηγητών.

Map of Samos from a Dutch travelogue, showing the island and surrounding areas.

SAMOS

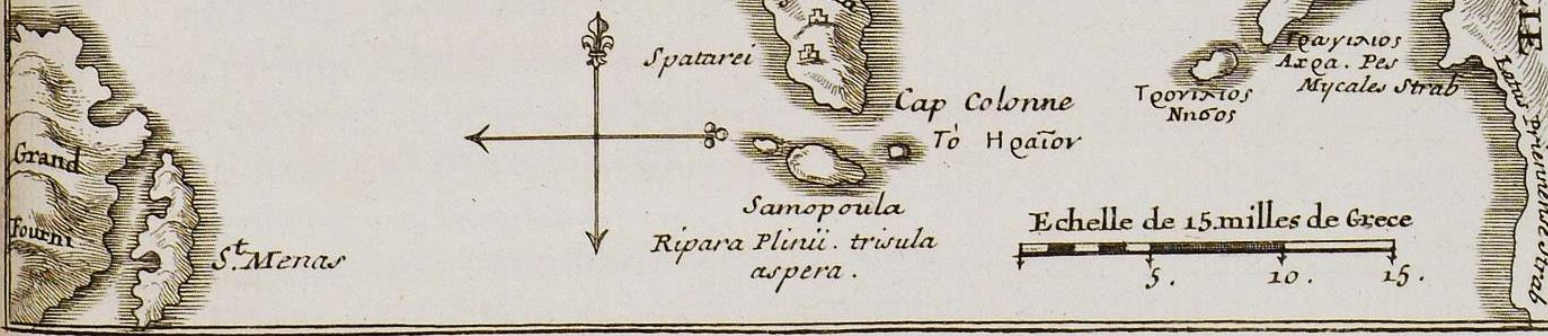
1. La Montagne de Calabacte .
2. Ruines du Temple de Junon .
3. Ruines de la Ville de Samos .
4. Ruines d'une ancienne Ville .
5. Montagne de Samson ou Mycale .
6. Ruines d'une ancienne Tour qui étoit au plus étroit du Boughas .
7. Ruines d'une ancienne Ville .
8. L'Isle Nartexis Nnoidiur Naphnixis Strab
9. Le Cap de Neptune. Ar cornocor

Τὸ Προεδριον

Cap de Samos.

Grand Boughas.

Joseph
Pitton de
Tournfort,
1717

Luigi Mayer, 1810
Η Κολώνα

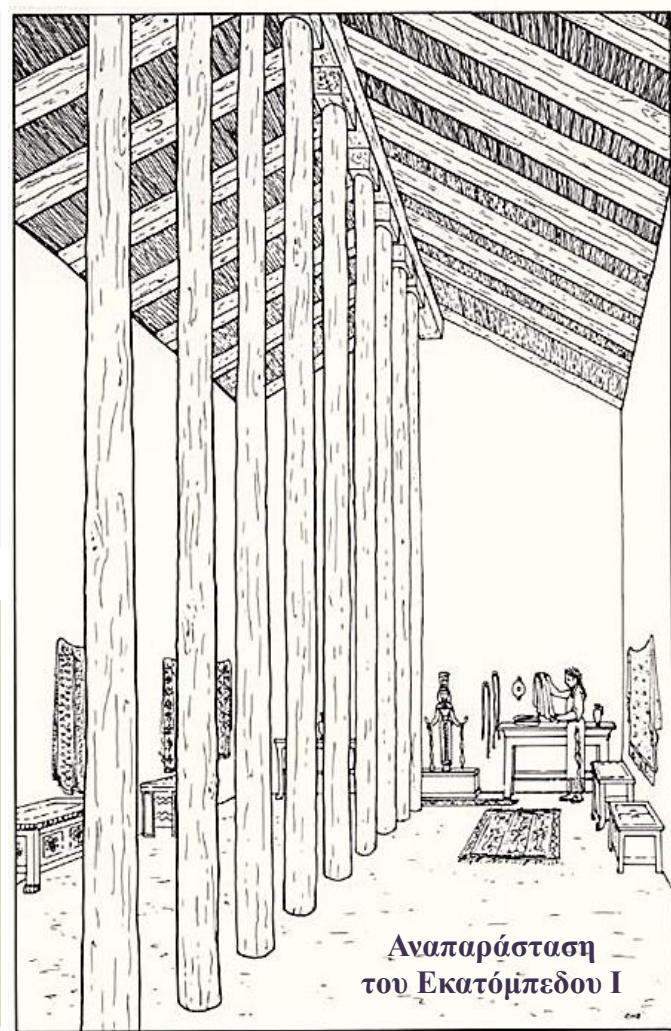

RUINS OF THE TEMPLE OF JUNO, IN SAMOS.

Τον 8ο αιώνα οργανώνεται πολύ πιο συστηματικά η λατρεία στο Ηραίο. Χτίζεται ένας ορθογώνιος βωμός, που περιβάλλεται από πλακόστρωση. Στα δυτικά του βωμού, χτίζεται ο Εκατόμπεδος Ι, ο πρώτος ναός της Ήρας (μήκος: 100 σαμιακοί πόδες). Οι τοίχοι ήταν από ωμές (άψητες) πλίνθους και στηρίζονταν σε μια χαμηλή λίθινη βάση.

Αυτός ο θαρραλέος οικοδομικός νεοτερισμός μοιάζει να σηματοδοτεί την έναρξη της μεγάλης ακμής της Σάμου, που διαρκεί διακόσια χρόνια (740 ή 720 με 522) και είναι συνυφασμένος με την παράλληλη ακμή του Ηραίου.

Στο βάθος του στενόμακρου κτηρίου υπήρχε το ξύλινο λατρευτικό «μνημείο» της θεάς: ένα ξόαναο-ανεικονικό «φετίχ», το οποίο, πολύ αργότερα, θα αντικατασταθεί από άγαλμα. Μολονότι οι πληροφορίες που διαθέτουμε είναι ελάχιστες και οι περισσότερες προέρχονται από νεότερες γραπτές πηγές, φαίνεται ότι γυναίκες αποτελούσαν το ιερατείο (ή τουλάχιστον ότι αυτές λειτουργούσαν το Ιερό, ενώ άντρες ιερείς είχαν την ευθύνη της διοίκησης). Αυτές θα ασκούσαν και θεραπευτικά καθήκοντα, εφόσον όλα τα ιερά χρησίμευαν και σαν ιατρεία. Η αρχιέρεια, που έφερε τον κληρονομικό τίτλο Ευαγγελίς, ίσως να ανήκε σε παλαιά αριστοκρατική οικογένεια.

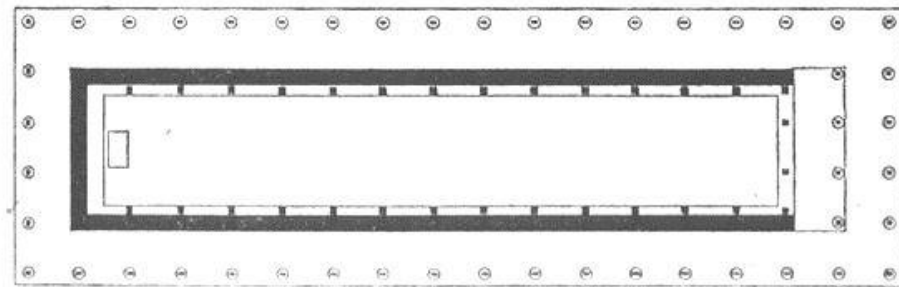
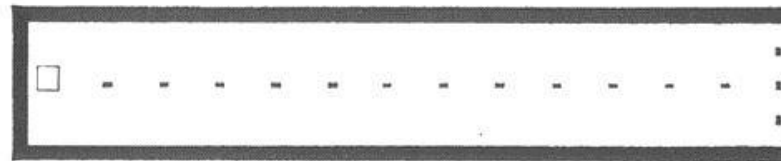

Αναπαράσταση
του Εκατόμπεδου Ι

Τον 7ο αι. ο Εκατόμπεδος Ι καταστρέφεται από πλημμύρα και στα θεμέλια του κτίζεται ο Εκατόμπεδος ΙΙ. Οι μελετητές πιστεύουν ότι με αυτόν τον δεύτερο ναό οι Σάμιοι έθεσαν τα θεμέλια της αρχαιοελληνικής ναοδομίας.

Ο Εκατόμπεδος ΙΙ έχει λίθινο κρηπίδωμα και περίσταση ή πτερόν (εξωτερική κιονοστοιχία: από 6 κίονες στις στενές πλευρές και από 18 στις μακρές) καμωμένη από ξύλινους πασσάλους που στεριώνονταν σε κυκλικές βάσεις. Στην ανατολική πλευρά (πρόσοψη) τοποθετήθηκε μία ακόμα σειρά κίονες μπροστά στην είσοδο. Αυτή θα είναι η ιδιορρυθμία των μεγάλων ναών της ανατολικής Ιωνίας. Το εσωτερικό ήταν διακοσμημένο με ζωγραφισμένη ζωφόρο (ύψ. 30 εκ) που απεικόνιζε πομπή πολεμιστών. Αυτή θεωρείται ο πρόγονος όλων των χρωματιστών ιωνικών ζωφόρων.

Ο πρώτος λίθινος ναός: Εκατόμπεδος Ι, 8ος αι.

Ο δεύτερος λίθινος ναός: Εκατόμπεδος ΙΙ

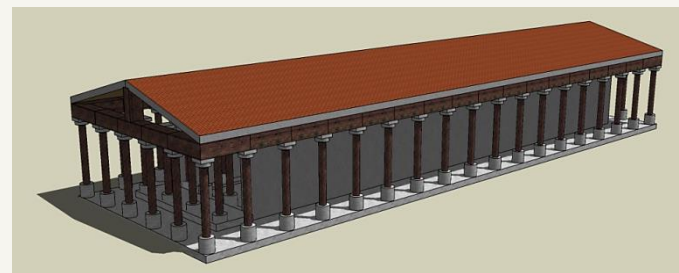
Εδώ, δεν υπάρχει πλέον η εσωτερική κιονοστοιχία, που χώριζε στα δύο τον σηκό και κατέστρεφε την οπτική του εσωτερικού χώρου.

Ο σηκός (ο καθαυτό χώρος του ναού) είχε διαστάσεις 30,60 X 6,80 μέτρα.

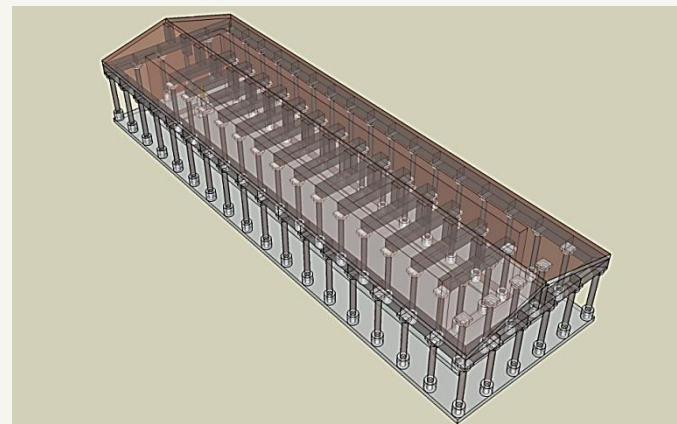
Τα έργα του 8ου και 7ου αιώνα στο Ηραίο δεν έχουν σωθεί. Ήταν εξαρχής υπονομευμένα από την ακαταλληλότητα του εδάφους, τα έλη και την εγγύτητα της θάλασσας.

Τα νέα κτίσματα, που οικοδομήθηκαν τον 6ο αιώνα πάνω στα θεμέλια των παλαιότερων ή μερικά μέτρα πιο πέρα, κι όλα όσα χτίστηκαν στους επόμενους αιώνες μέχρι και τα πρωτοβυζαντινά χρόνια κάλυψαν την πρώτη και τόσο θαυμαστή οικοδομική φάση. Μόνο χάρη στις συστηματικές ανασκαφές αποκαλύφθηκε το θαύμα που συντελέστηκε στη Σάμο στη διάρκεια της μετάβασης από την Ύστερη Γεωμετρική εποχή μέχρι την Πρώιμη Αρχαϊκή.

Σε εκείνη τη μεταβατική και τόσο κρίσιμη εποχή, ο ιερός χώρος, που έτεμνε τον φυσικό χώρο (εξ ου και τέμενος), απέκτησε κτιστή υπόσταση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο ορθολογισμός, η τεχνολογική σκέψη και η επιστημονική αντίληψη ξεπέρασαν την πρωτόγονη σχέση του ανθρώπου με τον άκτιστο κόσμο και τον ιερό τρόπο που προκαλούσε η άλογη φύση. Οι μαγικές δυνάμεις, οι ανείπωτες και ανεξέλεγκτες, αυτές που καθόριζαν τον ανθρώπινο βίο, υποχωρούν.

Εκατόμπεδος II, ψηφιακή αναπαράσταση
Ήταν ο δεύτερος λίθινος ναός της Ήρας

Χτίζω σημαίνει παρεμβαίνω αποφασιστικά στη φύση. Εξοικειώνομαι με τις πρώτες ύλες, που αποσπώ από τη φύση. Τους δίνω όνομα, τις επεξεργάζομαι, τους δίνω σχήμα, τις φέρνω στα μέτρα μου και τις χρησιμοποιώ για να δημιουργήσω μία κατασκευή.

Δίχως να χαθούν οι ισορροπίες ανάμεσα στον άκτιστο και θεϊκό κόσμο και τον κτιστό και έλλογο κόσμο, ο άνθρωπος-κτίστης και δημιουργός κατόρθωσε να δώσει λύσεις στις αυξημένες λειτουργικές ανάγκες της κοινωνίας και να εκφράσει τον εξελιγμένο τρόπο σκέψης της ακόμα και σε ένα τέμενος, τον ιερότερο δημόσιο χώρο.

Αυτό έγινε για πρώτη φορά στην ιστορία του ελληνικού πολιτισμού στο Ηραίο της Σάμου.

Δύο ήταν οι αρχιτεκτονικές λύσεις που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν για πρώτη φορά στο Ηραίο κι άλλαξαν τη μορφή του δημόσιου χώρου: το πρόπυλο και η στοά.

Η ανάγκη της κατασκευής ενός πρόπυλου, δηλαδή μίας κτιστής εισόδου που θα υποδέχεται τον ερχόμενο, δημιουργήθηκε όταν τέθηκαν τα όρια του τεμένους και κλείστηκε με λίθινο περίβολο ο ιερός χώρος. Εκείνο το σαμιακό πρόπυλο, που υιοθετήθηκε από τα ιερά άλλων πόλεων, θα αναπτυχθεί σε λαμπρό ελληνικό μνημείο. Τα Προπύλαια της αθηναϊκής Ακροπόλεως είναι η κορύφωση της πιο εξελιγμένης του μορφής και απόλυτα εναρμονισμένης με τον Ιερό Βράχο.

Η σύλληψη της ιδέας για τη δημιουργία μίας στοάς, οφείλεται στις εξαιρετικές κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούσαν στο νησί, αυτές που εκθειάζει ο Ηρόδοτος, αναφερόμενος και στην πεντακάθαρη ατμόσφαιρα της Ιωνίας.

Η στοά είναι ένα μεγάλο μακρόστενο κτίσμα, που παρεμβαίνει διακριτικά στον χώρο. Μπορεί να χωρέσει πολύ κόσμο, είτε περιπατητές είτε ομάδες που συγκεντρώνονται κάπου για κάποιον σκοπό και χρειάζονται έναν σκεπασμένο αλλά όχι κλειστό από παντού χώρο. Η στοά τους προστατεύει από τον ήλιο, τη βροχή και το κρύο, δίχως να τους στερεί τη σχέση με την ύπαιθρο και το φως και δίχως να τους αποκόβει από όσα συμβαίνουν στον ιερό χώρο.

Η ΝΟΤΙΑ ΣΤΟΑ του Ηραίου, ένα μακρόστενο κτίσμα του οποίου οι δύο μακρές πλευρές δεν κλείνονται με τοίχο, είχε μήκος 69,35 μ και πλάτος 5,91 μέτρα. Λεπτοί ξύλινοι κίονες σε πέτρινη βάση στήριζαν τη στέγη.

Αυτό το απλό κτίσμα αποτελεί το πρωιμότερο δείγμα αυτού του είδους υπόστυλης αίθουσας όχι μόνο στην ιστορία της ελληνικής Αρχιτεκτονικής, αλλά της παγκόσμιας.

Η στοά, αυτό το μόνιμα τοποθετημένο και καλά στεριωμένο σκέπαστρο, απόλυτα εναρμονισμένο με την ύπαιθρο και τις λειτουργικές ανάγκες του δημόσιου χώρου, ήταν μία ιδιοφυής λύση που εξυπηρετούσε με τον καλύτερο τρόπο τον συγκεντρωμένο κόσμο. Η εξελιγμένη μορφή της, με τον τοίχο στη μία μακρά πλευρά και την κιονοστοιχία στην άλλη, αποτέλεσε το πιο απαραίτητο οικοδόμημα κάθε δημόσιου χώρου, είτε επρόκειτο για ιερό, είτε για αγορά. Ταυτόχρονα, οι στοές χρησιμοποιήθηκαν και για τη σαφή οριοθέτηση αυτών των χώρων.

Αργότερα, οι στοές που χτίστηκαν κατά μήκος των κεντρικών οδών των πόλεων επεξέτειναν οπτικά το πλάτος του δρόμου, προστάτευσαν τα πεζοδρόμια και δημιούργησαν χώρο για την ανάπτυξη πλαϊνών κτηρίων, καταστημάτων κλπ.

Η στοά είναι το μοναδικό οικοδόμημα που, με διάφορες μικρές παραλλαγές, άντεξε στον χρόνο κι έφτασε μέχρι τις ημέρες μας. Η αντοχή της και οι πολλαπλές της χρήσεις αποδεικνύουν ότι η εφευρετικότητα των Σαμίων της Αρχαϊκής εποχής ανήκε στο πεδίο της μεγαλοφυούς δημιουργίας.

Ο θαυμαστός κόσμος των Ιώνων της Ανατολής!

Είναι η εποχή της μεγάλης ακμής του Ηραίου. Αμέτρητα αφιερώματα καταφθάνουν από τη Συρία, την Αίγυπτο, την Κύπρο και από κάθε ελληνική γωνιά, μολονότι το Ιερό δεν είναι πανελλήνιο, αλλά έχει πανελλήνια ακτινοβολία. Νότια του μεγάλου βωμού σώζεται ακόμη μια σειρά από πέτρινες βάσεις, όπου στηριζόταν το πλοίο που είχε αφιερώσει στη θεά ο θαλασσοπόρος Κωλαίος μαζί με έναν μεγάλο χάλκινο λέβητα. Αυτής της περιόδου είναι τα ευρήματα από χαλκό, ελεφαντόδοντο και φαγεντιανή, τα πήλινα αγγεία και τα σπανιότατα ξύλινα αντικείμενα που φυλάσσονται στο Μουσείο στο Βαθύ.

Ξύλινο ειδώλιο του 7ου αι. από τη μοναδική συλλογή ξυλόγλυπτων έργων τέχνης. Η σπανιότητα τους οφείλεται, βέβαια, στο υλικό που φθείρεται εύκολα.

Πάνω: Τμήμα αφιερωματικής επιγραφής του 6ου αι.
Ανατολίτισσα από την αρχαϊκή Κύπρο > (οι τρεις φωτ. είναι της Αικατερίνης Τεμπέλη)

Αφιέρωμα από την πρώιμη αρχαϊκή
Κύπρο στο Ηραίο:

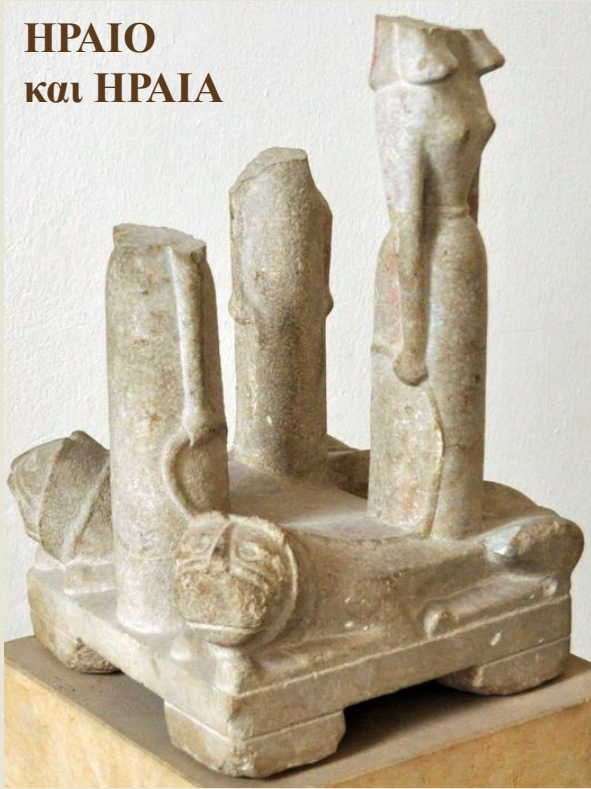
Κεφαλή άνδρα με έντονα
προσωπογραφικά χαρακτηριστικά,
μεγάλα αμυγδαλωτά μάτια, πυκνά
φρύδια και μια φαρδιά ταινία στο
μέτωπο.

Σπάραγμα από πήλινο ειδώλιο
(αγαλματίδιο), τέλη 7ου π.Χ. αιώνα.

Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου
στο Βαθύ

ΗΡΑΙΟ και ΗΡΑΙΑ

Τρεις γυναικείες θεότητες (μία ιερή τριάδα;) προστατεύονται από λιοντάρια. Το πολύ ενδιαφέρον έργο της μικρογλυπτικής χρονολογείται γύρω στα 650 π.Χ. Μουσείο Περγάμου, Βερολίνο

Οι πιο μεγάλες εορτές του Ιερού ήταν τα Ηραία και τα Τόναια, αφιερωμένες και οι δύο στην Ήρα. Φαίνεται ότι τα Τόναια (τελετή των δεσμών) ήταν παλαιότερη γιορτή, συνδεδεμένη με την προϊστορική καταγωγή της θεάς, καθώς και την αργίτικη προέλευσή της. Κέντρο της εορτής ήταν η αναπαράσταση του θαύματος που είχε κάνει η θεά, όταν το Άργος έστειλε Ετρούσκους πειρατές για να κλέψουν το ιερό της ξόανο. Ο μύθος λέει ότι όσο κωπηλατούσαν, το πλοίο τους, αντί να ανοίγεται στο πέλαγος, επέστρεφε στη στεριά. Ύστερα από πολλές προσπάθειες, οι άρπαγες αναγκάστηκαν να εναποθέσουν το ξόανο στην ακρογιαλιά, άφησαν δίπλα και κάτι πλακούντες (γλυκύσματα), για να εξευμενίσουν τη θεότητα, και μόνον τότε κατόρθωσαν να αποπλεύσουν.

Όταν βρήκαν οι Σάμιοι την επομένη το ξόανα δίπλα στη θάλασσα, πίστεψαν ότι είχε κινηθεί μόνο του μέχρι εκεί. Για να μην τυχόν και τους φύγει, το έδεσαν με βέργες λυγαριάς. Αλλά η Αργίτισσα ιέρεια Αδμήτη το έλυσε, το εξάγνισε με θαλασσινό νερό και το τοποθέτησε ξανά στο βάθρο του.

Στα Τόναια το λατρευτικό άγαλμα μεταφερόταν από τον ναό στην ακτή, εξαγνιζόταν ξανά με θαλασσινό νερό, δεχόταν και πάλι τους πλακούντες και επέστρεφε.

Κρατήρας του 670 π.Χ. με παράσταση λέοντα (αριστερά) και κάπρου (δεξιά). Ο κάπρος είναι στενά δεμένος με τη Σάμο (μύθος Αγκαίου, έμβολο της Σάμαινας). Τα δεκάδες σπαράγματα που βρέθηκαν έκαναν δυνατή την αποκατάσταση αυτού του πολύ πρώιμου αρχαϊκού αγγείου, το οποίο έχει συμπληρωθεί σε μεγάλο βαθμό. Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου στο Βαθύ

Αν τα Τόναια μνημόνευαν τα πρώτα χρόνια του ιωνικού εποικισμού της Σάμου, τότε που η προϊστορική θεά μεταλλασσόταν σταδιακά σε Ήρα, ενώ υποχωρούσαν τα μητριαρχικά στοιχεία και ο παρθενικός της χαρακτήρας, τα Ηραία τιμούσαν την επικράτηση του ελληνικού πανθέου, όπως το γνωρίζουμε από το ομηρικό Έπος και τους ομηρικούς Ύμνους.

Η Ήρα αναγκάστηκε να παντρευτεί τον πατέρα των θεών, αλλά αυτό σύντομα «ξεχάστηκε». Ο τοπικός μύθος έλεγε ότι οι γάμοι έγιναν στο Ηραίο της Σάμου.

Στα Ηραία ή και Εκατόμβαια εόρταζαν με λαμπρότητα τη γέννηση της θεάς στις όχθες του Ίμβρασσου και τους γάμους της με τον Δία. Η μεγαλοπρεπής πομπή ξεκινούσε από το άστυ και, ακολουθώντας την Ιερά Οδό, κατέληγε στο ναό της Ήρας. Ο γαμήλιος εορτασμός ήταν και η ευχετήρια γιορτή για τα νεόνυμφα ζευγάρια. Η αυστηρή θεά προστάτευε και τον γάμο.

Να σημειωθεί, όμως, ότι ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι τα Τόναια και τα Ηραία ήταν μία γιορτή με δύο τελετουργικές φάσεις.

**Η θαλασσοκράτειρα του 7ου και 6ου αιώνα
και οι αποικίες της**

Η Σάμος ίδρυσε αποικίες και στην απέναντι ιωνική ακτή (κοντά στην Έφεσο), και στη Θράκη (Πέρινθος, Ηραίων τείχος, Βησάνθη στην Προποντίδα), και στις Κυκλάδες (Αμοργός), και στην Κιλικία και στη Μεγάλη Ελλάδα (Δικαιάρχεια). Οι εμπορικές σχέσεις με την Αίγυπτο και οι αιγυπτιακές επιρροές είναι εμφανείς στην τέχνη της εποχής, με τα μνημειακά αγάλματα των κούρων που ήταν τοποθετημένα κατά μήκος της Ιεράς Οδού.

Η δραστηριότητα των Σαμίων δεν περιορίστηκε στις κοντινές και μακρινές θάλασσες του ελληνικού κόσμου.

Ονομαστός ήταν ο Σάμιος θαλασσοπόρος Κωλαίος, ο οποίος πέρασε τις Ηράκλειες Στήλες (το Στενό του Γιβραλτάρ) κι έφτασε μέχρι την Ταρτησό της Ισπανίας.

Ο Ηρόδοτος διηγείται πολλές ιστορίες.

Πλούτος, ναυτοσύνη, πειρατεία, πολιτικές έριδες και εμφύλιες συρράξεις, εκλεκτό κρασί, αλλά και μεγάλα τεχνολογικά, επιστημονικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα.

Ιβηρική
Χερσόνησος

ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ

ΣΑΜΟΣ

**Αναζητώντας μέταλλα, ο Σάμιος θαλασσοπόρος Κωλαίος πέρασε τις Ηράκλειες Στήλες (το Στενό του Γιβραλτάρ) κι έφτασε μέχρι την Ταρτησσό στη ΝΔ Ισπανία (Ηρόδοτος, Βιβλίο Δ΄).
Κυρίαρχη δύναμη στη Δ. Μεσόγειο ήταν οι Φοίνικες**

Η περιοχή της Ταρτησσοῦ, πέρα από τις Ηράκλειες Στήλες, ήταν η δυτικότερη εσχαιά της ελληνικής εξάπλωσης στη Δυτική Μεσόγειο. Τον δρόμο άνοιξε ο Ηρακλής (10ος και 11ος άθλος): Μήλα των Εσπερίδων και Άτλαντας (Μαρόκο), Αγελάδες του Γυριόνη (Ισπανία). Ακολούθησαν οι Φοίνικες. Λίγο αργότερα οι Φωκαείς (αυτοί οι εξαιρετικοί Ίωνες ναυτικοί) κι αμέσως μετά οι Σάμιοι. Μεγάλος ανταγωνισμός.

Ηράκλειες Στήλες = τα δυο βουνά στο Στενό του Γιβραλτάρ, ανάμεσα στην Ιβηρική Χερσόνησο (Ευρώπη) και το Μαρόκο (Αφρική)

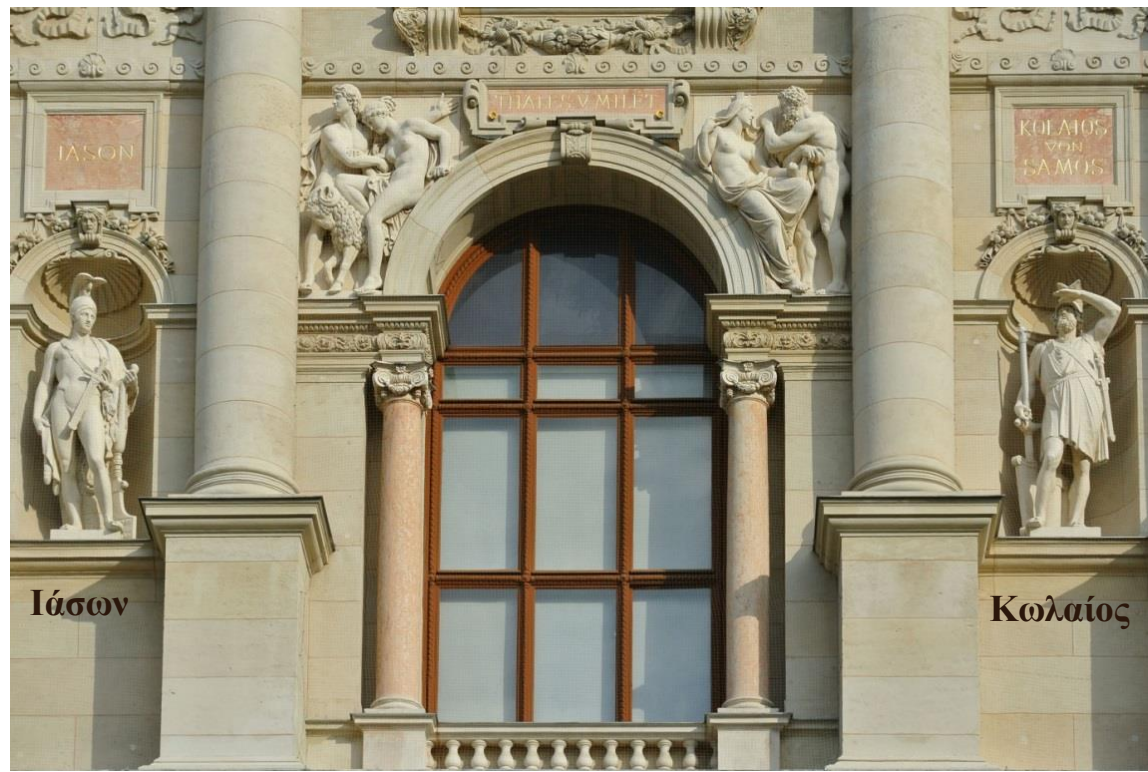
Ο Ιάσων και ο Κωλαίος ο Σάμιος, οι δύο σημαντικότεροι θαλασσοπόροι της Αρχαιότητας, που εξερεύνησαν τον Εύξεινο Πόντο ο ένας και τις δυτικές άκρες της Μεσογείου ο άλλος, υποδέχονται τους επισκέπτες του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας της Βιέννης (Naturhistorisches Museum Wien). Ανάμεσά τους, πάνω από το παράθυρο (εκτός φωτ): στέκει ο Θαλής ο Μιλήσιος.

Ο Κωλαίος στην Ιβηρική Χερσόνησο

Ευτυχώς, ο Ηρόδοτος κατέγραψε και αυτόν τον απίστευτο άθλο της ναυτοσύνης. Μέταλλα αναζητούσαν οι Σάμιοι. Από τις επαφές τους με τους Φοίνικες της Ανατολικής Μεσογείου έμαθαν για τις πλουτοφόρες πηγές της Ιβηρικής, όπου είχαν ήδη εγκατασταθεί Φοίνικες.

Στα **638-632** π.Χ. έβαλε πλώρη ο Κωλαίος για τα άγνωστα μέρη. Μόνο τον Γηρυνόνη είχε ακουστά, τον φοβερό τρισώματο και τρικέφαλο γίγαντα, εγγονό της απαίσιας Μέδουσας. Ο Ηρακλής του είχε κλέψει τις αγελάδες. Αλλά ο Κωλαίος έψαχνε για μέταλλα. Όταν επέστρεψε στη Σάμο, αφιέρωσε την καθιερωμένη δεκάτη (το ένα δέκατο από τα κέρδη του) στην Ήρα.

Σύντομα η Σάμος θα γινόταν η «πολέων πασέων πρώτην ελληνίδων και βαρβάρων» όπως την είπε ο Ηρόδοτος.

NHM Vienna

«Κι έτσι οι Σάμιοι [που είχαν λάβει μέρος στην αποστολή της οποίας ηγήθηκε ο Κωλαίος] ξεχώρισαν τη δεκάτη, δηλαδή έξι τάλαντα, και κατασκεύασαν έναν χάλκινο κρατήρα αργολικού τύπου, κι έβαλαν ένα γύρω κεφαλές γρυπών. Αυτό ήταν το αφιέρωμά τους στον ναό της Ήρας».

Αν πιστέψουμε τον Ηρόδοτο (Δ 152), ο οποίος αναφέρει και το ποσό της δεκάτης που αντιστοιχούσε στα κέρδη, τότε το κέρδος του Κωλαίου και των συντρόφων του ήταν 60 τάλαντα. Αλλά, όσο εξωφρενικό κι αν φαίνεται αυτό το ποσό, θα πρέπει ο ίδιος ο Κωλαίος να κράτησε κι ένα ακόμα μερίδιο. Γιατί εκτός από τη συμμετοχή του στον κρατήρα, προσέφερε κι ένα ολόκληρο πλοίο στη θεά. Στο Ηραίο έχει βρεθεί η βάση αυτού του αφιερώματος.

Οι σφυρήλατες προτομές γρυπών (710-680 π.Χ.) ήταν τοποθετημένες κατ' αυτόν τον τρόπο στον κρατήρα.
Αρχαιολ. Μουσείο Σάμου, Βαθύ (φωτ. Αικατερίνη Τεμπέλη)

Λεπτομέρεια από τη διακόσμηση ενός ελάσματος (μήκους 0,48 εκ). Αφηγείται τον άθλο του Ηρακλή, ο οποίος νίκησε τον Γηρυόνη. Είναι η πρώτη απεικόνιση στην ιστορία της ελληνικής τέχνης αυτού του τόσο περιπελεγμένου άθλου, που αρχίζει από την Ιβηρική και, μέσω Θράκης, καταλήγει στη Σκυθία.

Η σαμιακή τέχνη στο μέταλλο είναι εκπληκτική. Και να σκεφτεί κανείς ότι αυτό το έλασμα ήταν ένα προστερνίδιο αλόγου.

Γρύπες στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Σάμου στο Βαθύ

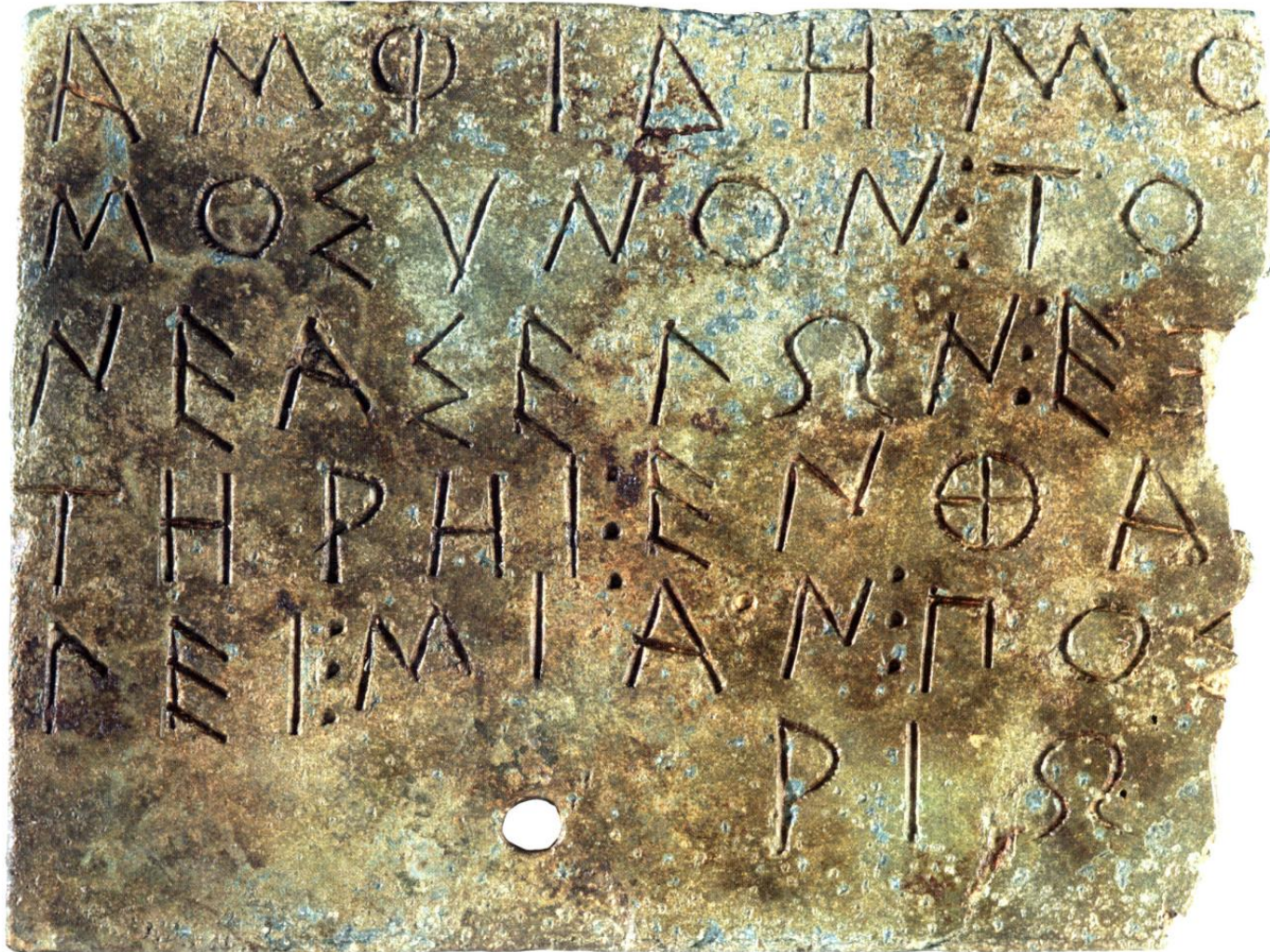
Τα μυθικά τέρατα με τη μορφή αρπακτικού πτηνού και τα αυτιά ζώου είχαν αποτροπαϊκό χαρακτήρα: απωθούσαν τα κακά πνεύματα. Οι γρύπες έφτασαν από την Ανατολή τον 8ο αιώνα και απέκτησαν κάποια ελληνικά χαρακτηριστικά στα εργαστήρια του ελληνικού κόσμου.

Στο Ηραίο βρέθηκε το πιο πλούσιο σύνολο πρώιμων σφυρήλατων γρυπών του 8ου αι. και ένα ακόμα πλουσιότερο σύνολο χυτών γρυπών του 7ου αι. τοπικής παραγωγής (κατασκευάζονταν με μήτρα στα σαμιακά εργαστήρια, ένα επίτευγμα του γλύπτη Θεόδωρου). Το ύψος δεν ξεπερνούσε τα 80 εκ.

Διακοσμούσαν τους χάλκινες λέβητες (τις χύτρες) που ήταν τοποθετημένοι σε τρίποδες: ένα από τα πιο πολυτελή αφιερώματα σε ναούς. Δεκάδες τέτοια συμπλέγματα αφιερώθηκαν στο Ιερό της Ολυμπίας. Η υστερογεωμετρική και αρχαϊκή Σάμος ήταν ένα από τα μεγάλα κέντρα παραγωγής και εξαγωγής γρυπών: οι σαμιακοί γρύπες πουλήθηκαν έως και πέρα από την Ετρουρία (Β. Ιταλία).

Η παραγωγή ολοκληρώνει τον κύκλο της γύρω στα 575 π.Χ., όταν οι γρύπες που διακοσμούσαν λέβητες, χάνουν τη λατρευτική τους σημασία. Αλλά τα σαμιακά εργαστήρια συνέχισαν την παράδοση της μεταλλοτεχνίας, ένα από τα πιο σύνθετα τεχνολογικά επιτεύγματα.

Ένας κάποιος Αμφίδημος, προφανώς διάσημος πειρατής του βου π.Χ. αιώνα, αφιέρωσε πλοιά-λάφυρα στην Ήρα και τον Ποσειδώνα. Τα πλοία δεν βρέθηκαν βέβαια, βρέθηκε όμως στο Ηραίο αυτή η αφιερωματική επιγραφή, γραμμένη στις δύο όψεις ενός χάλκινου ελάσματος. Εδώ αναφέρονται όλα. Τιμή και δόξα στον αρχιπειρατή Αμφίδημο, λοιπόν, που έχαιρε της προστασίας των θεών.

Φωτ από το βιβλίο τέχνης:
Τσάκος και Βιγλάκη-Σοφιανού,
Σάμος, τα αρχαιολογικά μουσεία
(Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Λάτση,
σειρά *Ο κύκλος των μουσείων*,
Αθήνα 2012)

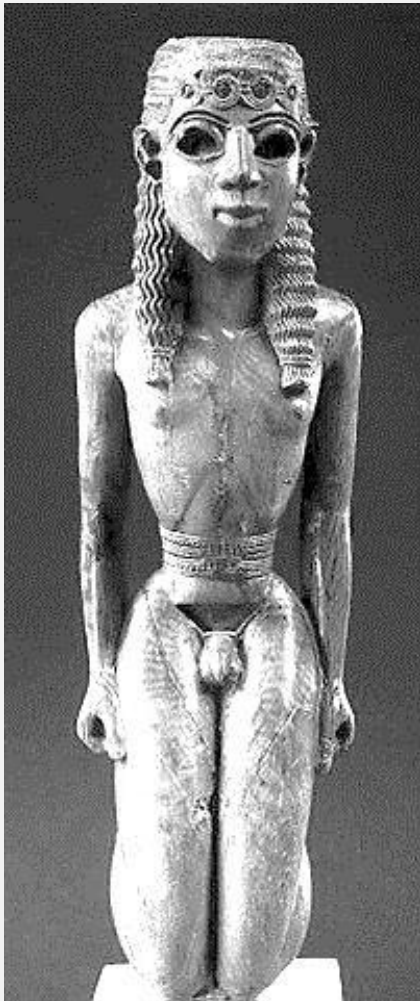
Ο Περσέας σκοτώνει τη Μέδουσα.
Αριστερά, διακρίνεται μόλις η θεά Αθηνά.

<<< Λεπτοδουλεμένο έργο με ανατολίζουσες επιδράσεις (ύψος 10,6 εκ). Γύρω στα 650 π.Χ. Πιθανή προέλευση η Λακωνία, η οποία διατηρούσε στενές εμπορικές σχέσεις με την αρχαϊκή Σάμο, μέχρι να συγκρουστεί με τον τύραννο Πολυκράτη και τους αδίστακτους πειρατές του.

12ος-7ος
αι.
π.Χ.

Τα ελεφαντοστέινα της Πρώιμης Αρχαϊκής εποχής στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου στο Βαθύ

Αγαλμάτιο ενός χορευτή
με λυγισμένα σκέλη.
Εξαιρετικής ποιότητας δείγμα
πρώιμης μικρογλυπτικής σε
ελεφαντοκόκαλο.
Βρέθηκε στο Ηραίο και
χρονολογείται στο τελευταίο
τέταρτο του 7ου αι. π.Χ.
(δηλαδή γύρω στα 625-600).

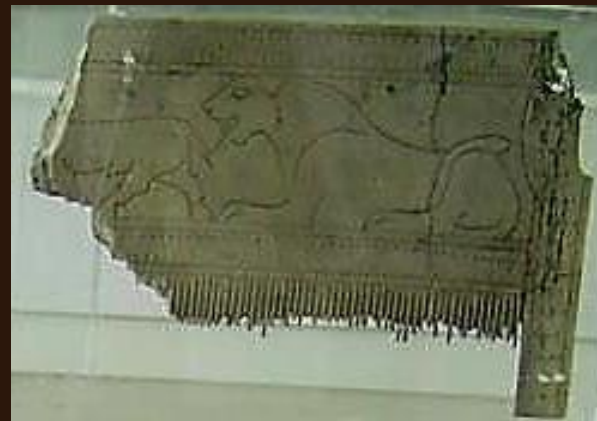
Ήταν το ένα από τα δύο
πλευρικά στηρίγματα μιας
ξύλινης κιθάρας και έχει
υποστηριχθεί με πειστικά
επιχειρήματα ότι είναι έργο
κρητικού εργαστηρίου.

Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου
στο Βαθύ

Λιοντάρια διακοσμούν φοινικικό χτένι από τη «Δυτική Φοινίκη» (Νότια Ισπανία) του 7ου αιώνα. Ελεφαντόδοτο, μήκος 9 εκ. Κάτω: σε μεγέθυνση

Είναι ένα από τα σπανιότατα δυτικοφοινικικά αντικείμενα που βρέθηκαν στο Ηραίο και μαρτυρούν τις σχέσεις των Σαμίων με τα μακρινά μέρη της Δυτικής Μεσογείου.

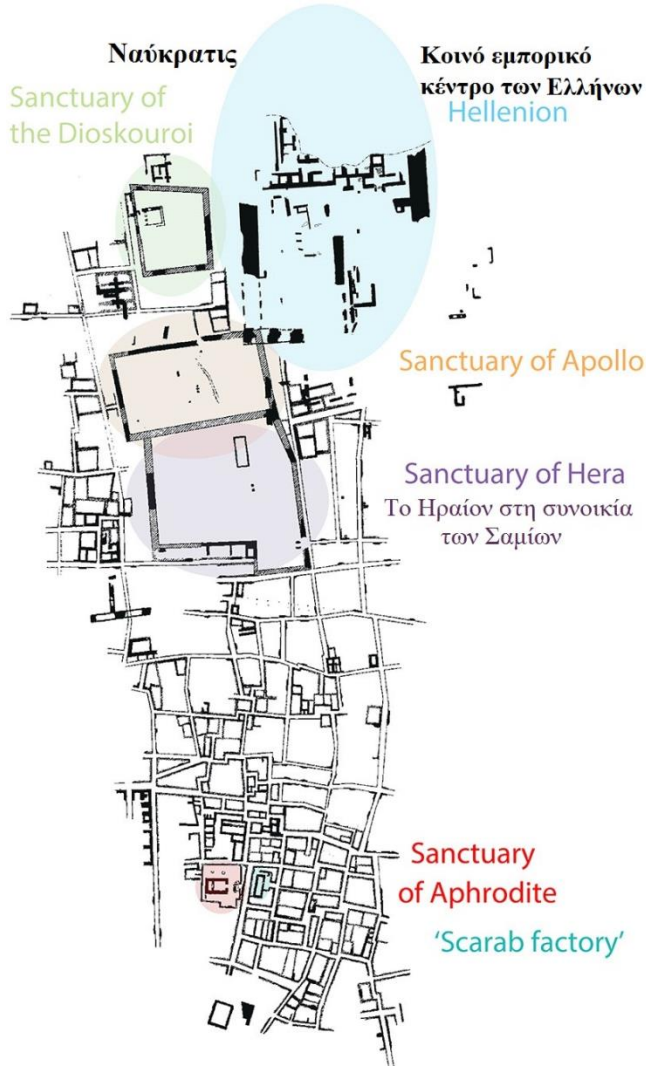
Αυτό το υπέροχο ελεφαντοστείνο λιονταράκι, ένα από τα ωραιότερα έργα της αρχαίας μικροτεχνίας, έχει μια παράξενη ιστορία. Κατασκευάστηκε στην Αίγυπτο την εποχή της 18ης ή 19ης δυναστείας (13ος-12ος π.Χ. αι.) για να διακοσμήσει κάποιο σκεύος ή ένα έπιπλο. Και περίπου εξακόσια χρόνια αργότερα, ένας προσκυνητής το αφιέρωσε στο Ιερό της Σαμίας Ήρας (τον 7ο π.Χ. αι.).

Σαμιακό νόμισμα από ήλεκτρο 600-570 π.Χ.

Ναύκρατις. Το πανελλήνιο εμπορικό κέντρο (όχι αποικία) στον δυτικό βραχίονα του Δέλτα του Νείλου ιδρύθηκε πιθανότατα από Μιλησίους γύρω στα μέσα του 7ου αιώνα. Την άδεια για αυτό το μοναδικό ελληνικό εμπόριο στην Αίγυπτο είχε δώσει ο φαραώ Ψαμμήτιχος Α' (βασ. 665-610). Η Ναύκρατις υπήρξε και το μοναδικό παράδειγμα συνύπαρξης Ελλήνων από δώδεκα πόλεις, πολλές από τις οποίες βρίσκονταν σε μόνιμη εμπόλεμη κατάσταση αναμεταξύ τους. Αλλά αυτά πίσω στη μητρόπολη. Στον ξένο τόπο και υπό τον αυστηρό έλεγχο της αιγυπτιακής εξουσίας, οι αντίπαλοι συνυπήρχαν ειρηνικά και ασχολούνταν με την ανάπτυξη των εμπορικών τους δικτύων.

Το Ελλήνιον (γαλάζιο στην κάτοψη) ήταν ένα τειχισμένο ιερό στη λειτουργία του οποίου συμμετείχαν εννέα ελληνικές πόλεις-κράτη της Ανατολής. Τέσσερις ιωνικές: Χίος, Κλαζομενές, Τέως και Φώκαια. Τέσσερις δωρικές: Ρόδος, Αλικαρνασσός, Κνίδος και Φάσηλις. Και η αιολική Μυτιλήνη. Η Μίλητος, η Σάμος και η Αίγινα διατηρούσαν τα δικά τους ιερά σε χωριστές συνοικίες. Το Ηραίο του Νείλου υπαγόταν στο σαμιακό Ηραίο.

Μία αφιερωματική επιγραφή στην Αφροδίτη από κάποιον Ροίκο, που βρέθηκε στη Ναύκρατη, αποτέλεσε θέμα πολλών συζητήσεων διότι αυτός ο Ροίκος θα μπορούσε να είναι ο αρχιτέκτονας του μεγάλου λίθινου ναού στο σαμιακό Ηραίο (που τον αναφέρει ο Ηρόδοτος). Ενδεχομένως να είχε αναμειχθεί και στην οικοδόμηση του Ηραίου στη Ναύκρατη. Προς το παρόν τίποτα δεν έχει αποδειχθεί, αλλά είναι γεγονός ότι οι επαφές με τον αιγυπτιακό κόσμο επηρέασαν πολλαπλώς τον ελληνικό κόσμο της Αρχαϊκής εποχής. Ειδικότερα τους Έλληνες της Ανατολής. Δύο από τους τομείς στους οποίους η επιρροή είναι ιδιαίτερα εμφανής είναι η μνημειακή ναοδομία και η γλυπτική. Πιστεύεται ότι οι κούροι, τα πρώτα υπερμεγέθη αγάλματα νέων ανδρών, έχουν ως πηγή έμπνευσης τα πελώρια και στατικά αιγυπτιακά αγάλματα. Ο περίφημος κούρος της Σάμου είναι τρεις φορές μεγαλύτερος από το φυσικό μέγεθος. Όμως οι Έλληνες έδωσαν πνοή στα δικά τους αγάλματα, που τα περισσότερα ήταν γυμνά, σε αντίθεση με τα αιγυπτιακά. Σκοπός τους ήταν να αποδώσουν κίνηση και φυσικότητα στα σώματα κι έτσι αυτοί οι υπέροχοι κούροι ενσάρκωσαν το ελληνικό πνεύμα της εποχής.

Εκστατικός ο Ηρόδοτος αφιερώνει το δεύτερο από τα εννέα βιβλία των *Ιστοριών* του στην περιγραφή και τον πολιτισμό της χώρας του Νείλου, ενώ στο τρίτο βιβλίο διηγείται το χρονικό της περσικής εκστρατείας και κατάκτησης της Αιγύπτου και αναφέρεται στην ανάμειξη του Σάμιου τύραννου Πολυκράτη.

Οι Σάμιοι στη θρακική πλευρά της Προποντίδας / Θάλασσας του Μαρμαρά

Πρώιμα σαμιακά νομίσματα από ήλεκτρο, 600-570 π.Χ.

Πάνω, βάρος 2,85 γρ.

Στη μπροστινή όψη: Αετός έχει αρπάξει φίδι στον αέρα

Κάτω, βάρος 2,87 γρ.

Κεφαλή λιονταριού μέσα σε στεφάνι στη μπροστινή όψη

Η πολιτική κατάσταση στη Σάμο πάει από το κακό στο χειρότερο. Οι ολιγαρχικοί και οι υποστηρικτές τους κινδυνεύουν να χάσουν την εξουσία από διάφορους δημοκόπους και λαοπλάνους. Οι αντιθέσεις καταλήγουν σε κοινωνικές εκρήξεις κι όσοι έχουν αναμειχθεί σε αιματηρά γεγονότα κι όσοι κατηγορούνται δικαίως ή αδικώς, αλλά κι όσοι βλέπουν να καταλύεται η παλαιά τάξη των πραγμάτων, να χάνονται προνόμια, περιουσίες και αξίες ή δεν αντέχουν την πολιτειακή εκτροπή και τα νέα ήθη, ρίχνουν μαύρη πέτρα πίσω τους, μπαίνουν στα καράβια και φεύγουν.

Τα αίτια του Δεύτερου Ελληνικού Αποικισμού είναι κυρίως πολιτικά.

Από την ώρα όμως που χάνουν οι φυγάδες από τα μάτια τους τον τελευταίο κάβο της γενέθλιας γης, η διάθεσή τους αλλάζει άρδην. Ο νόστος και η άρρητη ανάγκη να διατηρήσουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του τόπου τους, αυτόν που τους διαφοροποιεί από κάθε άλλον Έλληνα και τους καθιστά Σαμίους ή Μεγαρείς, Μιλησίους ή Ερετριείς, είναι οι κυριότεροι παράγοντες που καθορίζουν τη στάση τους στον νέο τόπο. Όπου κι αν είναι αυτός. Εκεί θα ξαναφτιάξουν κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση την πατρίδα.

Αλλά και πίσω στην πατρίδα, τη μητροπολιτική πόλη, οι διαθέσεις απέναντι στους φυγάδες αλλάζουν. Η κάθε πόλη, απαλλαγμένη από τους απείθαρχους, ανυπότακτους και επικινδύνους πολίτες, θέλει τώρα να επωφεληθεί από τον αποικισμό. Είναι οι δικοί της άνθρωποι αυτοί που ίδρυσαν τη νέα πόλη, επεκτείνοντας τόσο την αίγλη της μητροπόλεως όσο και την ακτίνα δράσης της. Δεσμοί άρρηκτοι. Η καταγωγή αποκτά ιερό νόημα.

Αυτή τη φορά, η ομάδα των Σαμίων φυγάδων έβαλε πλώρη για τη θρακική πλευρά της Προποντίδας.

Η περιοχή ανάμεσα στον αυχένα της Θρακικής Χερσονήσου (Χερσόνησος της Καλλιπόλεως) στα δυτικά και τη Σηλυβρία, τη μεγαρική αποικία κοντά στο επίσης μεγαρικό Βυζάντιον, στα ανατολικά, ήταν ακόμα ανεξερεύνητη. Γύρω στο 600 π.Χ., σε μια μικρή χερσόνησο της θρακικής γης οι Σάμιοι ίδρυσαν την **Περίνθο** (που επτά αιώνες αργότερα έγινε έδρα της ρωμαϊκής Επαρχίας Θράκης και στα τέλη του 3ου μ.Χ. αι. ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός την ονόμασε Ηράκλεια - τουρκ. Marmara Ereğlisi).

Μόλις εγκαταστάθηκαν οι Σάμιοι και αφού φύτεψαν τα πρώτα αμπέλια τους, ίδρυσαν το δικό τους Ηραίο. Η χωροθέτησή του σε μια ακρογιαλιά 6-7 χλμ δυτικά της Περίνθου ήταν ακριβώς ίδια με το Ηραίο της Σάμου. Ίδια ήταν ακόμα και η κατεύθυνση του Ιερού στη Θράκη: ήταν στραμμένο προς τα νότια κι έφτανε μέχρι το κύμα.

Αμέσως μετά, οι Περίνθιοι άπλωσαν την επικράτειά τους προς τα δυτικά κι έχτισαν τις αγροτικές κωμοπόλεις και τα κεφαλοχώρια: Ηραϊόν Τείχος, Βισάνθη (κοντά στη νεότερη Ραιδεστό), Γάνο και Χώρα (τα νεότερα Γανόχωρα) και συνέχισαν επεκτείνοντας τους αμπελώνες τους μέχρι την Τυρόδιζα ή Τιρίσταση (110 χλμ νοτιοδυτικά της Βισάνθης). Με άλλα λόγια, όση είναι η έκταση της Σάμου σχεδόν άλλη τόση ήταν και η παραγωγική χώρα των Σαμίων στην Προποντίδα. Κι όπως η Ήρα ήταν η θεά-προστάτις του νησιού, έτσι και στην Πέρινθο κυρίαρχη ήταν η λατρεία της μεγάλης θεάς. Κι όπως η Σάμος συνδέθηκε με την εκλεκτή ποιότητα των κρασιών της, έτσι και η χώρα των Περινήθιων έγινε γνωστή για τα δικά της κρασιά.

[Ο οينوπαραγωγικός χαρακτήρας της ελληνικής αγροτικής κοινωνίας, που ζούσε εδώ μέχρι τον Οκτώβριο του 1922, ήταν τόσο κυρίαρχος, ώστε η Τυρόδιζα-Τιρίστασις, ένα από τα ξακουστά κρασοχώρια των Σαμίων του 6ου π.Χ. αι., ονομάστηκε στα τουρκικά Σάρκιοϊ (Şarköy = κρασοχώρι).]

<< Χάλκινη κεφαλή γρύπα του 6 ου π.Χ. αι.
Βρέθηκε στη Βισάνθη.
Αρχ. Μουσείο Κωνσταντινουπόλεως

Στην Προποντίδα των Σαμίων (φωτ Γ. Κωστόπουλος) aran.gr

Αιολικές αποικίες ● αποικίες τής Μιλήτου ◆ Μεγαρικές αποικίες * Σαμιακές αποικίες ⊙ Ἀθηναϊκές αποικίες ▲

Δύο από τα πιο σημαντικά εκθέματα της συλλογής γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης προέρχονται από τη θρακική Προποντίδα. Είχαν παραδοθεί στον Θρακικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Ραιδεστού, ο οποίος συγκέντρωνε αρχαιότητες από ολόκληρη την Ανατολική Θράκη. Μέσα στον χαμό της φυγής το 1922 και κάτω από άγριες συνθήκες, οι καταδιωκόμενοι άρπαξαν κυριολεκτικά όσα έργα μπορούσαν και τα πήραν μαζί τους στην προσφυγιά. Τα πιο πολύτιμα ήταν ένας Κούρος και μια Κόρη του 6ου αιώνα. Η ακριβής προέλευση είναι άγνωστη.

Κούρος και κόρη

Τα αγάλματα των όρθιων νέων ανδρών και γυναικών με την άκαμπτη στάση και το «αρχαϊκό μειδίαμα» αποτελούν μια από τις κορυφαίες δημιουργίες της αρχαϊκής τέχνης (7ος-5ος αι. π.Χ.). Ο μικρός σε μέγεθος κούρος δεν είναι γυμνός, όπως οι περισσότεροι της εποχής, αλλά φορά ιμάτιο. Η κόρη, πιθανόν, κρατά περιστέρι ή καρπό. Και στα δύο αγάλματα ανιχνεύονται έντονες επιδράσεις από την καλλιτεχνική παραγωγή της Σάμου ή της Μιλήτου.

Από την επεξηγηματική πινακίδα του ΑΜΘ

Σαν εφέστιοι
θεοί ήρθαν το
1922 από την
Ραιδεστό στη
Θεσσαλονίκη
ο Κούρος και
η Κόρη του
6ου π.Χ.
αιώνα.

Τα πιο
συγκινητικά
έργα που
διασώθηκαν
από την
ελληνική
αρχαιότητα.

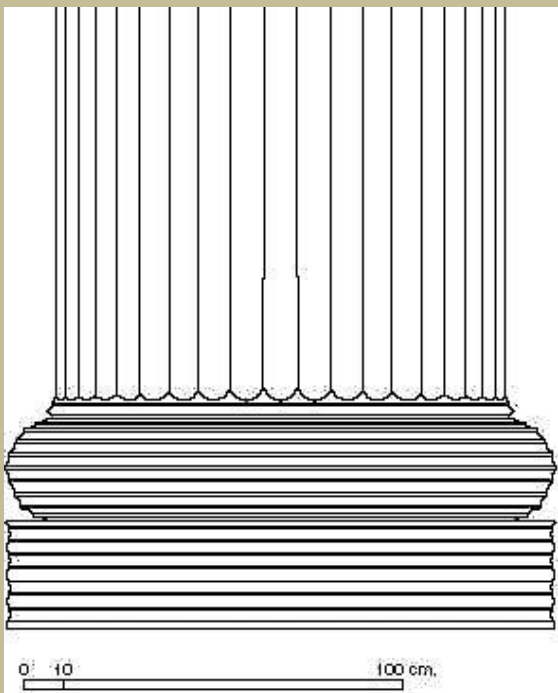
Όμως οι Σάμιοι δεν ήταν μόνοι τους στα θρακικά εδάφη της Προποντίδας. Μερικές δεκαετίες νωρίτερα, οι Μεγαρείς είχαν ιδρύσει το Βυζάντιον (Κων/πολη) στην είσοδο του Βοσπόρου και, 60 χλμ δυτικότερα, τη Σηλυβρία (τ. Silivri). Η Πέρινθος, που ξεφύτρωσε στα δυτικά της Σηλυβρίας, και η επεκτατική δραστηριότητα των Περινήθων ενοχλούσε τους Μεγαρείς εποίκους. Ζήτησαν τη βοήθεια της μητροπόλεως. Τα Μέγαρα έστειλαν στόλο. Αλλά και η Σάμος έσπευσε με τα πλοία της. Στην αναμέτρηση νίκησαν οι Σάμιοι, που αιχμαλώτισαν και πολλούς Μεγαρείς τους οποίους πήραν δούλους στο νησί. Τέκνο μίας από αυτές τις σκλαβωμένες μεγαρικές οικογένειες ήταν ο Ευπαλίνος, ο μέγας μηχανικός που κατασκεύασε γύρω στα 550 π.Χ. το Υδραγωγείο της αρχαϊκής Σάμου και πέρασε μέσα από το βουνό μία σήραγγα, γράφοντας το όνομά του στην αιωνιότητα. Πρόκειται για το Ευπαλίνειο όρυγμα.

<< Σπάραγμα μαρμάρινου αγάλματος του 6ου π.Χ. αι. Ο γυμνός Κούρος προέρχεται από σαμιακό εργαστήριο της Προποντίδας και βρέθηκε τη δεκαετία του 1970 στη Ραιδεστό (τ. Tekirdağ). Φαίνεται ότι στη θέση της Ραιδεστού υπήρχε μία ακόμα σαμιακή κωμόπολη, η οποία δεν ταυτίζεται όμως με τη Βισάνθη που θα ήταν κάπου εκεί κοντά.

Αρχαιολογικό Μουσείο Κωνσταντινουπόλεως

Επιστρέφοντας στο
σαμιακό Ηραίο της
εποχής των μεγάλων
επιτευγμάτων

Ο πρώτος **λίθινος** ναός της Ήρας, ο τρίτος κατά σειρά στην ίδια θέση, άρχισε να χτίζεται γύρω στα 575-570 π.Χ. κι όταν τελειώσε, γύρω στο 550, ήταν αναμφίβολα το μεγαλύτερο και επιβλητικότερο κτίσμα στην Ελλάδα. Είναι ο πρώτος *δίπτερος* ναός που γνωρίζουμε. Οι κίονες είχαν ύψος π. 18 μ και ήταν πόρινοι και ραβδωτοί. Τα κιονόκρανα και ο θριγκός ήταν ξύλινα.

Αρχιτέκτονας ήταν ο Ροίκος, ένας από τους πρώτους επώνυμους οικοδόμους στην ιστορία της Αρχιτεκτονικής. Κοντά του ήταν και ο μάλλον γηραιότερος, Θεόδωρος. Δύο κορυφαίοι εμπειρικοί μηχανικοί και γλύπτες, στους οποίους αποδίδεται και η εφεύρεση της μεθόδου κατασκευής χάλκινων αγαλμάτων με το χύσιμο του μετάλλου σε μήτρας με κερί.

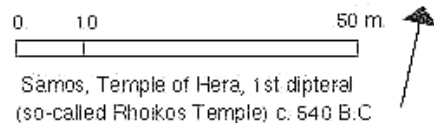
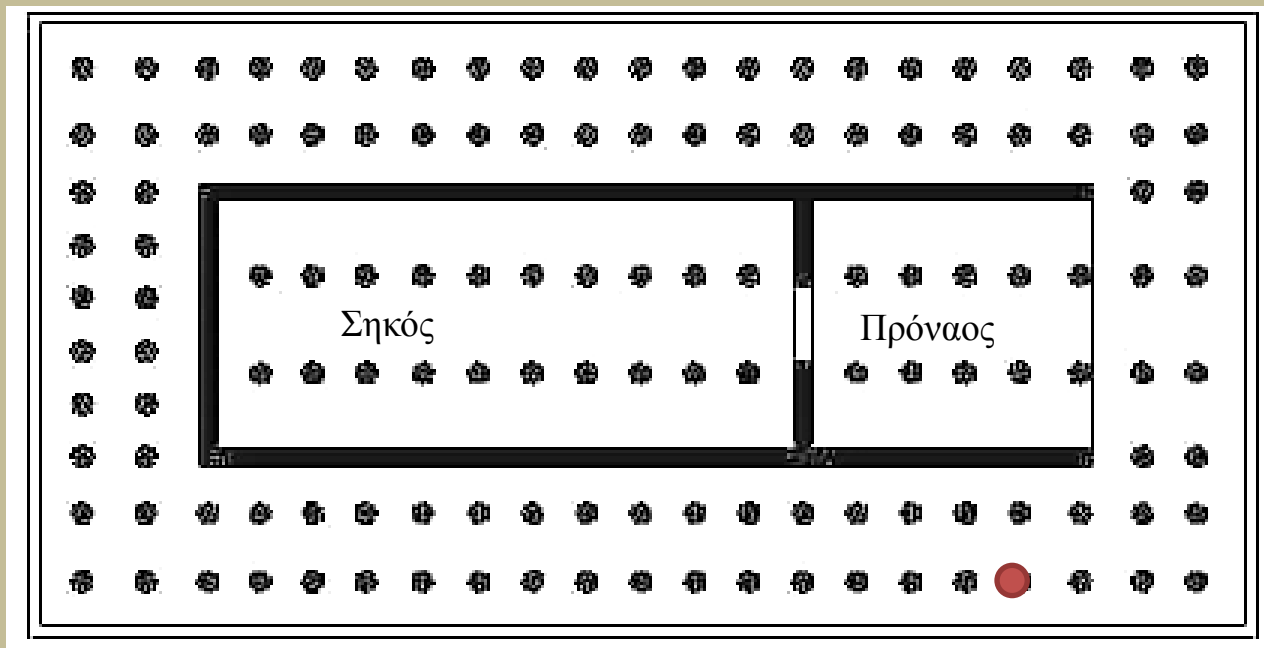
Φαίνεται ότι ο Ροίκος είχε εμπνευστεί τον κολοσιαίο λίθινο ναό της Ήρας από τους ναούς που είχε δει στην Αίγυπτο και τη Μέση Ανατολή –εξάλλου η κατασκευή συμπίπτει χρονικά με την ίδρυση της σαμιακής συνοικίας στη Ναύκρατη, το πανελλήνιο εμπορικό κέντρο που είχε δημιουργηθεί γύρω στα μέσα του 7ου αι. με την άδεια του φαραώ Ψαμμήτιχου Α΄ στο Δέλτα του Νείλου. Εκεί ίδρυσε η Σάμος ένα ακόμα Ηραίο, ένα «μετόχι» του σαμιακού Ιερού. Η βαθειά εντύπωση που προξένησαν τα μεγέθη των φαραωνικών μνημείων στους Έλληνες της Ανατολής τους οδήγησε σε πειραματισμούς με εκπληκτικά αποτελέσματα.

ΛΙΘΙΝΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ

ΣΤΟ ΗΡΑΙΟ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

Α΄ φάση: Γύρω στα 575-550 π.Χ.
Ο γιγάντιος ιωνικός ναός, γνωστός και σαν ναός «του Ροίκου» (ή και «λαβύρινθος», λόγω του δάσους των κιόνων), ήταν ένα δίπτερο οικοδόμημα π. 52,50 x 105 μ (δηλαδή 100 x 200 σαμιακές πήχεις), με άρτιες αναλογίες. Πρόκειται για τολμηρή δημιουργία των Ροίκου και Θεόδωρου, που αποτέλεσε το πρότυπο για την ιωνική αρχιτεκτονική με μάρμαρο.

Καμία από τις μεγάλες αντικρινές ιωνικές πόλεις δεν μπορούσε να μην αποκτήσει ένα ανάλογης μεγαλοπρέπειας οικοδόμημα. Έτσι, και η Έφεσος (στο Αρτεμίσιο) και η Μίλητος (στο Ιερό του Απόλλωνα στα Δίδυμα) «μιμήθηκαν» σε μεγάλο βαθμό τον σαμιακό λαβύρινθο.

© D. Neel Smith 1989
drawn by M.W. Cutler
Perseus archive: 1990.33.0338

Με κόκκινο: ο μοναδικός σωζόμενος κίονας (η γνωστή «Κολόνα») από επόμενη φάση

Οι εφαρμοσμένες τέχνες βρήκαν τους καλύτερους εκφραστές τους: ο Θεόδωρος επινόησε και τον περιστροφικό τροχό για την επεξεργασία των βάσεων των κιόνων.

Ο λίθινος και δίπτερος ναός (κτίσμα με διπλή περιμετρική κιονοστοιχία), παρουσίασε πολύ σύντομα στατικά προβλήματα, επειδή η θεμελίωση του στο ελώδες έδαφος δεν μπορούσε να στηρίξει το τεράστιο βάρος του. Το οικοδόμημα υπέστη καθίζηση σε ορισμένα σημεία και είναι πιθανό να εντάθηκαν τα προβλήματα λόγω κάποιου σεισμού.

Περίπου 20-25 χρόνια αργότερα, την εποχή του Πολυκράτη (538-522 π.Χ.), κατεδαφίστηκε ο ναός «του Ροίκου» και στη θέση του άρχισε να κατασκευάζεται ένας δεύτερος ναός, επίσης δίπτερος, με λίγο μεγαλύτερες διαστάσεις και με πολύ ισχυρότερη θεμελίωση, αλλά μετατοπισμένος κατά 40 μ προς τα δυτικά, όπου το έδαφος είναι πιο στερεό. Οι εργασίες κράτησαν πολύ, όπως δείχνουν οι διαφορές στον τρόπο δόμησης, και ίσως δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ.

Θα επανέλθουμε στο Ηραίο για να δούμε αυτό το κτίσμα, τον τέταρτο κατά σειρά ναό της Ήρας, του οποίου σώζεται εν μέρει η υποδομή και είναι αυτό το μόνο ορατό κατάλοιπο από το κεντρικό μνημείο λατρείας στο Ιερό (μαζί με την «κολώνα»).

Αλλά οι συστηματικές ανασκαφές αποκάλυψαν ότι για να χτιστεί αυτός ο τέταρτος ναός, καταχώθηκαν τα θεμέλια του παλαιότερου, ενώ χρησιμοποιήθηκαν πάμπολλα από τα προϋπάρχοντα αρχιτεκτονικά μέλη (όπως βάσεις και σφόνδυλοι κιόνων) σαν οικοδομικό υλικό. Έτσι έγινε δυνατό να αποκατασταθεί –τουλάχιστον σχεδιαστικά– ο ναός «του Ροίκου». Εξάλλου και ο τέταρτος ναός ήταν δίπτερος, όπως ο προηγούμενος, και διατήρησε σχεδόν αναλλοίωτο το περίγραμμα του πρόναου και του σηκού, καθώς και άλλα από τα βασικά χαρακτηριστικά, όπως το περίπου όμοιο μέγεθος.

Τον καιρό που θεμελιώνει ο Ροίκος τον πόρινο ναό της Ήρας, χτιζόταν στην αθηναϊκή Ακρόπολη ο επίσης πόρινος, αλλά πολύ μικρότερων διαστάσεων, Εκατόμπεδος (π. 570 π.Χ.) και γύρω στα 510 π.Χ. ο αρχαϊκός ναός της Αθηνάς Πολιάδος απέκτησε μαρμαρίνο γλυπτικό διάκοσμο. Τα κτίσματα, σαμιακό και αθηναϊκό, δεν είναι μεταξύ τους συγκρίσιμα, αλλά η αναφορά γίνεται για να έχει κανείς μια ευρύτερη εικόνα της οικοδομικής δραστηριότητας του βουαι. και επειδή η Αθήνα είναι πολύ πιο γνωστή.

Την ίδια εποχή χτίζεται το λίθινο Ηραίο του Άργους και της Ολυμπίας,

Ο Βωμός, όγδοος κατά σειρά, χτίστηκε στα 560-550 π.Χ.

Διαστάσεις: 36,57 x 16, 58 μ, ύψος 5-7 μέτρα.

Ένας προστατευτικός τοίχος ύψους 7 μ ορθώθηκε στις τρεις πλευρές του, διαμορφώνοντας ένα ευρύχωρο προαύλιο. Στην ανοιχτή προς τον ναό δυτική πλευρά του Βωμού μία κλίμακα οδηγούσε στην τράπεζα προσφορών.

Ήταν το κέντρο της λατρείας, όπως σε όλα τα αρχαία ιερά. Θυσίαζαν κυρίως βόδια. Βρέθηκαν πάρα πολλά οστά από τις εκατόμβες.

Ο Βωμός «του Ροίκου» αποτέλεσε πρωτοποριακό δημιούργημα με πλούσιο αρχιτεκτονικό και γλυπτό διάκοσμο. Η μεγαλοπρέπεια αυτού του αρχαϊκού βωμού ξεπεράστηκε πολύ αργότερα, όταν στην Ελληνιστική εποχή οικοδομήθηκε ο περίλαμπρος Βωμός του Διός στην Πέργαμο.

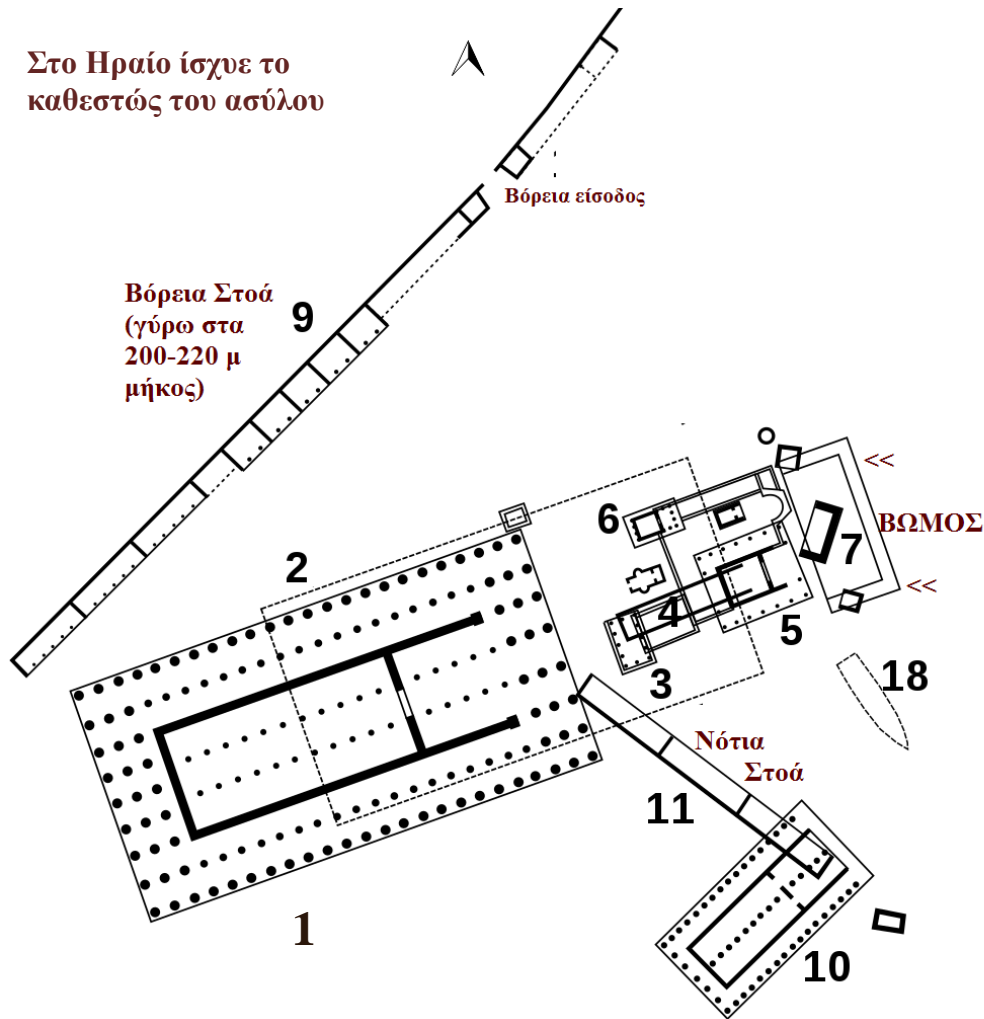

Ο Βωμός ξαναχτίστηκε μαρμάρινος τον 1ο-2ο μ.Χ. σε αρχαϊζοντα ρυθμό.

Μία από τις χάλκινες κεφαλές Αγελάδας της Αρχαϊκής εποχής στο Μουσείο στο Βαθύ.

Στο Ηραίο ίσχυε το
καθεστώς του ασύλου

Το κέντρο της λατρείας γύρω από τον ναό της Ήρας
(το νότιο τμήμα του Ηραίου)

1: Τέταρτος Ναός Ήρας, 535-525 π.Χ.

2: Τρίτος Ναός Ήρας («του Ροίκου»), 570 π.Χ.,
ελαφρά σχεδιασμένη η άκρη του στυλοβάτη εν
μέρει ανατολικά του τέταρτου ναού

3: Μονόπτερος ναός

4: Εκατόμπεδος I και II, 8ος-7ος αι. και πάνω
του 5: Ρωμαϊκός περίπτερος ναός κλπ

7: Ο μεγάλος Βωμός (αποτυπωμενος και ο
περίβολος)

10: Το «Νότιο κτήριο» ναός πολύ καταστραμ-
μένος, εν μέρει κτισμένος πάνω στη

11: Νότια Στοά, 7ος αι. Η αρχαιότερη στοά στην
ελληνική αρχιτεκτονική

18: Η βάση του πλοίου που αφιέρωσε
ο Κωλαίος, γύρω στα 630-620 π.Χ.

ΣΑΜΟΣ

Ο Ίσχης
(ή Ισχής):
Κούρος του
580 π.Χ. από
το Ηραίο
Σαμιακό
μάρμαρο
Ύψος 4,75

Στο
Αρχαιολογικό
Μουσείο
στο Βαθύ

ΙΣΧΗΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ Ο ΡΗΣΙΟΣ

«Με αφιέρωσε ο Ίσχης [άλλοι το διαβάζουν Ίσχής] ο γιός του Ρήσιου [άλλοι εξηγούν το ‘Ρήσιος’ ως όνομα κάποιας φυλής-γένους, για την οποία δεν έχουμε άλλες πληροφορίες]»

Ανήκει στη λεγόμενη «νέα γενιά των κούρων», στην οποία το σώμα έχει αποκτήσει πλαστικές αναλογίες και αποδίδει με πολύ μεγαλύτερη πιστότητα την ανθρώπινη μορφή –ενώ η παλαιότερη γενιά (οι κολοσσοί της Νάξου, ο κούρος της Θασου κ.ά.) αντιπροσώπευε το ακίνητο και ιερατικό μαρμάρινο μνημείο. Παρά την πλαστικότητα και τη ζωντανιά του, είναι ο τελευταίος της σειράς των κολοσσών. Πολλοί από τους επόμενους κούρους ξεπερνούν το φυσικό μέγεθος, αλλά μόνο κατά 20 έως το πολύ 50 εκατοστά, ενώ ο Σαμιώτης είναι τρεις φορές μεγαλύτερος. Και δεν ήταν μόνος: υπήρχε ένας ακόμα, πανομοιότυπος, του οποίου βρέθηκαν δύο κομμάτια. Και οι δύο ήταν ζωγραφισμένοι, ένα σημαντικό στοιχείο που δυσκολευόμαστε να «δούμε» και να αποδεχτούμε σε σχέση με όλα τα μνημεία της ελληνικής αρχαιότητας.

1980

Excavations for Kouros at Ireon in Samos

Το μεγαλύτερο κομμάτι (ο κορμός με τους μηρούς και τα χέρια) αποκαλύφθηκε τυχαία το 1980 στη διάρκεια των ανασκαφών που πραγματοποιούσε το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο των Αθηνών στο Ηραίο, στο σημείο όπου κατέληγε η Ιερά Οδός. Η δεξιά κνήμη είχε βρεθεί σε παλαιότερες ανασκαφές. Το μεγαλύτερο τμήμα του κεφαλιού με το πρόσωπο βρέθηκε το 1984.

Η μεταφορά του υπέροχου κολοσσού ...

ΣΑΜΟΣ

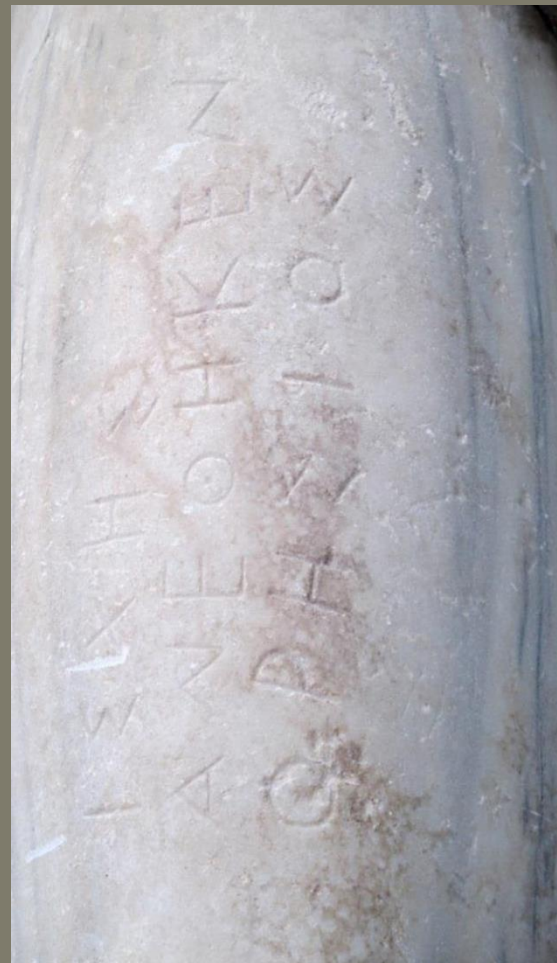

Ο ΙΣΧΗΣ

ΣΤΟ

ΜΟΥΣΕΙΟ

Η επιγραφή
χαράχτηκε
κατά μήκος
του αριστερού
μηρού >>>

Ο Μανόλης Βουτυράς, καθηγητής Αρχαιολογίας στο ΑΠΘ και η Αλεξάνδρα Γουλάκη-Βουτυρά, ιστορικός της Τέχνης, που αποδέχονται τη χρονολόγηση του κούρου στα 570 π.Χ. και το όνομα του αναθέτη Ισχής, γράφουν:

«Το μέγεθος και η ποιότητα του κούρου του Ισχή (ο οποίος δεν στεκόταν μόνος του, αλλά μαζί με έναν ακόμη ίσο σε διαστάσεις) μαρτυρούν τον πλούτο όχι μόνο του αναθέτη του, αλλά γενικότερα της αρχαϊκής Σάμου, καθώς και την ικανότητα των καλλιτεχνών της. Βέβαιο μπορεί να θεωρηθεί ότι ο δημιουργός ήταν Σάμιος όχι μόνο επειδή ο κούρος μοιάζει τεχνοτροπικά με άλλους που βρέθηκαν στο νησί, αλλά και για τον πρόσθετο λόγο ότι το μέτρο που χρησιμοποιήθηκε για την κατά-σκευή του είναι ο σαμιακός πήχυς, ο οποίος είναι ίδιος με τον αιγυπτιακό. Αυτό είναι ένα από τα πολλά στοιχεία που φανερώνουν τις στενές σχέσεις της Σάμου με την Αίγυπτο στο τέλος του 7ου και στον 6ο αι. π.Χ.»

Υπάρχουν αρχαίες μαρτυρίες, σύμφωνα με τις οποίες οι Έλληνες γλύπτες έμαθαν τις αναλογίες των γυμνών ανδρικών αγαλμάτων στην Αίγυπτο. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (1.98), ιστορικός του 1ου αι. π.Χ., γράφει:

«Λένε [οι Αιγύπτιοι] ότι ήρθαν και έμειναν στη χώρα τους οι πιο περίφημοι αρχαίοι γλύπτες, ο Τηλεκλής και ο Θεόδωρος, οι γιοι του Ροίκου, που κατάσκευασαν για τους Σαμίους το άγαλμα του Απόλλωνος Πυθίου. Λέγεται πράγματι ότι το μισό άγαλμα το κατασκεύασε ο Τηλεκλής στη Σάμο και το άλλο μισό ο αδελφός του ο Θεόδωρος στην Έφεσο. Όταν ενώθηκαν μεταξύ τους τα δύο μέρη, ταίριαζαν τόσο καλά, ώστε φαινόταν σαν να είχε κατασκευάσει ολόκληρο το έργο ένας άνθρωπος.

Αυτό τον τρόπο εργασίας οι Έλληνες δεν τον χρησιμοποιούν καθόλου, στους Αιγυπτίους όμως είναι πολύ διαδεδομένος. Γιατί εκείνοι δεν προσδιορίζουν τις αναλογίες των αγαλμάτων σύμφωνα με τον τρόπο που τα βλέπει το ανθρώπινο μάτι, όπως κάνουν οι Έλληνες, αλλά αφού πρώτα ξαπλώσουν τις πέτρες στο έδαφος, τις σημαδέψουν και τις κατεργαστούν, τότε βρίσκουν τις σωστές σχέσεις, αρχίζοντας από τα πιο μικρά μέρη και πηγαίνοντας στα πιο μεγάλα. Αυτό συμβαίνει επειδή χωρίζουν τη συνολική δομή του σώματος σε είκοσι ένα μέρη και ένα τέταρτο, και έτσι ορίζουν τις αναλογίες της μορφής.

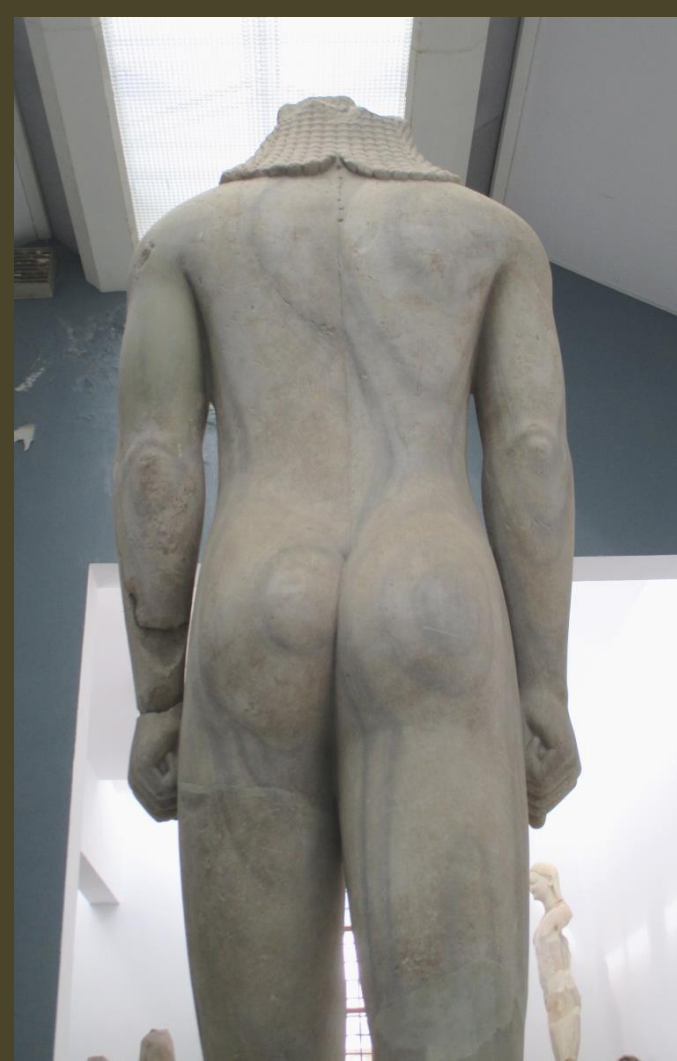
Επομένως, όταν οι τεχνίτες συμφωνήσουν για το μέγεθος, κατασκευάζουν έργα που ταιριάζουν με τόση ακρίβεια στα μέτρα, ώστε ο ξεχωριστός τρόπος της δουλειάς τους να προκαλεί έκπληξη.

Το άγαλμα στη Σάμο σύμφωνα με την τεχνική των Αιγυπτίων, αν χωριστεί κάθετα στα δύο από την κορυφή του κεφαλιού ως το αιδοίο, θα διαιρεθεί στη μέση σε δύο μέρη ακριβώς ίσα μεταξύ τους. Λένε λοιπόν ότι είναι γενικά όμοιο με τα αιγυπτιακά, καθώς έχει τα χέρια κάθετα κατά μήκος του κορμού και το ένα πόδι προτεταμένο».

«Οι πληροφορίες του Διοδώρου (που τις έχει αντλήσει από το έργο ενός αλεξανδρινού ιστορικού, του Εκαταίου του Αβδηρίτη) περιέχουν κάποιες ανακρίβειες και παρανοήσεις (για παράδειγμα, ο Ροίκος δεν ήταν πατέρας του Θεοδώρου, αλλά νεότερος του και πιθανότατα όχι συγγενής του, όπως είδαμε πιο πάνω), είναι όμως σωστές ως προς την προέλευση του συστήματος αναλογιών των κούρων.

Η μελέτη των αναλογιών των κούρων έχει δείξει ότι ο αιγυπτιακός κανόνας που χρησιμοποίησαν οι Έλληνες γλύπτες είναι ο λεγόμενος *σαϊτικός*, που ανάγεται στα τέλη του 8ου ή στις αρχές του 7ου αιώνα π.Χ. Αυτό σημαίνει ότι η εισαγωγή του τύπου του κούρου στην Ελλάδα πρέπει να τοποθετηθεί στη Δαιδαλική περίοδο. Γνωρίζουμε άλλωστε ότι οι συστηματικές επαφές των Ελλήνων με την Αίγυπτο άρχισαν γύρω στα μέσα του 7ου αιώνα. Το ενδιαφέρον όμως είναι ότι οι Έλληνες δεν εφάρμοσαν πιστά το σύστημα των αναλογιών που έμαθαν από τους Αιγυπτίους, αλλά το τροποποίησαν, εισάγοντας μια σειρά από μικρές ασυμμετρίες, που κάνουν τους ελληνικούς κούρους να μην είναι ούτε απόλυτα συμμετρικοί ούτε απόλυτα μετωπικοί, αλλά να στρέφουν ανεπαίσθητα προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά, να έχουν δηλαδή αυτό που ονομάζουμε ‘λανθάνουσα κίνηση’.

Επίσης, οι ελληνικοί κούροι είναι γυμνοί, ενώ οι αντίστοιχες αιγυπτιακές μορφές έχουν πάντοτε ένα ύφασμα τυλιγμένο γύρω από τους γλουτούς και τα γεννητικά τους όργανα.

»Τέλος, πρέπει να πούμε ότι τα αιγυπτιακά ανδρικά αγάλματα αποτελούν συνήθως σειρές και είναι τοποθετημένα το ένα δίπλα στο άλλο σε προσόψεις μνημειακών κτηρίων, ακουμπώντας με την πλάτη στον τοίχο· ακόμη και όταν είναι ελεύθερα, έχουν στο πίσω μέρος ένα ισχυρό στήριγμα. Αντίθετα, οι ελληνικοί κούροι δεν στηρίζονται πουθενά, αλλά είναι όλοι τους περίοπτοι και στημένοι ελεύθερα στον χώρο, είτε ως επιτύμβια μνημεία σε τάφους πλούσιων και επιφανών ανδρών είτε ως αναθήματα σε ιερά.

Δεν είναι τυχαίο ότι η πληροφορία που αναφέραμε [από τον Διόδωρο τον Σικελιώτη], ότι δηλαδή οι Έλληνες έμαθαν το σύστημα των αναλογιών των κούρων από τους Αιγυπτίους, φέρνει στο προσκήνιο δύο Σάμιους γλύπτες. Η σχέση του κούρου του Ισχή με την Αίγυπτο είναι επομένως στενή, έστω και αν το έργο δεν ακολουθεί πιστά τον αιγυπτιακό κανόνα.

Η τεχνοτροπία είναι χαρακτηριστική όχι μόνο για τη Σάμο, αλλά για την περιοχή του Αν. Αιγαίου γενικότερα. Το εύσαρκο σώμα, το μαλακό πλάσιμο της επιφάνειας, η αποφυγή έντονων εγχάρακτων γραμμών για την απόδοση των ανατομικών λεπτομερειών ξεχωρίζουν τους κούρους που προέρχονται από τις πόλεις της Μικράς Ασίας και τα κοντινά νησιά από εκείνους της ηπειρωτικής Ελλάδας και των Κυκλάδων, με τις λείες και επίπεδες επιφάνειες και τη γραμμικά σχεδιασμένη ανατομία. Διαφορετική είναι επίσης η αισθητική των αργίτικων κούρων από τους Δελφούς (του «Κλέοβη» και του «Βίτωνα») με το ρωμαλέο σώμα, τα κοντά μέλη και το κυβικό κεφάλι.

Το ίδιο σαφείς είναι οι ιδιομορφίες στην απόδοση του κεφαλιού και ιδιαίτερα του προσώπου του σαμιακού κούρου. Το πλατύ πρόσωπο, τα μακρόστενα αμυγδαλωτά μάτια, τα σαρκώδη χείλη και το επίπεδο μέτωπο με κλίση προς τα πίσω είναι χαρακτηριστικά που τα συναντούμε στους κούρους από τη Σάμο και την Ιωνία γενικότερα. Αλλά το πιο εντυπωσιακό στοιχείο του κούρου του Ισχή είναι το μέγεθός του.

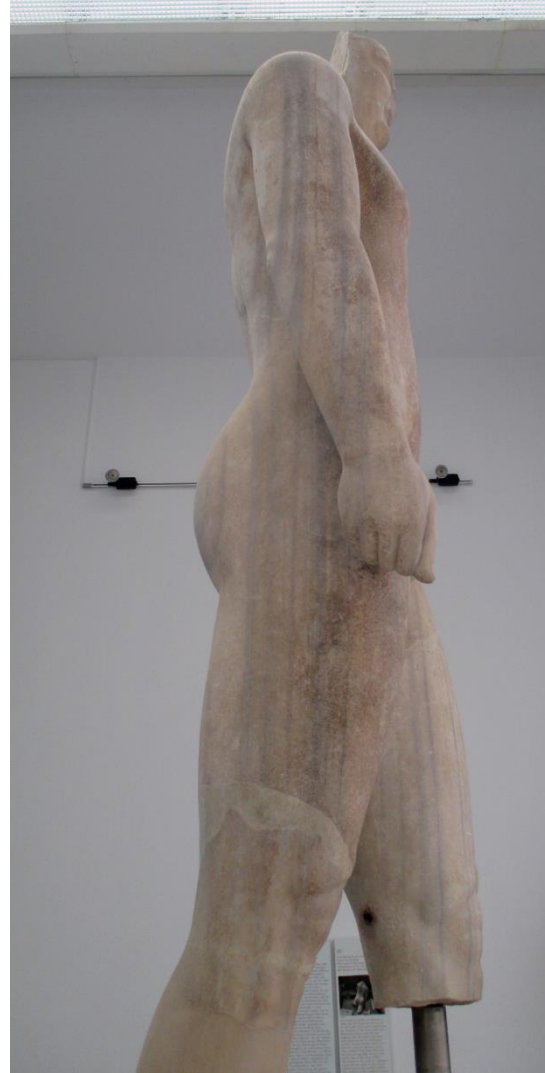
Με βάση τη χρονολόγησή του γύρω στο 570 π.Χ., μπορούμε να πούμε ότι είναι ο τελευταίος από τους υπερμεγέθεις κούρους της πρώιμης Αρχαϊκής εποχής που φανερώνουν την επίδραση των αιγυπτιακών αγαλμάτων στη μνημειακή ελληνική τέχνη».

Μ. Βουτυράς, Αλεξάνδρα Γουλάκη-Βουτυρά , από την Ιστοσελίδα «Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας»

Οι επισκέπτες και ο υπερμεγέθης κούρος.
Πιστεύεται ότι
αρτιμελής θα
έφθανε τα 5,25 μ

Μετά την εύρεση του κούρου του Ίσχη και την αποκατάστασή του, χτίστηκε στην πρωτεύουσα της Σάμου, το Βαθύ, ένα νέο μουσείο δίπλα στο παλαιό, για να στεγάσει το γιγάντιο άγαλμα. Εκεί μεταφέρθηκε και η υπόλοιπη συλλογή των αρχαϊκών γλυπτών. Το νέο μουσείο έγινε με χορηγία της εταιρείας Volkswagen. Παρότι ο σχεδιασμός του κτηρίου έγινε εξ αρχής με βάση το νέο απόκτημα, η αίθουσα του κούρου δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του έργου. Εντελώς άστοχη είναι η θέση της εισόδου της αίθουσας, που εμποδίζει την απρόσκοπτη οπτική, ενώ και διάφορες επιμέρους λεπτομέρειες (φώτα, πινακίδες κλπ) θα έπρεπε να τοποθετηθούν σε καταλληλότερα σημεία. << Στη φωτ μπορεί να καταλάβει κανείς και το πελώριο μέγεθος.

Από το δεύτερο
αφιέρωμα του Ίσχη,
τον πανομοιότυπο Κούρο
που έστεκε δίπλα στον
άλλο στην πάνω πλευρά
της Ιεράς Οδού, έχουν
βρεθεί προς το παρόν
μόνον τμήματα από τα
πόδια του.

Αλλά ποια είναι η έννοια
των δίδυμων αγαλμάτων;
Μήπως η απλή μίμηση
της παράθεσης όμοιων
γλυπτών δίπλα-δίπλα,
όπως στην Αίγυπτο;
Δύσκολο να απαντηθεί το
ερώτημα.

Αρχ. Μουσείο στο Βαθύ

Ας έχουμε υπόψη μας ότι η
παράδοση των δίδυμων
(Κάβειροι, Διόσκουροι κλπ)
έρχεται και αυτή από τη Μέση
Ανατολή. Είναι η ιερή δυναμική
που δημιουργεί το ζεύγος, ή το
διπλό (θετικό - αρνητικό), που
θα επηρεάσει σε αρκετές περι-
πτώσεις και τον αρχαιοελληνικό
ψυχισμό.

Στον Χριστιανισμό η ανατολική
παράδοση επανέρχεται
–ή ενισχύεται, όπου διατηρείται
η λατρευτική μνήμη– κυρίως με
τα ζεύγη των ιατρών αγίων
Κοσμά και Δαμιανού κ.ά., όπως
και των αρχαγγέλων Μιχαήλ και
Γαβριήλ, Δανιήλ και Ραφαήλ
κλπ, κλπ.

Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητως
ότι οι δίδυμοι Σαμιώτες υπά-
γονται σε επιρροή ανατολικής
προέλευσης.

apan.gr

Αφιερώματα του Χηραμύη στο Ηραίο της Σάμου, 570-560 π.Χ

Ο Χηραμύης, ένας πλούσιος (μάλλον βαθύπλουτος) Σάμιος αφιέρωσε τέσσερα περικαλλή αγάλματα στο Ηραίο: τρεις κόρες, που συμβατικά ονομάζονται Α, Β, Γ, και έναν κούρο, το άγαλμα Δ. Και τα τέσσερα φέρουν επιγραφές, που αναφέρουν τον αφιερωτή, για αυτό αντιμετωπίζονται σαν μέρη ενός συμπλέγματος. Βρέθηκαν όμως σε διαφορετικές φάσεις των ανασκαφών κι έτσι πήραν εντελώς διαφορετικούς δρόμους. Κατέληξαν σε τρεις χώρες και εμπλουτίζουν τις αρχαϊκές συλλογές τριών μουσείων: η κόρη Α είναι στο Λούβρο στο Παρίσι, η Β είναι στο Αρχ. Μουσείο της Σάμου στο Βαθύ, η Γ είναι στο Altes Museum στο Βερολίνο και τα δύο σπαράγματα του κούρου είναι κι αυτά στο Αρχ. Μουσείο στο Βαθύ.

Η υπερμεγέθης Κόρη Α εκτίθεται στο Λούβρο. Όταν βρέθηκε από τον Paul Girard στις ανασκαφές του 1879, την ονόμασαν «Ήρα» κι έτσι έμεινε γνωστή επί δεκαετίες. Μάρμαρο, ύψος 1 μ και 92 εκ, 570-560 π.Χ.

Επιγραφή στο πέπλο κατά μήκος του αριστερού μηρού, με κεφαλαία γράμματα:
Χηραμύης μ' ανέθηκεν τήρηι ἄγαλμα

ΚΟΡΗ
Α

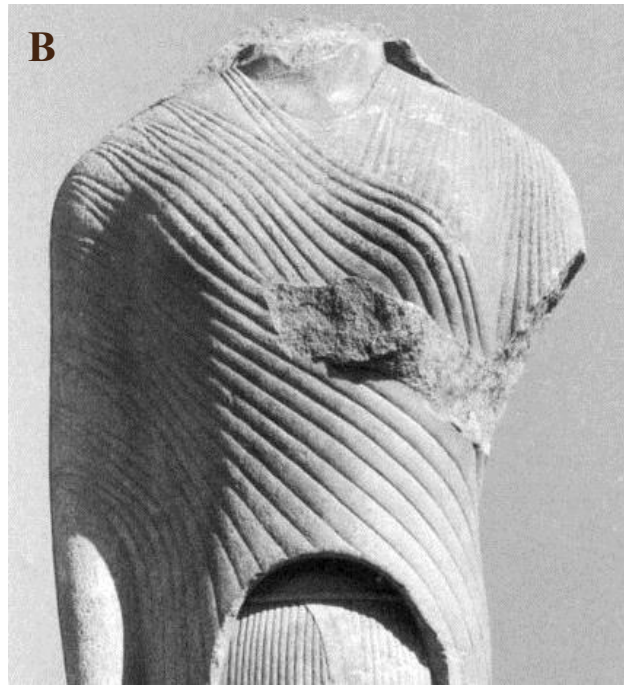
ΚΟΡΗ B

Η υπερμεγέθης Κόρη Β, ακέφαλο άγαλμα από το αφιέρωμα του Χηραμύη, 570-560, στο Αρχαιολογικό Μουσείο στο Βαθύ.

Είναι σχεδόν πανομοιότυπη με την Κόρη Α στο Λούβρο. Λείπει το αριστερό της χέρι, το οποίο ακουμπούσε στο στήρνο της, αλλά το στήθος δεν έχει υποστεί την καταστροφή όπως της Α. Καταστραμμένο είναι το κάτω μέρος του σώματος (κι έχει συμπληρωθεί) ενώ σώζονται τα πέλματα και τα δάχτυλα ποδιών.

Η Α και η Β ήταν τοποθετημένες σε κοινή βάση στη βόρεια πλευρά της Ιεράς Οδού (τουλάχιστον υπήρχαν σε αυτή τη θέση πριν από τον 3ο αιώνα) και είναι σαφές ότι επρόκειτο για ζεύγος γλυπτών. Αλλά δεν είναι δυνατό να εξηγηθεί αυτή η ομοιότητα ούτε και να εντοπιστεί η αρχική τους θέση. Κάποιοι πιστεύουν ότι ίσως να ήταν τοποθετημένες αντικριστά.

Επιγραφή ίδια με αυτήν της Κόρης Α και στην ίδια θέση:

Χηραμύης μ' ανέθηκεν τήρηι άγαλμα

Άγαλμα = προς αγαλλίαση της θεάς

Κόρη
Γ

Επιγραφή

Κόρη Γ από το αφιέρωμα του Χηραμύη στο Altes Museum στο Βερολίνο.

Ακέφαλη και αυτή, με μεγάλες φθορές στην επιφάνεια, αλλά σώζονται και τα δύο της χέρια. Με το αριστερό κρατά λαγό μπροστά στο στήθος. Ύψος 1,75 μ, δηλαδή πολύ πιο κοντή από τις κόρες Α και Β. Ίσως να απεικονίζει μια νεότατη κοπέλα. Πιστεύεται ότι ήταν ζευγάρι με τον Κούρο, το τέταρτο άγαλμα του αφιερώματος (ίσως να ήταν αδέλφια;), αλλά το ύψος του θρυμματισμένου κούρου που βρίσκεται στο Βαθύ υπολογίζεται ότι ήταν 2,40-2,50 μέτρα.

Η διαφορά της Κόρης Γ τόσο στο ύψος όσο και στην τεχνοτροπία οδήγησε τους περισσότερους μελετητές στο συμπέρασμα ότι μπορεί να έγινε αργότερα ή από άλλον γλύπτη. Ίσως τα δύο πρώτα αγάλματα να αφιερώθηκαν ύστερα από μια επιχείρηση που επέφερε σημαντικά κέρδη στον Χηραμύη (μια επιτυχημένη πειρατική επιδρομή;) και τα δύο επόμενα να έγιναν μετά από άλλη μία κερδοφόρο επιχείρηση. Αλλά όλα αυτά, όπως και το σύμπλεγμα του γλύπτη Γενέλεω, καμωμένο περίπου την ίδια Γενέλεος, μιλούν για τα μεγάλα πλούτη των ολίγων, οι οποίοι άλλοτε μετείχαν στην ολιγαρχική διακυβέρνηση κι άλλοτε ήταν στα μαχαίρια με τον ένα ή τον άλλο τύρανο που άρπαζε την εξουσία.

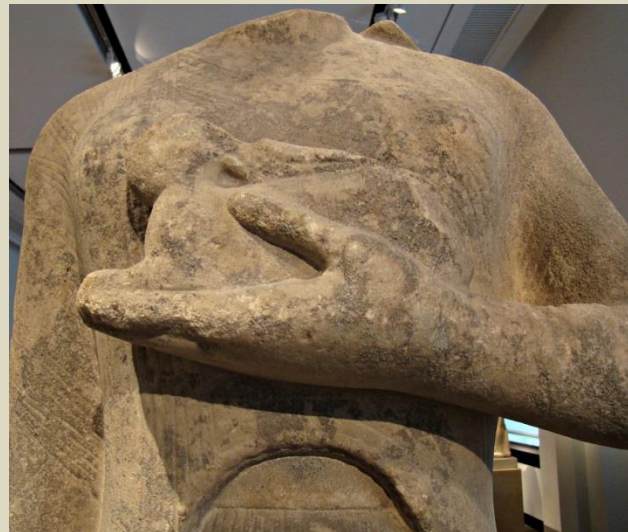
Η μεγαλογράμματη επιγραφή γραμμένη σε εξάμετρο κατά μήκος του αριστερού μηρού (σημειώσαμε με κόκκινο το σημείο) διαφέρει από τις προηγούμενες:

Χηραμύης μ' ανέθηκε θεῆι περικαλλές ἄγαλμα

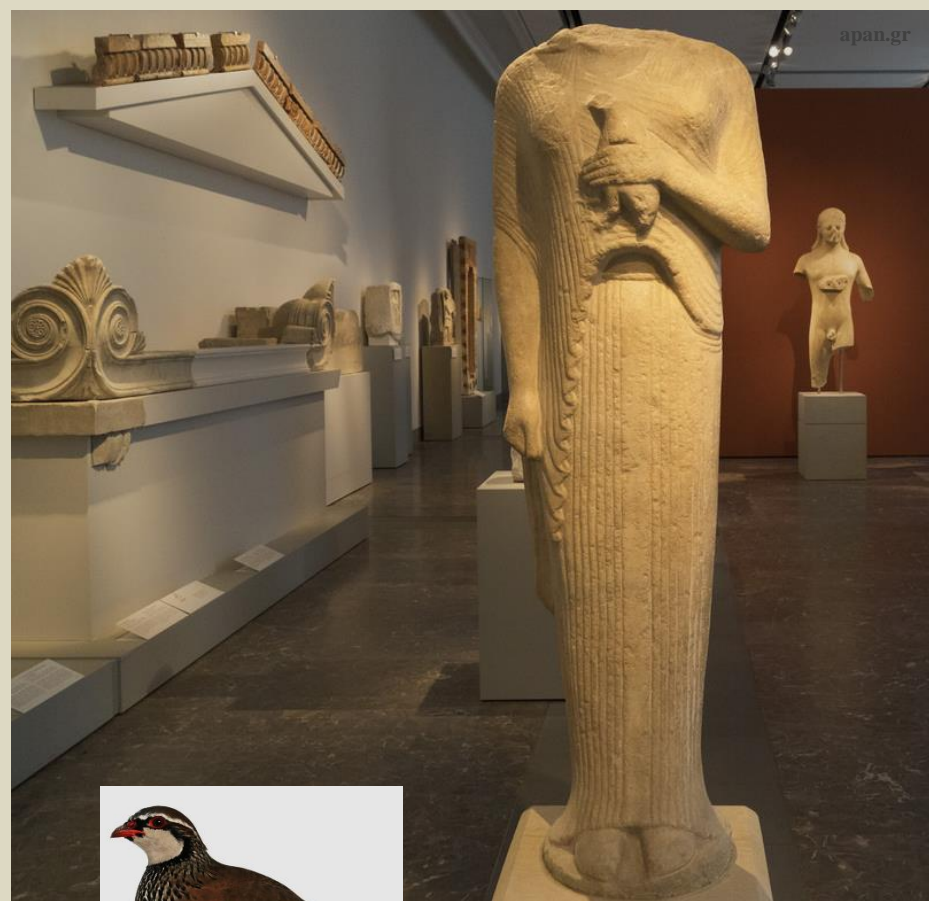
Το ενδιαφέρον είναι ότι ενώ τα πρώτα λόγια είναι τα συνήθη των αφιερωμάτων, το «περικαλλές άγαλμα» είναι ομηρικό. Σε μια τόσο πρόωμη εποχή, δηλαδή μερικές δεκαετίες μετά την ομηρική σύνθεση. Ο κόσμος της Ιωνίας!

Αξίζει να δούμε άλλη μία ιωνική Κόρη της ίδιας εποχής, καμωμένη σε εργαστήριο της Μίλητου – της θανάσιμης εχθρού της Σάμου. Βρίσκεται και αυτή στο Altes Museum στο Βερολίνο στην ίδια αίθουσα και ακριβώς δίπλα στη Σαμία Κόρη Γ. Αλλά αντί να βαστά λαγό, κρατάει μια πέρδικα.

>>>>>>>

Κόρη Γ με λαγό και μεγάλες φθορές. Από το αφιέρωμα του Σάμιου Χηραμύη στο Altes Museum στο Βερολίνο

Η κομψότατη ιωνική Κόρη από τη Μίλητο και η πέρδικα!

ΚΟΡΗ Α ΛΟΥΒΡΟ

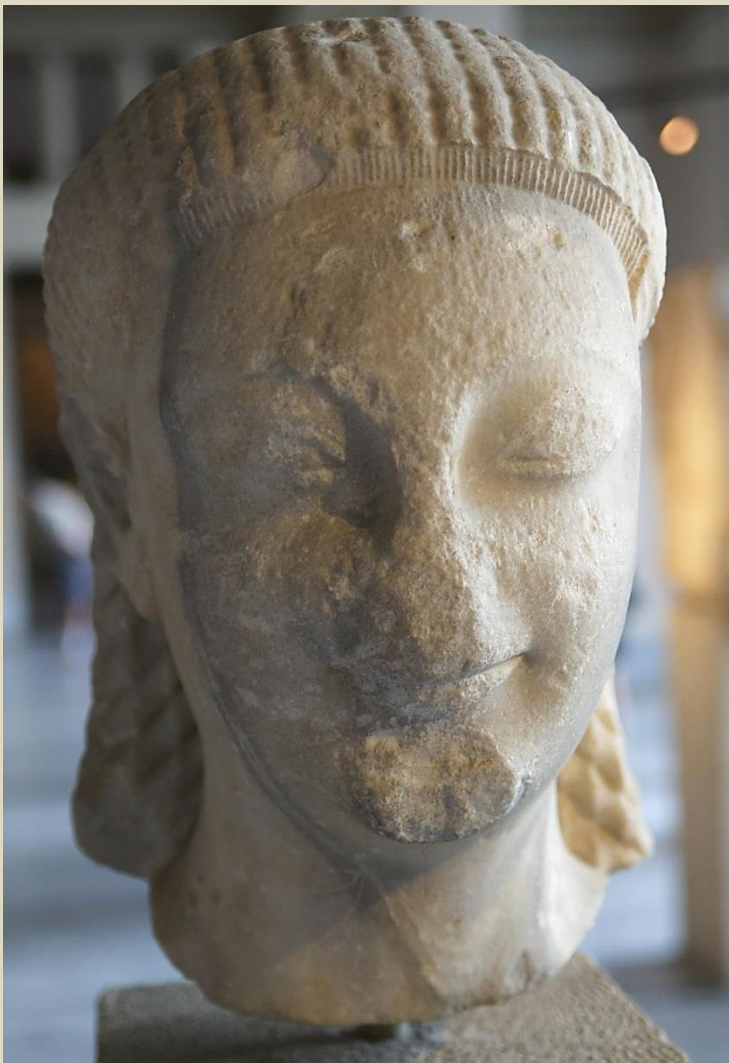

ΚΟΡΗ Β ΒΑΘΥ
Α και Β όμοιες

ΚΟΡΗ Γ ΒΕΡΟΛΙΝΟ

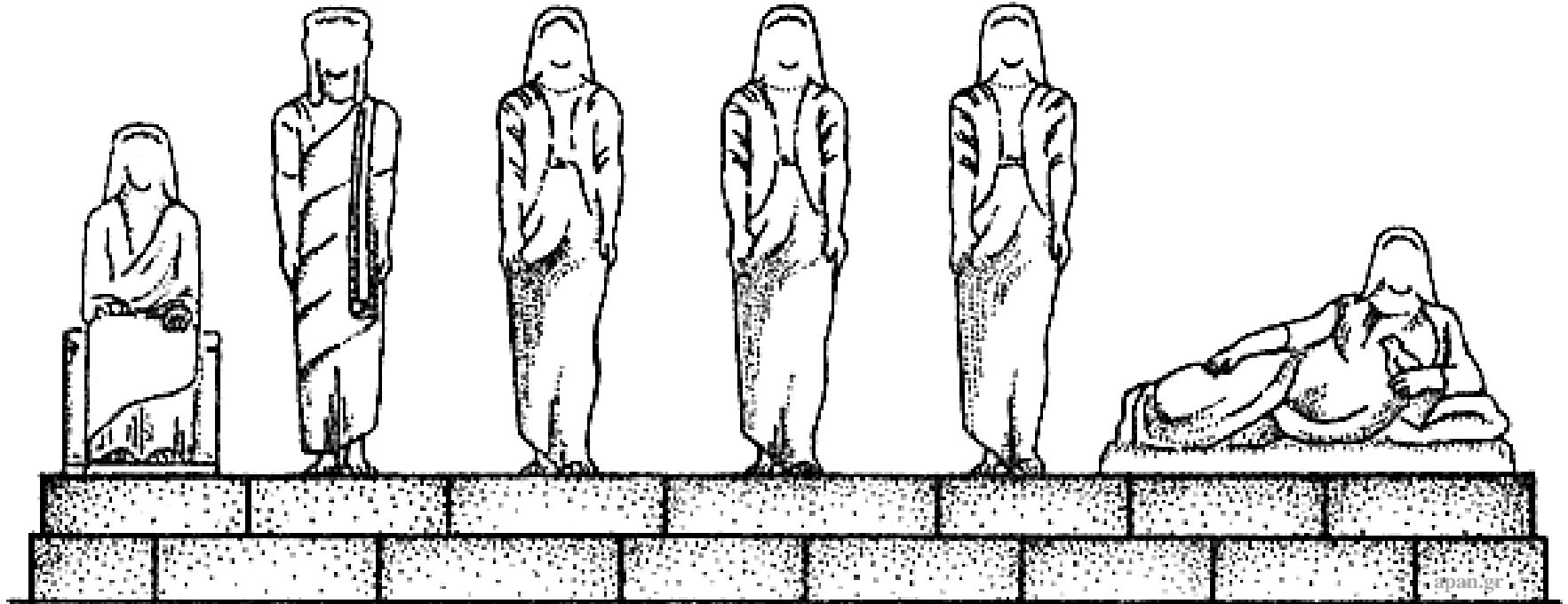
Το
διαμελι-
σμένο σε
τρεις
χώρες και
τρία
μουσεία
αφιέρωμα
του
Χηραμύη

Κεφαλή αρχαϊκού *Κούρου*
από τη Σάμο
560 π.Χ.

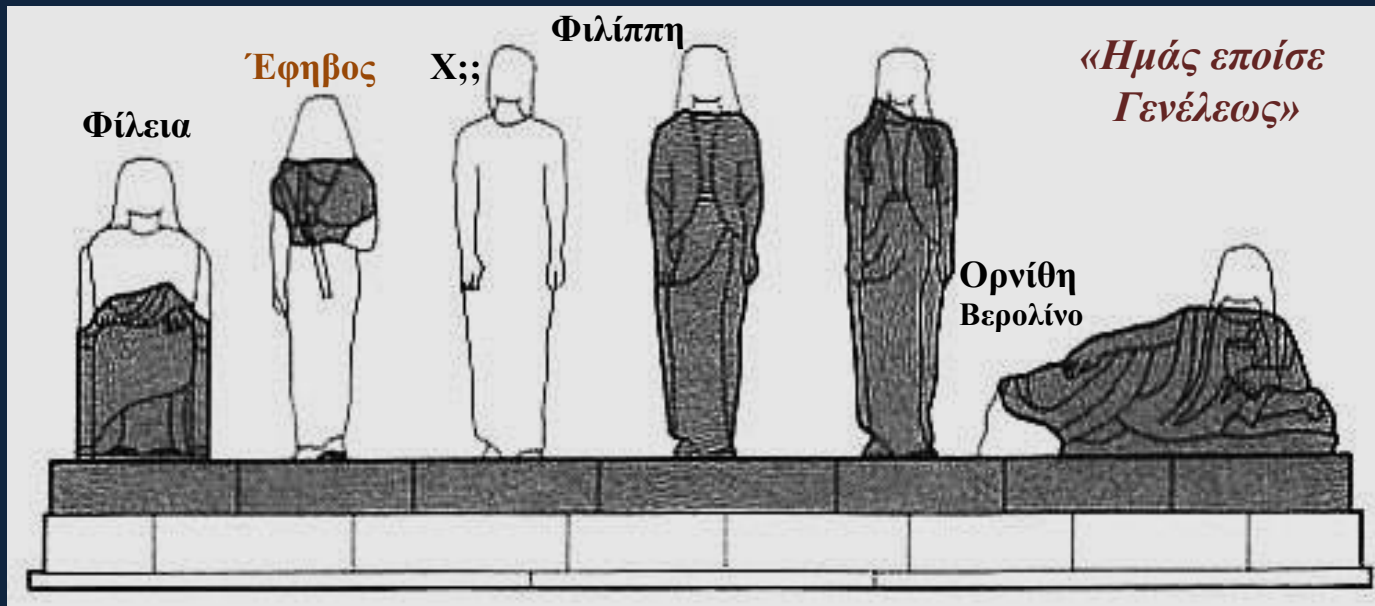
Στο Αρχαιολογικό Μουσείο
Κωνσταντινουπόλεως

Το «σύνταγμα» (γλυπτικό σύμπλεγμα)
μιας εξαμελούς αρχοντικής οικογένειας, αφιέρωμα στο Ηραίο.
Γύρω στα 560 π.Χ.

Ημάς εποίησε Γενέλεως

Στο άκρο αριστερά: καθιστή σε θρόνο με υποπόδιο η μητέρα Φίλεια. Δίπλα της: όρθιος ο νεαρός γιός; Στο κέντρο, παρατεταγμένες μετωπικά τρεις όρθιες κόρες: άγνωστο το όνομα της πρώτης αριστερά. Δίπλα της είναι η Φιλίππη και δίπλα η Ορνίθη (βρίσκεται στο Βερολίνο). Επιγραφές στα ενδύματα. Στο άκρο δεξιά: μισοξαπλωμένος σαν να ήταν σε συμπόσιο ο παχύς κι επιβλητικός άρχοντας, πατέρας και αφιερωτής. Φορά μακρύ χιτώνα και ιμάτιο. Σώζεται μόνο το τέλος του ονόματός του «...άρχης».

Μήκος της μακρόστενης βάσης: 6 μ και 8 εκ

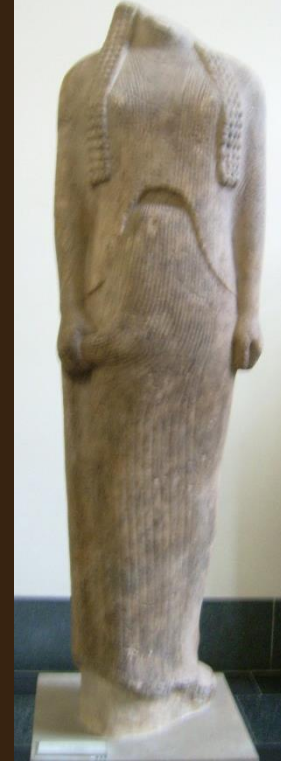
**Βαθύ Σάμου: Το γλυπτό σύμπλεγμα
του Γενέλεω, όπως εκτίθεται στο
Αρχαιολογικό Μουσείο**

**Η Φίλεια
(μητέρα;)**

Η Φιλίππη

**<< Η Ορνίθη
(αντίγραφο)**

**Ο πατέρας-
αφιερωτής**

**Η Ορνίθη
στο Βερολίνο
Antikensammlung**

Βαθύ Σάμου

Η αξιοσέβαστη
Φίλεια

Η Φιλίππη
Τουλάχιστον
οι δύο από τις
τρεις κόρες
(Φιλίππη και
Ορνίθη) είναι
πανομοιότυπες

Ενδιαφέρουσες είναι οι νεότερες απόψεις σχετικά με το σύμπλεγμα του Γενέλεω. Προτείνουν ότι απεικονίζει τα μέλη μιας οικογένειας που μετέχει σε τελετουργικό γεύμα, ιδιωτικό ή δημόσιο, προς τιμήν της Ήρας. Αν είναι πράγματι κάτι τέτοιο, τότε πρόκειται για το παλαιότερο γλυπτό αυτού του είδους, που αποκαλείται «τελετουργικό συμπόσιο».

Στις απεικονίσεις αυτών των θρησκευτικών γευμάτων υπάρχει μία τουλάχιστον μορφή μισοξαπλωμένη σε ανάκλιτρο, κατά το συνήθειο των συμποσιαστών (όπως εδώ ο πατέρας «... άρχης).

Ανάλογη μορφή συμποσιαστή βρέθηκε και στον μικρασιατικό Μυούντα, ιωνική πόλη στον κόλπο της Μιλήτου και σε μικρή απόσταση από τη Σάμο.

Αρχαϊκό «πολυσκεύος» από το Ηραίο. Εστίαση και ιερά τελετουργικά.

Το καταπληκτικό αυτό πήλινο σκεύος, που απαρτίζεται από πέντε γαβάθες με δυο χερούλια η καθεμιά και ένα πήλινο καπάκι, είναι για τη φύλαξη και τη μεταφορά πέντε τουλάχιστον γευμάτων για ισάριθμα άτομα ή πέντε διαφορετικών εδεσμάτων για τον ίδιο άνθρωπο.

Το γεγονός ότι βρέθηκε σε αρχαϊκό αποθήκη στο Ηραίο σημαίνει ότι αυτό το μαγειρικό «πολυσκεύος» προέρχεται από θρησκευτική χρήση. Εστιατόρια ή χώροι κοινής (τελετουργικής) εστίασης έχουν αποκαλυφθεί σε διάφορα ιερά, όπως στο Ιερό του Διονύσου στη Νάξο.

ΣΑΜΟΣ
π. 560 π.Χ.

Ο πατέρας "... άρχης"

apan.gr

Αρχαϊκός Μυός, μέσα βου π.Χ. αιώνα

Γλυπτό αφιερωμένο στον Απόλλωνα με επιγραφή γραμμένη βουστροφηδόν στο στέρνο της μορφής. Η μισοξαπλωμένη σε ανάκλιτρο μορφή, κατά το συνήθειο των συμποσιαστών, κρατά κύπελλο στο αριστερό χέρι. Η ομοιότητα με τον πατέρα (στο σαμιακό σύμπλεγμα του Γενέλεω) είναι εντυπωσιακή.

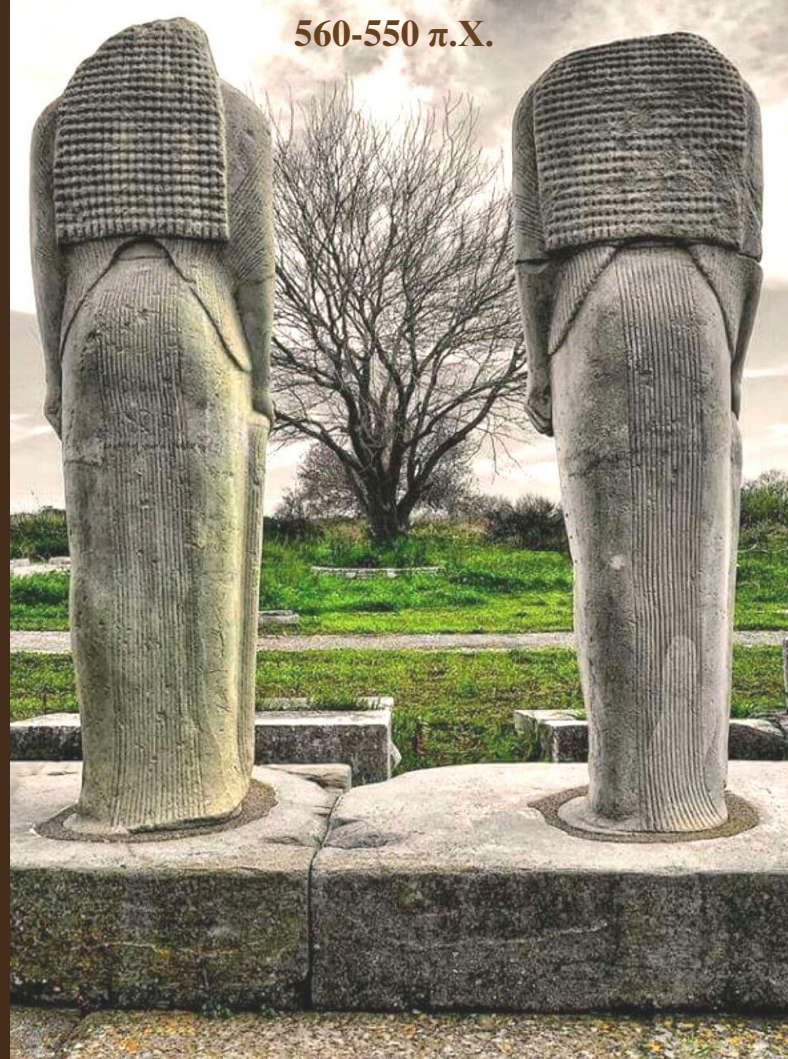

Το γλυπτό βρίσκεται στα Κρατικά Μουσεία στο Βερολίνο

ΗΡΑΙΟ

560-550 π.Χ.

Αντίγραφα των αγαλμάτων στο Ηραίο. Πάνω: η Φιλίππη (αριστερά), η Ορνίθη (δεξιά) και ο μισοξαπλωμένος πατέρας. Και > η πίσω πλευρά των δύο γυναικείων αγαλμάτων με την πλουσιότατη κόμη, το κομψό πέπλο και τις λεπτές πτυχές του χιτώνα.

Την ίδια εποχή, στη μικρασιατική Ιωνία:

Η πανώρια Κόρη των Ερυθρών (560-550 π.Χ.), αφιέρωμα στον ναό της Αθηνάς Πολιάδος στις Ερυθρές (απέναντι από τη Χίο).

Φορά μακρυμάνικο και ποδήρη χιτώνα καμωμένο από λεπτότατο ύφασμα, ενώ η κεφαλή με την πλούσια κόμη ήταν από ξεχωριστό κομμάτι μαρμάρου.

Το ακέφαλο άγαλμα έχει ύψος 1,80 μέτρα.

Αρχαιολογικό Μουσείο Σμύρνης
(αρ. ευρ. 5301)

<< Η αυστηρού ρυθμού, αλλά κομψότατη, Κόρη από το Ιερό του Απόλλωνος στη μικρασιατική Κλάρο, 570-550 π.Χ.

Όπως συνηθιζόταν στην Αρχαϊκή εποχή, το άγαλμα φέρει επιγραφή. Και η επιγραφή λέει ότι ο αρχιερέας Τιμώνας, γιός του Θεόδωρου, το αφιερώνει στη θεά Άρτεμη. Το ακέφαλο έργο έχει ύψος 1,40 μέτρα, που σημαίνει ότι το ακέραιο άγαλμα θα ήταν μεγαλύτερο από το φυσικό μέγεθος.

Αρχαιολογικό Μουσείο Σμύρνης
(αρ. ευρ. 3708)

<< Και πάλι η περίφημη Κόρη από το Ηραίο της Σάμου στο Λούβρο

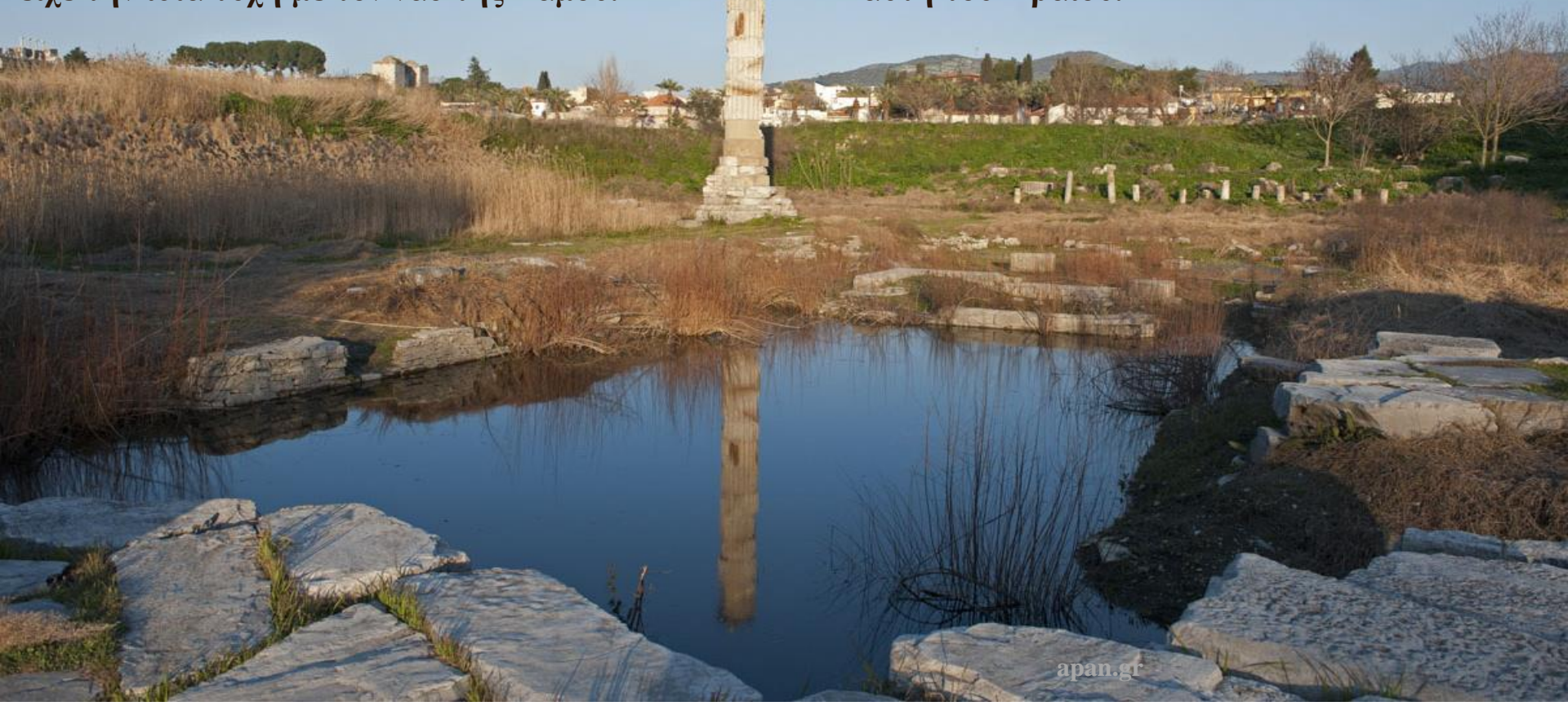
Αφιέρωμα του πλούσιου Χηραμύη. Έργο του 570-560 π.Χ.

A photograph of a pond or reservoir. The water is dark and covered with a thick layer of green algae. On the left side, there is a stone wall made of grey rocks. In the background, there are trees and a concrete structure. A wooden post is visible in the water. The sky is overcast.

**Μικρασία
ΕΦΕΣΟΣ
Βαλτονέρα
στο Αρτεμίσιο**

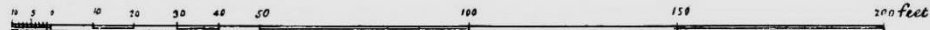
Ο ξακουστός ναός της Εφεσίας Αρτέμιδος, που χτίστηκε μερικά χρόνια μετά τον ναό της Σαμίας Ήρας (το έργο του Ροίκου), είχε την ίδια τύχη με τον ναό της Σάμου.

Ήταν κι αυτός θεμελιωμένος σε βαλτοτόπια, σε χώρο προελληνικής λατρείας. Η μοναχική κολόνα του ναού είναι μία και μοναδική, όπως αυτή του Ηραίου.

Το Αρτεμίσιο, ο ναός της Αρτέμιδος, 560-550 π.Χ.

PLAN

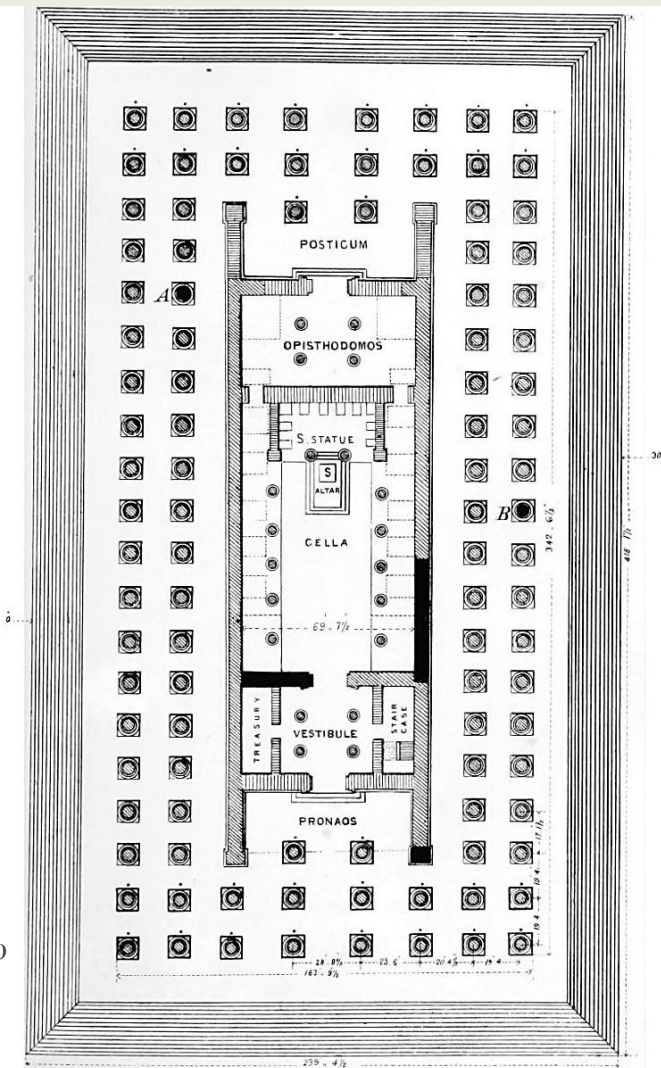
SCALE OF FEET.

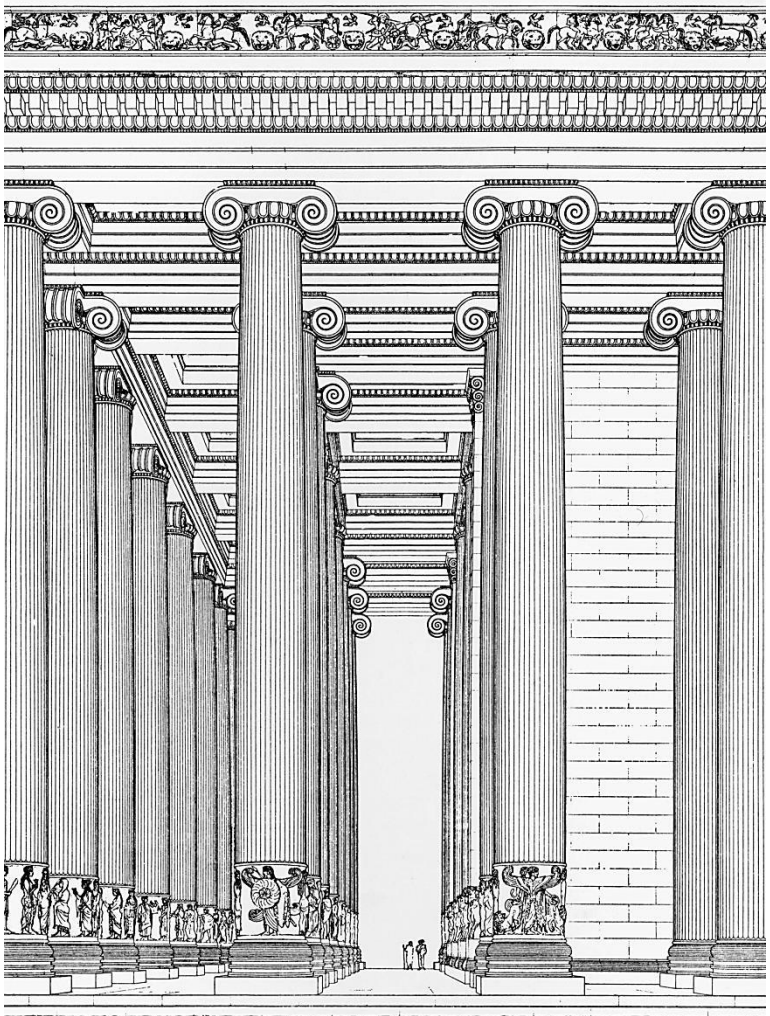
*N.B. The Columns marked A & B. and the Walling and Anta colored dark were found in position.
The dotted Columns are Sculptured. ("Columnae Coelatae")
The foundation piers of the Church within the Walls of the Temple are*

Το κομψό μεγαθήριο, ένας δίπτερος ναός 55,10 X 115 μ, ήταν το πρώτο μαρμαρίνο μνημειακό οικοδόμημα στην ιστορία της Αρχιτεκτονικής και το μεγαλύτερο κτίσμα στον ελληνικό κόσμο.

Σύμφωνα με τον Πλίνιο, ο οποίος είχε δει τον ελληνιστικό ναό και όχι τον αρχαϊκό, που πυρπολήθηκε από τον Ηρόστρατο, το Αρτεμίσιο είχε 127 κίονες, έκαστος 19 μέτρα ύψος με 40, 44 ή και 48 αυλακώσεις. Ανάγλυφα διακοσμούσαν το κάτω μέρος των 36 κίωνων της πρόσοψης.

Αρχιτέκτονες: ο Χερσίφρων από την Κνωσό και ο γιός του ο Μεταγένης. Σύμβουλος: ο Θεόδωρος ο Σάμιος, ο συνεργάτης του Ροίκου. Αυτός προσέφερε την εμπειρία του από την ανέγερση του ναού της Ήρας στο υγρό και ακατάλληλο έδαφος του Ηραίου.

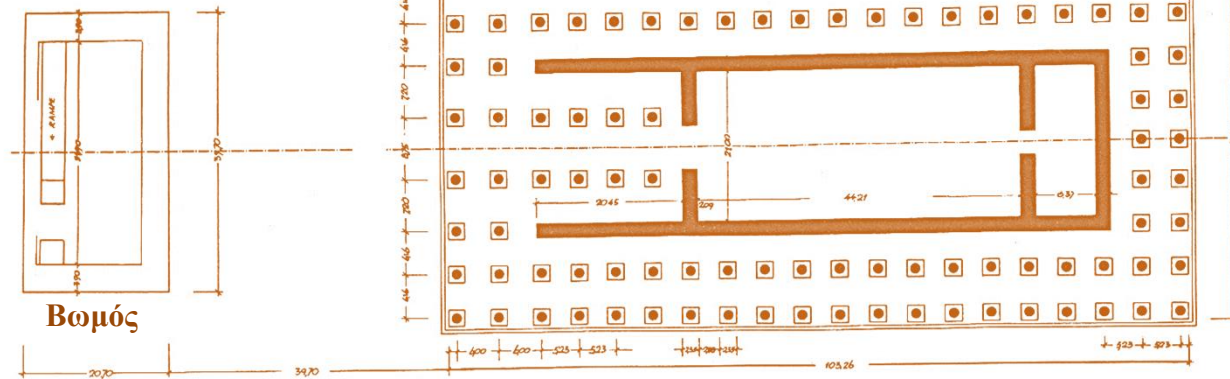

< Σχεδιαστική αναπαράσταση του αρχαϊκού Αρτεμισίου με τους 106 θηριώδεις κίονες. Οι Εφέσιοι θέλησαν να φτιάξουν μνημείο μεγαλοπρεπέστερο και από εκείνο του Ροίκου, μολονότι και εδώ κυρίαρχος παράγοντας ήταν ο αδηφάγος βάλτος.

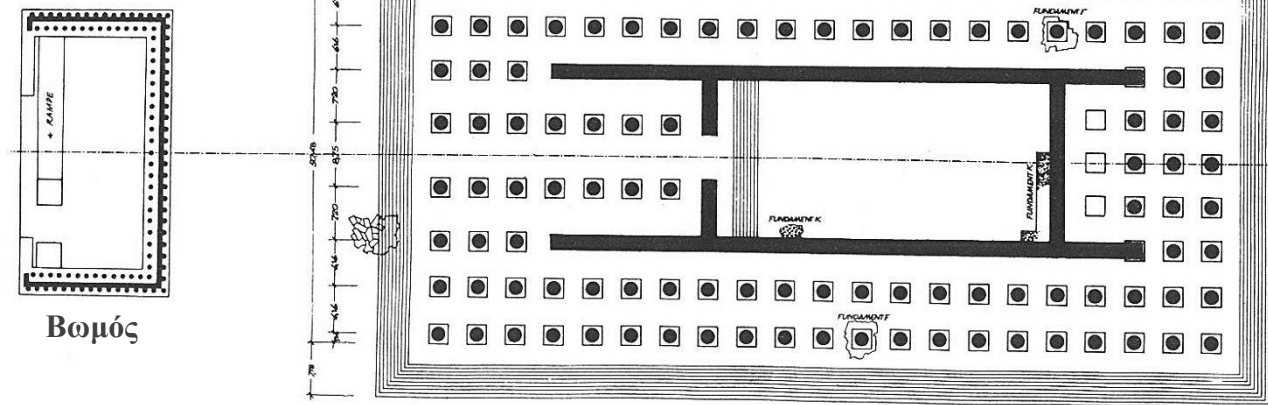
Εφεσία
Αρτεμης

Αρχαϊκό Αρτεμίσιο

Βωμός

Ελληνιστικό Αρτεμίσιο

Βωμός

Οι ανασκαφές, παρά τις πολύ δύσκολες γεωμορφολογικές συνθήκες, ανέτρεψαν ως έναν βαθμό τα δεδομένα που γνωρίζαμε από τις γραπτές πηγές. Ο Anton Bammer (οι κατόψεις είναι δικές του) υπολόγισε ότι ο αρχαϊκός ναός είχε 106 κίονες κι όχι 127.

Ο ελληνιστικός ναός ήταν κι αυτός δίπτερος, σχεδόν πανομοιότυπος, αλλά κατά τι μεγαλύτερος. Είχε $21+21 = 42$ κίονες σε κάθε μακριά πλευρά και συνολικά 117. Από αυτόν τον ναό σώθηκαν τα ελάχιστα κατάλοιπα.

Ένας σπόνδυλος κίονα από το ελληνιστικό Αρτεμίσιο (γύρω στα 322 π.Χ.) με ανάγλυφα που απεικονίζουν θεούς του Ολύμπου.

Ύψος του σπόνδυλου 1,84 μέτρα
Διάμετρος 1,97 μέτρα

Από τις ανασκαφές του J. T. Wood για το Βρετανικό Μουσείο το 1871

Ε Φ
Νόμισμα
του 4ου
π.Χ. αι.

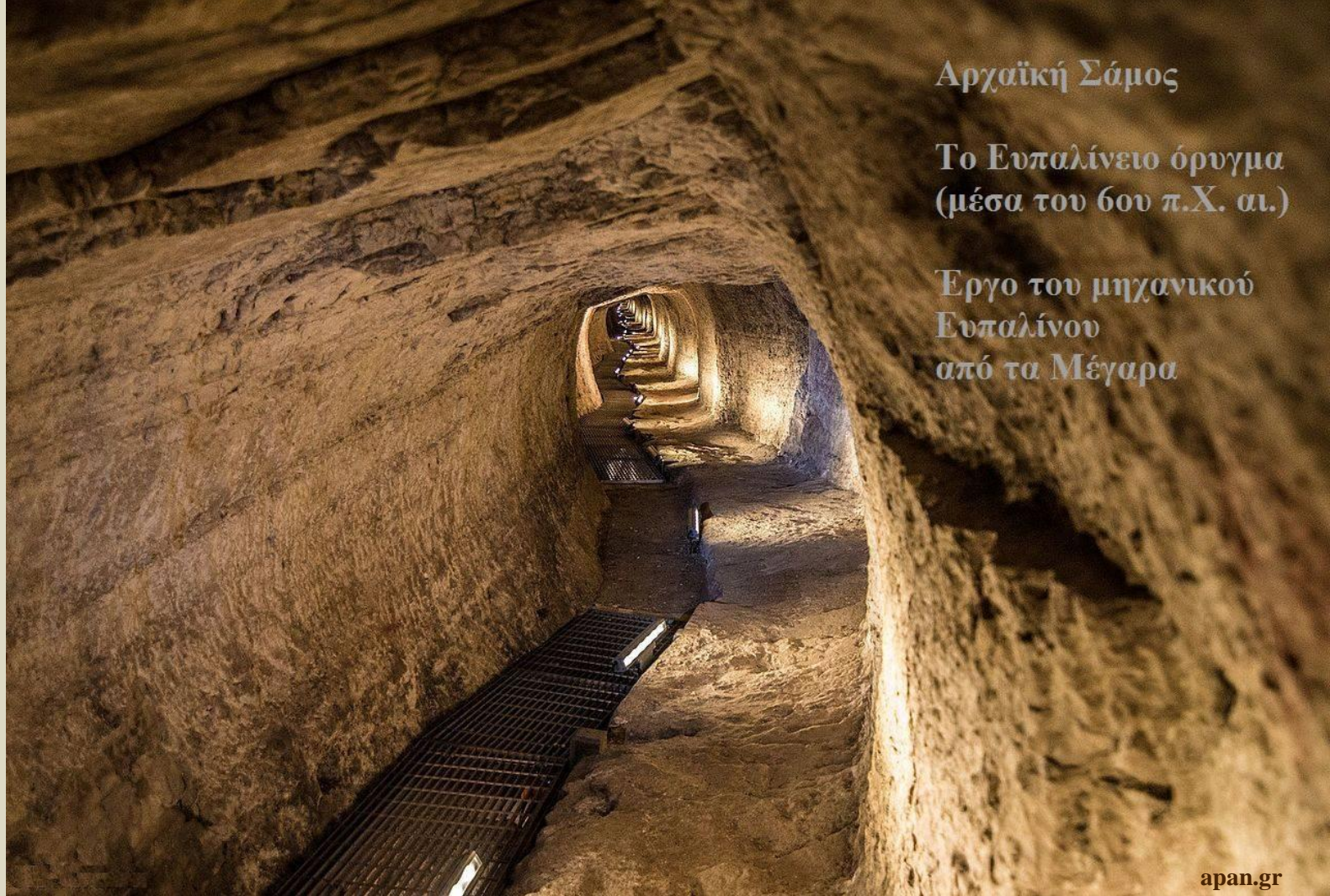

Επιστροφή στη Σάμο
(του 550 π.Χ.)

Το
«αμφίστομον
όρυγμα», όπως
το αναφέρει ο
Ηρόδοτος
(Βιβλίο Γ΄
«Θάλεια»).

Αποτελούσε
μέρος ενός
υδραγωγείου,
που έδινε νερό
με ασφάλεια
και υψηλές
προδιαγραφές
υγιεινής στην
αρχαία πόλη
της Σάμου
(το σημερινό
Πυθαγόρειο).

Αρχαϊκή Σάμος

Το Ευπαλίνειο όρυγμα
(μέσα του 6ου π.Χ. αι.)

Έργο του μηχανικού
Ευπαλίνου
από τα Μέγαρα

Ο Ηρόδοτος αναφέρεται με μεγάλο θαυμασμό σε τρία έργα των Σαμίων: το αμφίστομο όρυγμα, τον μόλο, που προχωρούσε βαθιά μέσα στη θάλασσα και τον ναό της Ήρας «τον μεγαλύτερο από όσους γνωρίζω».

ΤΟ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΠΑΛΙΝΕΙΟ ΟΡΥΓΜΑ

«Κάτω από ένα βουνό, που έχει ύψος εκατόν πενήντα οργιές, έφτιαξαν υπόγειο όρυγμα που το άρχισαν ταυτόχρονα από δύο πλευρές. Το μήκος του ορύγματος είναι επτά στάδια, το ύψος, όπως και το πλάτος, είναι οκτώ πόδια.

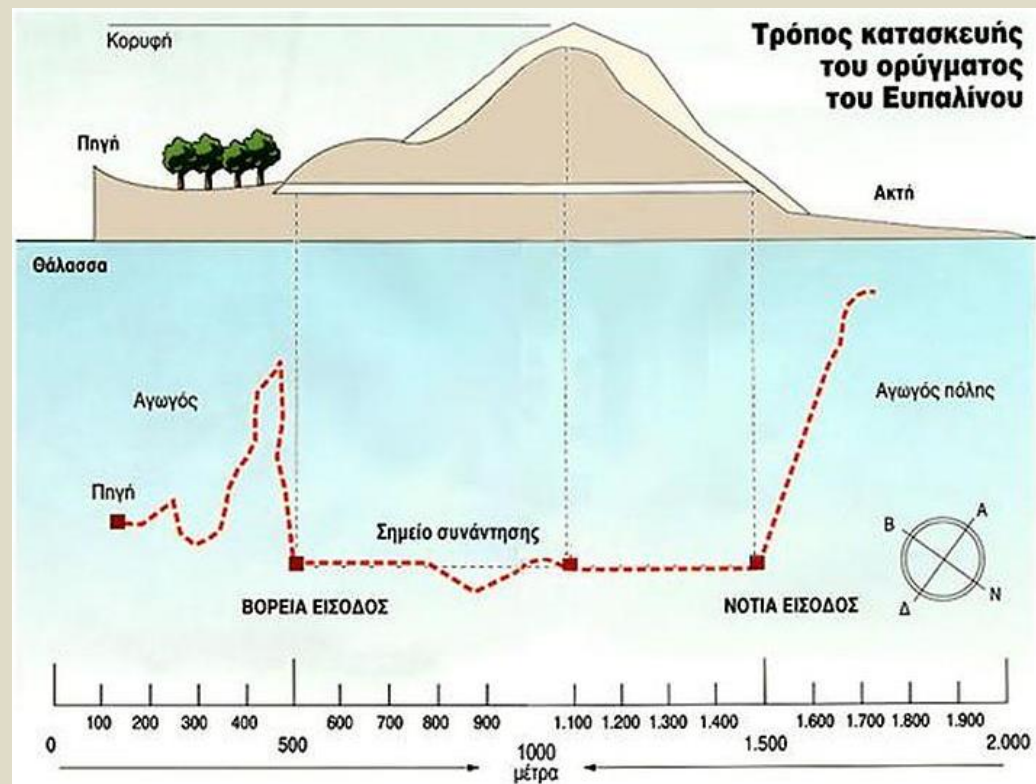
Σε όλο το μήκος του έχει ανοιχτεί ένα άλλο όρυγμα, βαθύ είκοσι πήχεις και με πλάτος τρία πόδια. Μέσα σε αυτό το κανάλι πέφτει το νερό της πηγής, το οποίο διοχετεύεται με σωλήνες μέχρι την πόλη. Αρχιτέκτονας αυτού του έργου ήταν ο Ευπαλίνος, ο γιος του Ναυστρόφου, από τα Μέγαρα».

Ο ίδιος αυτός Ευπαλίνος, που δεν αποκλείεται να ήταν παιδί Μεγαρέων αιχμαλώτων, μεγαλωμένο στη Σάμο, κατασκεύασε αργότερα και το υδραγωγείο στα Μέγαρα.

Το 2015, η Διεθνής Ένωση Σηράγγων (ITA – AITES) ανακήρυξε το Ευπαλίνειο Όρυγμα «Παγκόσμιο Σηραγγολογικό Τοπόσημο» (International Tunneling Landmark). Το αξιοθαύμαστο τεχνολογικό έργο έχει περιληφθεί από το 1992 στον Κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ.

Το Υδραγωγείο κατασκευάστηκε για να μεταφέρει με ασφάλεια το νερό της πλούσιας πηγής των Αγιάδων από την κοιλάδα του χωριού Μυτιληνιοί στην πόλη. Η απόφαση του Ευπαλίνου να περάσει τον αγωγό μέσα από σήραγγα κάτω από τον λόφο της Αμπέλου (ύψ. 237 μ) ήταν εξαιρετικά τολμηρή. Πρωτοφανής! Για την υλοποίησή της απαιτήθηκαν απίστευτες σε όγκο (και κόπο) εργασίες και πολύπλοκοι μαθηματικοί υπολογισμοί. Το νερό (με παροχή π. 400 κυβικά ημερησίως) συγκεντρωνόταν σε μια δεξαμενή, η οποία σώζεται κάτω από την εκκλησία του Αη-Γιάννη στις Αγιάδες. Από εκεί, με κανάλι μήκους 900 μ, που ακολουθεί τις υψομετρικές καμπύλες, φθάνει στα βόρεια της Αμπέλου και εισέρχεται στη σήραγγα – το εντυπωσιακότερο τμήμα του έργου. Αυτή η σήραγγα, «το αμφίστομον όρυγμα», πήρε το όνομα του Ευπαλίνου.

Μήκος: 1.036 μ, διατομή 1,80 x 1,80 μ.

Μέσα από μια δεύτερη σήραγγα που ανοίχτηκε στο δάπεδο της πρώτης, φθάνοντας μέχρι και 8 μέτρα βάθος, το νερό οδηγείται στη νότια πλευρά του λόφου.

Οριζόντια διατομή και κατακόρυφη

Για να συντομευτεί ο χρόνος κατασκευής, η εξόρυξη άρχισε ταυτόχρονα από τις δύο πλευρές του βουνού. Η δουλειά έγινε με τα πιο απλά εργαλεία μέσα στο σκληρό ασβεστολιθικό έδαφος. Οι δύο πλευρές της υπό κατασκευής σήραγγας συναντήθηκαν εντέλει κάπου στο κέντρο. Η απόκλιση ήταν κάτι λιγότερο από δύο μέτρα.

Χρειάστηκαν 8-10 χρόνια για να διανοιχτεί η σήραγγα. Αν άρχισε το έργο γύρω στο 550, θα ολοκληρώθηκε γύρω στο 540 π.Χ. Οι Πέρσες είχαν ήδη καταλάβει τη Μικρά Ασία.

Από την έξοδο της σήραγγας (σημερινή είσοδο >>> για τον επισκέπτη) στη νότια πλευρά του λόφου, μέσω ενός άλλου υπόγειου αγωγού (ο οποίος είχε και φρεάτια για να κατεβαίνουν οι εργάτες να τον καθαρίζουν), το νερό έφθανε στις κρήνες της πόλης.

[Επτά αιώνες αργότερα, λόγω της αύξησης του πληθυσμού, κατασκευάστηκε κι άλλο ένα υδραγωγείο. Το έργο, τυπικό κτίσμα της ρωμαϊκής τεχνολογίας, έφερνε στην πόλη το νερό από απόσταση 15,5 χλμ. Αποδίδεται στον αυτοκράτορα και μεγάλο οικοδόμο Αδριανό.]

Το Υδραγωγείο της Αρχαϊκής εποχής χρησιμοποιήθηκε μέχρι τα πρωτοβυζαντινά χρόνια. Αλλά παρά την αχρήστευσή του, η Σάμος επωφελήθηκε από την ύπαρξη αυτής της, καλά κρυμμένης στα βάθη του βουνού, κατασκευής: εκεί κατέφυγε πολύς κόσμος τον 7ο αιώνα στη διάρκεια δύο επιδρομών. Πρώτα το 627, όταν οι Σασανίδες Πέρσες που είχαν εισβάλλει στη Μικρασία επιτέθηκαν εναντίον του νησιού. Και μια δεύτερη φορά το 666, όταν το ισλαμικό Χαλιφάτο της Δαμασκού, αλώνιζε στις βυζαντινές θάλασσες με τον νεόδμητο στόλο του. Τότε, σε εκείνη την επιδρομή, φαίνεται ότι κάποιος ανώτατος αξιωματούχος έκρυψε σε ένα αγγείο τη νομισματική του περιουσία κι έθαψε το πολύτιμο αγγείο για να το ξαναβρεί μετά τη συμφορά. Μα είτε δεν γλύτωσε ο ίδιος από τη σπάθα των Σαρακηνών είτε δεν μπόρεσε ποτέ να εντοπίσει την κρυψώνα...

Πέρασαν χρόνοι και καιροί. Ωσπου, μια μέρα του 1984, η Ολλανδή αρχαιολόγος Saskia de Melker ανακάλυψε στη Μεγάλη Λάκα το αγγείο με τα 300 πρωτοβυζαντινά νομίσματα και παρέδωσε αυτό το εξαιρετικά σημαντικό εύρημα στις αστυνομικές αρχές του τόπου.

**«Θησαυρός» του 7ου μ.Χ. αιώνα.
Αρχ. Μουσείο στο Πυθαγόρειο**

Μετά την επιδρομή του 666, το Ευπαλίνειο δεν χρησιμοποιήθηκε ξανά και σταδιακά η σήραγγα επιχωματώθηκε κι έκλεισε. Πέρασαν πάνω από 1.200 χρόνια αχρηστίας. Την ανακάλυψε το 1882 ο ιερομόναχος Κύριλλος και, καθώς αναπτυσσόταν το Τηγάι / Πυθαγόρειο στη θέση της αρχαίας πόλης, έγιναν σκέψεις να χρησιμοποιηθεί και πάλι το Υδραγωγείο για την ύδρευση του οικισμού. Το σχέδιο έμεινε στα χαρτιά. Οι πρώτοι μελετητές του αρχαίου έργου ήταν ο σοφός Επαμεινώνδας Σταματιάδης (στον οποίο οφείλουμε πολλές μονογραφίες για τη Σάμο) και ο Ernst Fabricius το 1884.

Το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο των Αθηνών, υπό τη διεύθυνση του Ulf Jantzen, ανέλαβε το 1971 την αποχωμάτωση και την ανασκαφή της σήραγγας. Η συστηματική μελέτη έγινε από τον Hermann Kienast. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι το Ευπαλίνειο δεν ήταν έργο του τύραννου Πολυκράτη, όπως πιστευόταν παλαιότερα, αλλά ότι είχε κατασκευαστεί γύρω στα 550 π.Χ. Το έργο της τελικής αποκατάστασης για να γίνει επισκέψιμο το σημαντικότερο τεχνικό έργο της Αρχαϊκής εποχής, ανέλαβε η Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Ο επισκέπτης πρέπει να λάβει υπόψη του ότι στο εσωτερικό του ορύγματος η θερμοκρασία είναι 16,5-17°C (βαθμοί Κελσίου) και η υγρασία μεγάλη (85-97%).

Οι Αχαιμείδες Πέρσες στη Μικρά Ασία και το Ανατολικό Αιγαίο

Το 546 π.Χ. ο Κύρος Β΄ ο Μέγας νίκησε τον στρατό του Κροΐσου, κατέλυσε το Βασίλειο της Λυδίας, κατέλαβε τη βασιλική πρωτεύουσα Σάρδεις και τις όρισε έδρα της Υποσατραπείας της Λυδίας. Αμέσως μετά, ο στρατηγός Άρπαλος υπέταξε τις ελληνικές πόλεις που υπάγονταν έως τότε στον Κροΐσο και σε μικρό διάστημα ολόκληρη η μικρασιατική χερσόνησος αποτέλεσε τμήμα της Αχαιμενιδικής Αυτοκρατορίας. Η κατοχή διήρκεσε με διαλείμματα μέχρι το 334-333 π.Χ., όταν ο Μέγας Αλέξανδρος νίκησε σε στεριά και θάλασσα τους Πέρσες και συνέχισε την πορεία του προς την Κιλικία, τη Συρία και την Αίγυπτο.

Παρότι το κατοχικό καθεστώς δίνει την εντύπωση μιας σχετικά χαλαρής επιβολής, αυτοί οι δύο αιώνες της περσοκρατίας ανέκοψαν σε μεγάλο βαθμό την αναπτυξιακή πορεία των Ελλήνων της Ανατολής. Ένας από τους κυριότερους ανασταλτικούς παράγοντες ήταν οι γεωπολιτικές αλλαγές που επέφερε η τεράστια εξάπλωση των Περσών, οι οποίοι μέσα σε λίγα χρόνια κατέλαβαν ολόκληρη τη Δυτική Ασία και την Αίγυπτο. Ο περσικός στόλος της Αν. Μεσογείου απαρτιζόταν από Φοίνικες, Κίλικες και, σε καιρό πολέμου, από Έλληνες των περσοκρατούμενων πόλεων.

Στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου οι εξελίξεις, κυρίως μετά τους Περσικούς πολέμους δεν ήταν ίδιες με αυτές των αντικρινών πόλεων. Αλλά στη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών της αχαιμενιδικής παρουσίας στο Αιγαίο η μοίρα ήταν κοινή. Και οι επιπτώσεις από τις γεωπολιτικές αλλαγές ήταν μεγάλες.

Οι Πέρσες δεν κατέλαβαν τη Σάμο –τουλάχιστον μέχρι το 522/1. Οι λόγοι δεν είναι σαφείς, ο Ηρόδοτος δεν εξηγεί, κι έτσι έχουν προταθεί διάφορες εκδοχές. Αλλά και οι πληροφορίες για τα πολιτικά πράγματα στο νησί είναι ανύπαρκτες. Αναφέρονται σκόρπια τα ονόματα κάποιων τυράννων του 6ου αιώνα, ώσπου να καταλάβει με τη βία την εξουσία ο ξακουστός και δαιμόνιος Πολυκράτης. Και η πειρατεία καλά κρατεί!

Μαρμάρινο ενεπίγραφο άγαλμα του Σάμιου αριστοκράτη Αιάκη, πατέρα του τυράννου Πολυκράτη. Βρέθηκε στο Πυθαγόρειο και χρονολογείται γύρω στα 540 π.Χ., δηλαδή στα πρώτα χρόνια της περσικής κατοχής όλων των γύρω ελληνικών πόλεων.

Σύμφωνα με την επιγραφή, το αρχαϊκό γλυπτό ήταν αφιέρωμα του Αιάκη προς την Ήρα, από τη δεκάτη των κερδών που είχε αποκομίσει από την πειρατεία. Αν και ακέφαλος ο καθιστός σε θρόνο μεσήλικας, το έργο είναι ένα από τα πιο σημαντικά εκθέματα του Αρχ. Μουσείου στο Πυθαγόρειο, όχι μόνο για την τέχνη του, αλλά και για τις ιστορικές πληροφορίες που παρέχει.

Ο τύραννος Πολυκράτης, 538-522

Μαρμάρινος λέων του 540-520, ταφικό μνημείο από τη Δυτική Νεκρόπολη (Γλυφάδα). Αρχαιολογικό Μουσείο στο Πυθαγόρειο

Γόνος αριστοκρατικής οικογένειας, πολυμήχανος και αδίστακτος, οργάνωσε μία κερδοφόρο επιχείρηση στον τομέα του “catering”: νοίκιαζε πολυτελή στρώματα και κούπες για συμπόσια και δεξιώσεις. Η Αρχαϊκή εποχή ήταν περίοδος χλιδής για τις πλούσιες ελληνικές κοινωνίες. Κι ενώ οι Πέρσες είχαν φτάσει σε απόσταση αναπνοής, ο Πολυκράτης σχημάτισε με τα δυο αδέλφια του και μερικούς οπαδούς μία πολιτική εταιρεία για να καταλάβει την εξουσία.

Η ευκαιρία δόθηκε όταν πάνδημη η Σάμος τιμούσε την Ήρα. Η πομπή, με επικεφαλής τα νιόπαντρα ζευγάρια, ξεκίνησε από το άστυ για το Ηραίο. Τη συνόδευαν οι ένοπλοι. Φτάνοντας στο Ιερό, οι άντρες άφησαν κάτω τα όπλα και προχώρησαν. Ο Πολυκράτης είχε χωρίσει στα δύο τους ανθρώπους του. Η μία ομάδα κατέλαβε την αφρούρητη πόλη. Η άλλη παραφύλαγε στο Ιερό και άρπαξε τα όπλα.

Ο Πολυκράτης ήταν κύριος του νησιού. Για να αντιμετωπίσει την αντίδραση των εξαγριωμένων Σαμίων, ζήτησε τη βοήθεια του Λύγδαμη, τυράννου της Νάξου (550-525). Αμέσως μετά, εξόρισε επιφανείς αριστοκράτες και οργάνωσε μία δύναμη από 1.000 τοξότες, ντόπιους και ξένους μισθοφόρους.

Το τυραννικό καθεστώς ήταν εξαιρετικά σκληρό. Στους γεώμορους και τα στρώματα που είχαν πλουτίσει επιβλήθηκαν διάφορες απαγορεύσεις και έκτακτα οικονομικά βάρη, ενώ υποχρεώθηκαν να συντηρούν τις μητέρες των πεσόντων σε πολεμικές επιχειρήσεις. Με τα οικονομικά μέτρα περιορίζονταν οι δυνατότητες των «αντιφρονούντων» να χρηματοδοτήσουν εξεγέρσεις, ενώ οι ίδιοι αναγκάζονταν να καλύψουν τα υπέρογκα έξοδα για τα δημόσια έργα και την πολυτέλεια της αυλής.

Τα πρώτα χρόνια ο Πολυκράτης συγκυβερνούσε με τους δύο αδελφούς του. Το 532, δολοφόνησε τον Παντάγνωτο ενώ ο άλλος του αδελφός, ο Συλοσών, πρόλαβε να καταφύγει στην Αίγυπτο. Εκεί ο φυγάς έκανε λίγο αργότερα μια σπουδαία γνωριμία: ήταν ένας ανώτερος αξιωματούχος του περσικού στρατού που είχε καταλάβει την Αίγυπτο. Τον έλεγαν Δαρείο ... Και, όπως είναι γνωστό, οι φιλίες στα πολεμικά μέτωπα διαρκούν πολύ.

Το πάνω μέρος θρυμματισμένου αγάλματος του 530 π.Χ. από το Ηραίο. Ο αρματωμένος πολεμιστής φορά κράνος και πανοπλία.

Altes Museum, Βερολίνο

Παρόμοιο κράνος εκτίθεται >>>>>> στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου στο Βαθύ κοντά σε διάφορα όπλα.

Ο Πολυκράτης, όπως τόσοι και τόσοι άλλοι τύραννοι, προσεταιρίστηκε τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Εκτός από τις παροχές, έδωσε και δουλειά σε όλους. Τόσο στα πολλά και μεγαλοπρεπή δημόσια έργα όσο και στον πολυάριθμο στόλο, που χρειαζόταν: ναυπηγούς, ξυλουργούς και σιδεράδες, μαστορόπουλα, ναύτες και «επιβάτες» (μάχιμα πληρώματα).

Ναυπήγησε περίπου 100 πεντηκόντορους και 40 τριήρεις, νέο τύπου πλοίου, ισχυρότερο και ταχύτερο, που έπεσε στη θάλασσα το 530. Αλλά ο ίδιος ο Πολυκράτης σχεδίασε έναν άλλο τύπο πλοίου, τη Σάμαινα. Ήταν μία διήρης με αμβλεία πλώρη. Με τις Σάμαινες κατέλαβε νησιά και παράλιες πόλεις, με αυτές συνέχισε την πειρατεία, ληστεύοντας εχθρούς και φίλους, με αυτές νίκησε τους Μιλησίους και τους Μυτιληναίους, οι οποίοι έσπευσαν να βοηθήσουν τη Μίλητο. Σε εκείνη τη σύγκρουση συνέλαβε 600 Μυτιληναίους και τους έβαλε να σκάψουν την τάφρο γύρω από τα τείχη που περιέβαλαν το άστυ της Σάμου.

530-528

Κατέλαβε τη Ρήνεια, ένα νησόπουλο απέναντι στη Δήλο, τη συνέδεσε με μια αλυσίδα με το ιερό νησί και την αφιέρωσε στον Δήλιο Απόλλωνα. Ίδρυσε και νέα εορτή για να τιμήσει τον θεό. Επιδίωξή του ήταν να αποκτήσει προέχουσα θέση στην Αμφικτιονία των Ιωνικών Πόλεων, που συνερχόταν στη Δήλο.

apan.gr

Σύμμαχοί του ήταν οι τύραννοι Λύγδαμης της Νάξου, Πεισίστρατος των Αθηνών, και ο φαραώ Άμασης. Αλλά η Σπάρτη, παλαιά φίλη της Σάμου, τηρούσε εχθρική στάση. Κι έγινε ακόμα πιο εχθρική, όταν Σάμιοι πειρατές επιτέθηκαν σε ένα πλοίο κι άρπαζαν έναν πολυτελή θώρακα που έστειλε δώρο στη Σπάρτη ο Άμασης.

Ένας από τους τελευταίους βοσκούς της Σάμου.
Τον 19ο αιώνα και μέχρι τον Β΄ Πόλεμο, λειτουργούσαν δεκάδες
βυρσοδευεία στο νησί, τα περισσότερα συγκεντρωμένα στο
Καρλόβασι. Το νησί είχε σημαντική κτηνοτροφία.

Για να βελτιώσει τη κτηνοτροφία και την εριουργία, ο Πολυκράτης έφερε πρόβατα από τη Μίλητο και την Αττική, γίδες από τη Νάξο και την Σκύρο και χοίρους από τη Σικελία.

Δυσμενής ήταν και η στάση των Δελφών απέναντι στον Πολυκράτη. Το ιερατείο του Μαντείου διατηρούσε καλές σχέσεις με τη Σπάρτη και υποστήριζε το αριστοκρατικό πολίτευμα. Παρά ταύτα, η Σάμος εκείνης της εποχής ήταν μια ναυτική δύναμη εφάμιλλη της μινωικής Κρήτης. Οι Σάμαινες αλώνιζαν τις θάλασσες. Ο τύραννος κατάρτισε Βιβλιοθήκη, όπως και ο Πεισίστρατος στην Αθήνα. Στην αυλή του συγκέντρωσε διαπρεπείς προσωπικότητες, όπως ο γιατρός Δημοκίδης και οι ποιητές Ίβυκος και Ανακρέων, εξαιρετος λυρικός που ύμνησε τον έρωτα και την ανέμελη ζωή. Από ένα ποίημά του, μάλιστα, μαθαίνουμε ότι οι μυστικές υπηρεσίες του Πολυκράτη ασχολούνταν και με την προπαγάνδα και τη διάδοση ψευδών ειδήσεων.

Για πολλούς, η κατάσταση ήταν αφόρητη. Ο μόνος τρόπος να ξεφύγουν από την παρακολούθηση και να γλυτώσουν τη ζωή τους, ήταν η φυγή. Μία από τις ομάδες που κούρσευε το Αιγαίο, μαθαίνοντας ότι η Σίφνος, πλουσιότατη λόγω μεταλλείων, έφτιαχνε μεγαλοπρεπή «Θησαυρό» στους Δελφούς, Σίφνος έβαλε πλώρη για το νησί. Εκβιάζοντας τους Σιφνίους, οι Σάμιοι πειρατές ζήτησαν 10 τάλαντα για να μην λεηλατήσουν τη Σίφνο. Οι Σίφνιοι αρνήθηκαν, οι πειρατές έκαναν επιδρομές στην ύπαιθρο κι εντέλει πήραν το μυθώδες ποσό κι αποχώρησαν. Αυτά έγιναν το 525. Κι έτσι χρονολογήθηκε με ακρίβεια η ανέγερση του «Θησαυρού» των Σιφνίων στο Μαντείο των Δελφών.

Το πολεμικό κι εμπορικό πλοίο Σάμαινα ή και Σαμία

Ήταν μία διήρης (διπλή σειρά κουπιά). Από τις γραπτές πηγές που διαθέτουμε, κυρίως από την περιγραφή του Πλουτάρχου, μαθαίνουμε ότι το σκαρί ήταν κατά τέτοιο τρόπο κατασκευασμένο ώστε, ενώ ήταν ταχύπλοο πολεμικό πλοίο, να μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σαν φορηγίδα, είτε για να μεταφέρει εμπορεύματα είτε για να κουβαλάει την πειρατική λεία. Όλοι γράφουν ότι το έμβολο που είχε στην πλώρη είχε τη μορφή κεφαλής κάπρου (αγριογούρουνου) κι όλοι αναφέρουν ότι ονομάστηκε Σάμαινα επειδή πρωτοεμφανίστηκε στη Σάμο κι ότι το κατασκεύασε ο Πολυκράτης –κάτι βέβαια που μπορεί να οφείλεται στη φήμη που είχε αποκτήσει ο δαιμόνιος τύραννος.

Συνολικά τα κουπιά ήταν 48

ή δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδής, ὥστε καὶ φορτοφορεῖν [ἢ ποντοπορεῖν] καὶ ταχυναυτεῖν. οὕτω δ' ὠνομάσθη διὰ τὸ πρῶτον ἐν Σάμῳ φανῆναι, Πολυκράτους [τοῦ] τυράννου κατασκευάσαντος.

πρὸς ταῦτα τὰ στίγματα λέγουσι καὶ τὸ Ἀριστοφάνειον ἠνίχθαι·

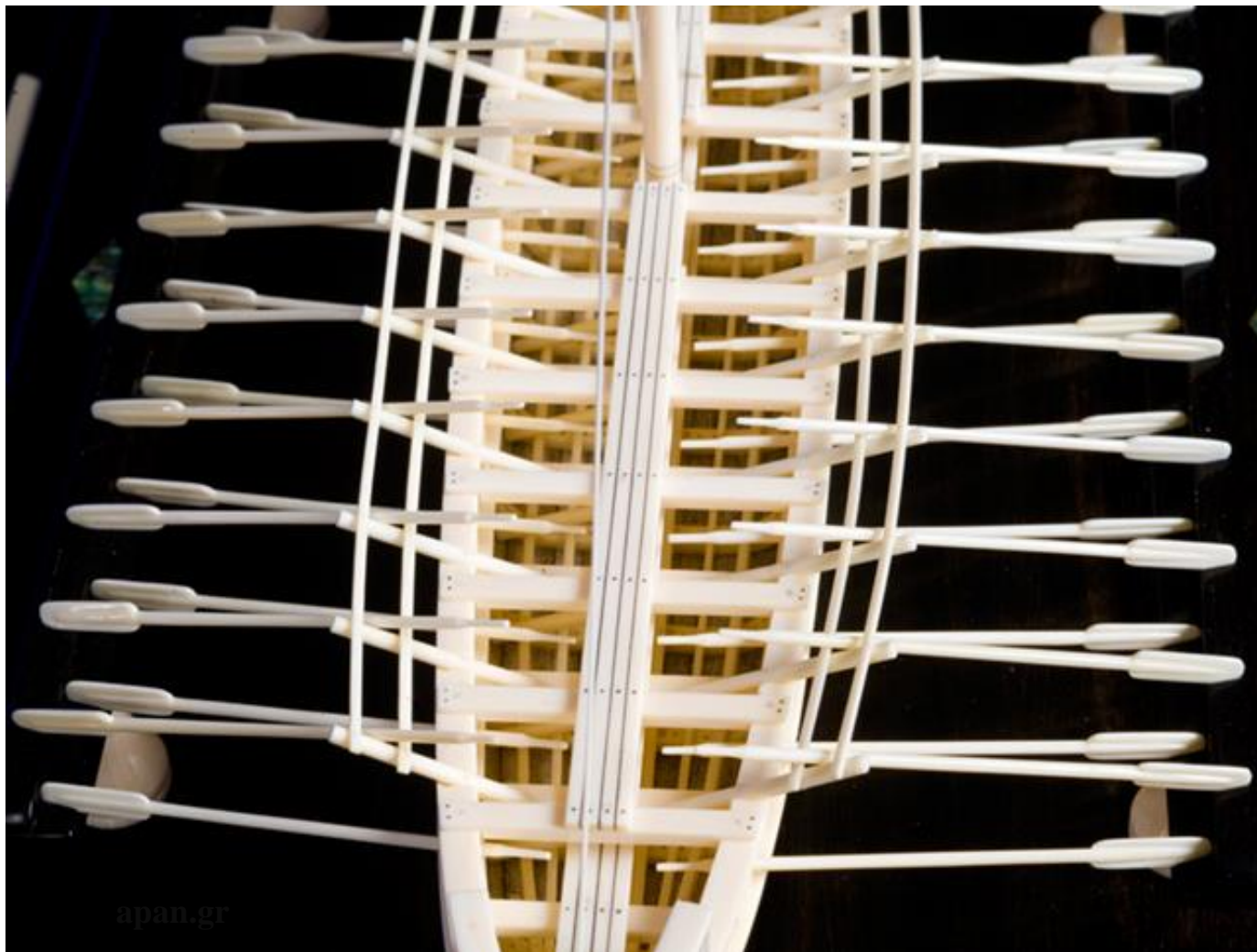
Σαμίων ὁ δῆμὸς ἐστὶν ὡς πολυγράμματος

(Λένε ότι σε αυτά αναφέρεται υπαινικτικά και ο στίχος του Αριστοφάνη:

πόσο γραμματισμένος είναι ο λαός των Σαμίων)

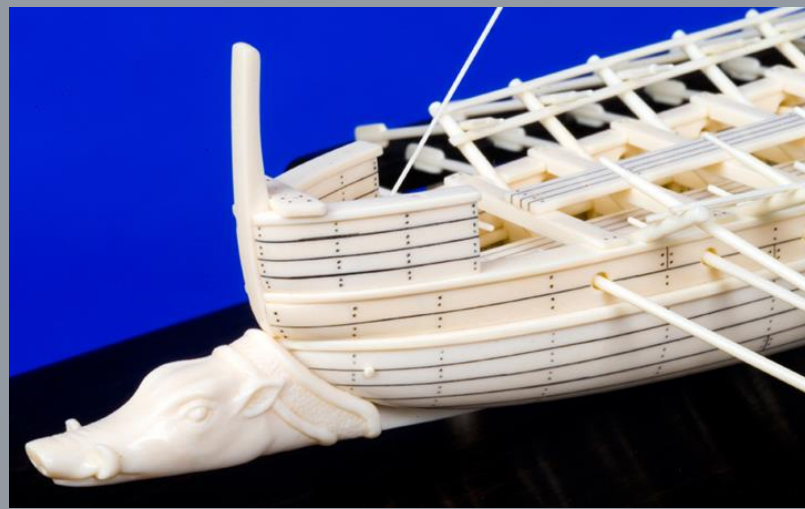
Πλούταρχος, Περικλής 26.3-4

Οι μακέτες έχουν κατασκευαστεί από την εταιρεία μελετών: David Warther Carvings

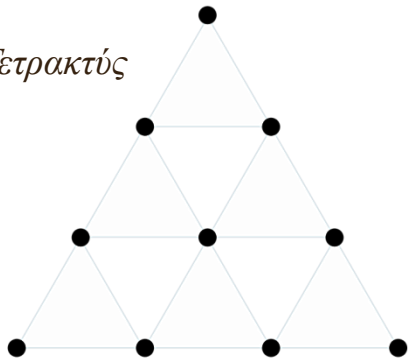
*Τῶν νεῶν καπρίους
ἔχουσέων τὰς πρόρας*
[κάπροι (τα ἔμβολα) στις
πλώρες των πλοίων]

Ηρόδοτος, Γ' 59

Η πρύμνη
της Σάμαινας

Τετρακτὸς

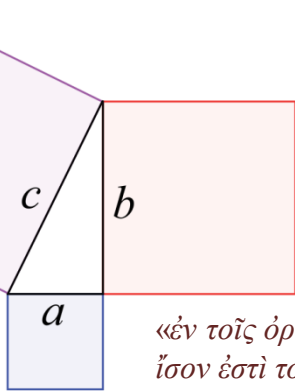
Το ιερό σύμβολο των Πυθαγορείων και η ουσία της διδασκαλίας τους. Αποτελείται από τους δέκα πρώτους αριθμούς (1-10) τοποθετημένους σε τέσσερις σειρές: ένας στην πρώτη σειρά, δύο στη δεύτερη, τρεις στην τρίτη και τέσσερις στην τέταρτη .

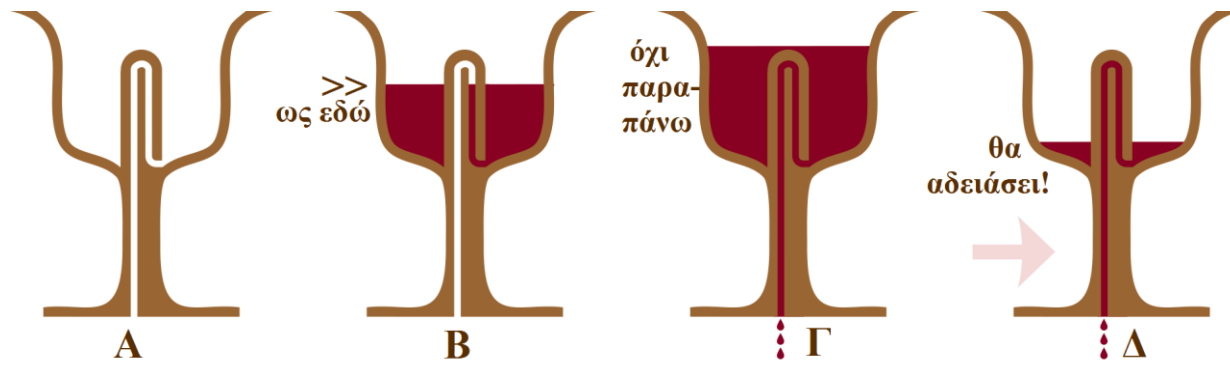
Οι ευγενείς, στερημένοι από την εξουσία και με περιορισμένες κι ελεγχόμενες κινήσεις, αλλά και όσοι άλλοι δεν άντεχαν την ασφυκτική ατμόσφαιρα ή ένοιωθαν να κινδυνεύουν, εγκατέλειψαν τη Σάμο του Πολυκράτη. Μία ομάδα κατέφυγε στη Μεγάλη Ελλάδα (Ιταλία), όπου ίδρυσε το 526 τη σαμιακή αποικία Δικαιάρχεια (εύγλωττο το τοπωνύμιο). Ο διαπρεπέστερος ανάμεσα στους αυτοεξόριστους ήταν ο μέγιστος φιλόσοφος, μαθηματικός και θεολόγος, ο πολυταξιδεμένος Πυθαγόρας. Γεννημένος στη Σάμο γύρω στο 570, όταν ο Ροίκος έχτιζε τον πρώτο υπερμεγέθη ναό της Ήρας και ανακάλυπτε μαζί με τον Θεόδωρο νέες μεταλλουργικές μεθόδους, ο παγκόσμιος εμβέλειας σοφός ακολούθησε τους συμπατριώτες του στα μακρινά τους ταξίδια και βρέθηκε στα εργαστήρια και τα σπουδαστήρια της Βαβυλώνας και της Αιγύπτου.

Η διδασκαλία του και τα επιτεύγματα της Σχολής του δεν ανήκουν στη γενέτειρα. Αποτελούν πανανθρώπινη κληρονομιά. Αλλά τόσο στην Ιωνία της Ανατολής, όπου άκμασε η προσωκρατική φιλοσοφία, όσο και στην ίδια τη Σάμο, πρέπει να αποδώσει κανείς τα οφειλόμενα στη μήτρα. Εδώ γεννήθηκαν και εδώ ανατράφηκαν στη διάρκεια της Αρχαϊκής εποχής οι σημαντικότεροι θεμελιωτές της δυτικής σκέψης και της φυσικής επιστήμης.

«έν τοῖς ὀρθογωνίοις τριγώνοις τὸ ἀπὸ τῆς τὴν ὀρθὴν γωνίαν ὑποτείνουσας πλευρᾶς τετράγωνον ἴσον ἐστὶ τοῖς ἀπὸ τῶν τὴν ὀρθὴν γωνίαν περιεχουσῶν πλευρῶν τετραγώνοις»

Πυθαγόρειο
θεώρημα

Η λεγόμενη
«κούπα του
Πυθαγόρα»

Μία από τις ανεκδοτολογικές ιστορίες που συνδέουν τον σοφό Σάμιο με το ξακουστό κρασί της Σάμου και τη ρέγουλα που απαιτείται για να πιείς δίχως να μεθύσεις, είναι η «κούπα του Πυθαγόρα». Ένα πήλινο κύπελλο, κατασκευασμένο με τέτοιο τρόπο που να μπορείς να το γεμίσεις μέχρι λίγο πάνω από τη μέση. Αν περάσεις τη γραμμή, το κρασί θα ξεχειλίσει και θα μπει στον λεπτό και τρύπιο έως τον πάτο σωλήνα που υπάρχει που υπάρχει στο κέντρο. Αυτά! Όμως φαίνεται ότι ο λόρδος Βύρωνας, που επιμένει να θέλει ξέχειλη την κούπα με γλυκό σαμιώτικο κρασί, δεν είχε ... μελετήσει επιμελώς όλο το έργο του Πυθαγόρα.

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ

Από το άστυ θα ξαναβρεθούμε στο Ηραίο,
όπου ο Πολυκράτης οικοδόμησε τον νέο ναό της Ήρας

Για περισσότερα από χίλια χρόνια η Οδός ήταν στρωμένη με πατημένο χώμα.

Γύρω στα 200 μ.Χ., η Ιουλία Δόμνα, σύζυγος του αυτοκράτορα Σεπτίμιου Σεβήρου, η οποία ευνόησε ιδιαίτερα το Ιερό και τη λατρεία της Ήρας / Juno, προσέφερε τα απαραίτητα για την επίστρωση αυτών των έξι χιλιομέτρων.

ΣΤΟ ΗΡΑΙΟ

Ο μέγιστος νηός των ημείς ίδμεν

έγραψε ο Ηρόδοτος (Γ 60) για τον κολοσσιαίο ναό της σαμιακής Ήρας, το τέταρτο κατά σειρά λίθινο οικοδόμημα.

Αυτός ο ναός, που είδε και θαύμασε ο πολυταξιδεμένος Ηρόδοτος και για τον οποίο λέει ότι είναι ο μεγαλύτερος που έχει δει, ήταν το μεγαλοπρεπές κτίσμα του Πολυκράτη (ο οποίος κατείχε την εξουσία από το 538 ή ίσως το 535 έως το 522 π.Χ.). Είναι λοιπόν ένα ιωνικό κτίσμα των τελευταίων δεκαετιών του 6ου αιώνα, όταν έχουν προηγηθεί δεκάδες άλλοι μεγαλεπήβολοι ναοί στα εδάφη των Ελλήνων της Ανατολής.

Ήταν δίπτερος (διπλή περιμετρική κιονοστοιχία) 55,16 x 108,63 μ οι διαστάσεις του στυλοβάτη, με 155 μαρμάρινους κίονες ύψους 20 μ. Οι κορμοί δεν είχαν ραβδώσεις.

Το υπόλοιπο κτήριο ήταν από πωρόλιθο.

Στις δύο στενές πλευρές του υπήρχε τριπλή σειρά κίονες. Μία διπλή κιονοστοιχία διαιρούσε τον πρόναο και τον σηκό σε τρία κλίτη.

Ορισμένοι πιθανολογούν ότι αρχιτέκτονας ήταν κάποιος Θεόδωρος, αλλά μάλλον όχι ο σύντροφος του Ροίκου, γιατί αν ζούσε θα ήταν υπερήλικας.

Οι κίονες της εξωτερικής περιστάσης έφεραν ιωνικά κιονόκρανα με πλούσιο ανθεμωτό διάκοσμο, ενώ οι κίονες του εσωτερικού έφεραν κιονόκρανα ιδιαίτερου τύπου χωρίς έλικες. Τα κοσμούσε μια απλή ζώνη ωών (όπως λέγονται τα αυγόσχημα αρχιτεκτονικά μέλη). <<<< Σπαράγματα ενός από τους κίονες του εσωτερικού του ναού στο Μουσείο Περγάμου, Βερολίνο
Διαφορετικά υλικά δομής (μάρμαρο, πωρόλιθος και ασβεστόλιθος) χρησιμοποιήθηκαν στην οικοδόμηση του ναού, ενώ ο θριγκός του πρέπει να ήταν κατασκευασμένος από ξύλο.

**Βάση κίονα στο
<< Βερολίνο
στο Ηραίο >>>>**

Το 4ο Ηραίο δεν αποπερατώθηκε διότι, μετά τον θάνατο του Πολυκράτη και την υπαγωγή του νησιού στην Περσική Αυτοκρατορία των Αχαιμενιδών, άρχισαν οι εσωτερικές διαμάχες με συνέπεια την οικονομική και πολιτική παρακμή. Οι εργασίες συνεχίστηκαν κατά διαστήματα μέχρι το τέλος του 4ου π.Χ. αιώνα. Σε αυτή την οικοδομική φάση ανήκει ο κίονας που στέκει ακόμα έως το ύψος των 11,21 μέτρων.

Η τελευταία φάση της οικοδόμησης για την αποπεράτωση του έργου έγινε στις αρχές του 2ου π.Χ. αι., την εποχή των Πτολεμαίων, αλλά ο ναός παρέμεινε ημιτελής. Το Ιερό λεηλατήθηκε από τα πληρώματα πλοίων που ασκούσαν επιδρομές στη διάρκεια του Δεύτερου Μιθριδατικού πολέμου το 88-84 π.Χ.

Στην Αυτοκρατορική εποχή

Ο μισοερειπωμένος ναός χρησιμοποιήθηκε σαν πινακοθήκη τον 1ο μ.Χ. αι. (όπως τον κατέγραψε ο Στράβων, ΙΔ 636). Από τον 2ο μ.Χ. αιώνα στο Ιερό χτίζονται ορισμένες κατοικίες με ψηφιδωτά δάπεδα (ένα από αυτά διακοσμείται με δελφίνια) και γύρω στα 200 μ.Χ. πλακοστρώνεται η Ιερά Οδός. Αλλά η αναβίωση της λατρείας της Ήρας ήταν πρόσκαιρη. Ο κόσμος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που διανύει πλέον την εποχή της Αναρχίας και του Χάους (225-285 μ.Χ.), αναζητάει καταφύγιο και παρηγοριά σε νεοφανείς θεότητες και άλλα θρησκευτικά πρότυπα.

Με τον καταστρεπτικό σεισμό του 262 και τις λεηλασίες που πραγματοποιούν περιπλανώμενα γερμανικά φύλα (Γότθοι κλπ) κλείνει ο αρχαίος λατρευτικός κύκλος της ζωής του Ιερού.

Ο ναός χρησιμοποιείται σαν λατομείο, ενώ μέσα στον ιερό χώρο χτίζονται και Θέρμες (δημόσια λουτρά) για τις ανάγκες της εξοχικής συνοικίας. Τον 4ο αι. κατεδαφίζονται τα αρχαία κτίσματα και το οικοδομικό υλικό πουλιέται στη Μικρασία.

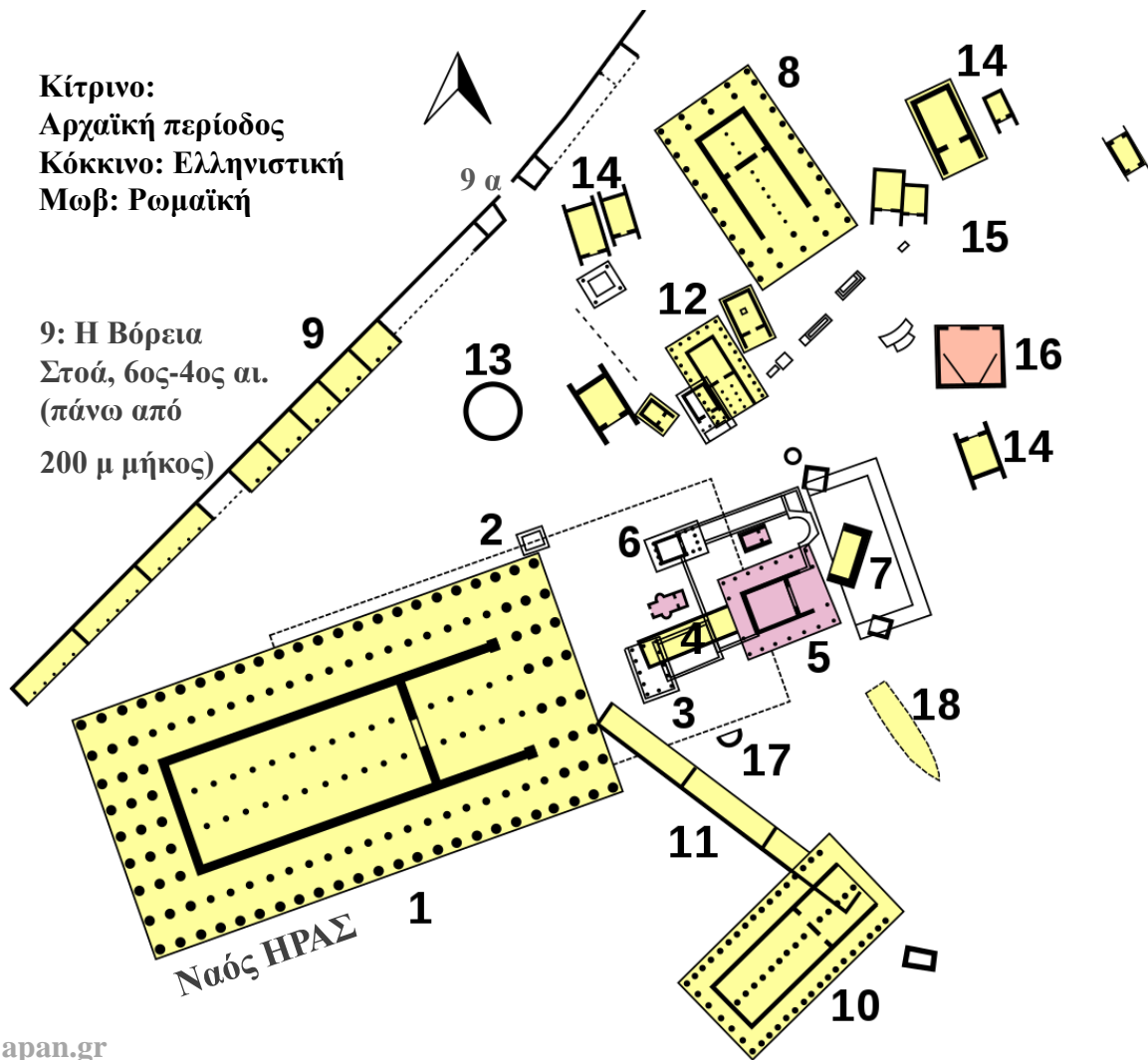
Μία τρίκλιτη βασιλική χτίζεται τον 5ο ή 6ο αι., αλλά το Ηραίο είναι πλέον ένας μεγάλος ερειπιώνας. Ανοικοδομείται νέα εκκλησία με τρούλο το 16ο αι. και τον 18ο αι. χτίζεται ένα παρεκκλήσι.

Οι Θέρμες

Κίτρινο:
Αρχαϊκή περίοδος
Κόκκινο: Ελληνιστική
Μωβ: Ρωμαϊκή

9: Η Βόρεια
Στοά, 6ος-4ος αι.
(πάνω από
200 μ μήκος)

9α: Η Βόρεια Πύλη, μέσα 6ου π.Χ.
8: Το «Βόρειο κτήριο» ναός των αρχών και του τέλους του 6ου π.Χ. αι.,
14: Η Κρήνη, 5ος π.Χ.-2ος μ.Χ. αι.
15: Ιερά Οδός (η κατάληξή της με τα πρώτα αφιερώματα)
13: Το Κυκλικό κτήριο (διάμ. 13 μ) ελληνιστικό και 16: Κτήριο (13,5 X 16,2 μ) θησαυρός;

1: Τέταρτος Ναός Ήρας, 535-525 π.Χ.
2: Τρίτος Ναός Ήρας («του Ροίκου»), 570 π.Χ., ελαφρά σχεδιασμένη η άκρη του στυλοβάτη εν μέρει ανατολικά του τέταρτου ναού
3: Μονόπτερος ναός
4: Εκατόμπεδος I και II, 8ος-7ος αι. και πάνω του 5: Ρωμαϊκός περίπτερος ναός κλπ
7: Ο μεγάλος Βωμός
10: Το «Νότιο κτήριο» ναός πολύ καταστραμμένος, εν μέρει κτισμένος πάνω στη
11: Νότια Στοά, 7ος αι., η αρχαιότερη στην ελληνική αρχιτεκτονική (αποτυπωμένος και ο περίβολος)
18: Η βάση του πλοίου που αφιέρωσε ο Κωλαίος, γύρω στα 630-620 π.Χ.
17: Τιμητικό μνημείο για τους Κικέρωνες (η ημικυκλική βάση) 58-51 π.Χ.

1. Ο Μεγάλος Ναός 2. Ο ναός του Ροίκου 3. Ο Εκατόμπεδος
4. Μονόπτερο κτήριο 5. Ρωμαϊκός περίπτερος ναός 6. Ο βωμός
11. Ναός Αφροδίτης και Ερμή 12. Θησαυροί 13. Κορινθιακός ναός 14. Σύμπλεγμα Μύρωνα.

7. Ιερά Οδός 8. Παλαιοχριστιανική Βασιλική
9. Σύνταγμα Γενέλεω 10. Ρωμαϊκή οικία με ψηφιδωτό

Η
Αρχαιολογική
Συλλογή
(ένα μικρό
μουσείο)
στο Ηραίο

Στους πρόποδες του Όρους Καρβούνης: ένα από τα κυριότερα αρχαία λατομεία
(φωτ Γρηγόρης Κουλουριώτης)

Για τα αρχαία λατομεία αντιγράφουμε μία παράγραφο από ένα ενθουσιώδες άρθρο για τη Σάμο, εν είδει οδοιπορικού, του Θεοδόση Π. Τάσιου, καθηγητή του Ε. Μ. Πολυτεχνείου, στην εφημερίδα *Το ΒΗΜΑ* (23 Αυγούστου 2009)

«Από πού άραγε το παίρνανε το οικοδομικό υλικό για μια τέτοια τεράστια πόλη – χιλιάδες κυβικά μέτρα ορθογωνισμένους ογκόλιθους, για τους ναούς, για τα τείχη, για τα λιμενικά έργα, για τα δημόσια κτίρια; Την απάντηση θα την έχετε σε λίγο, καθώς ανεβαίνετε τη ρεματιά: Η αριστερή πλαγιά του βουνού έχει μέσα της 45 τεράστιας εκτάσεως υπόγεια λατομεία· μπαίνεις μέσα και νομίζεις πως είσαι σε υπόγεια Ανάκτορα! Πλήθος ‘αίθουσες’ ανοιχτές, με λίγες κολώνες ανάμεσα, ενίοτε δε και πολυώροφες. Εκεί θα βλέπετε πώς γινόταν η εξόρυξη του πλακοειδούς πετρώματος, πώς γινόταν η λάξευση κι ύστερα η δυσχερέστατη μεταφορά, όλα με ζωντανές αναπαραστάσεις».

Τα δημόσια έργα του Πολυκράτη ανήκαν στο μεγαλεπήβολο οικοδομικό του πρόγραμμα και τα περισσότερα, εκτός από το πολυτελές ανάκτορο και τον νέο υπερμεγέθη ναό της Ήρας, ήταν έργα βασικών υποδομών. Σε αυτά συγκαταλέγονται:

Η Αγορά

Ο κυματοθραύστης «το χώμα εν θαλάσση», όπως το λέει ο Ηρόδοτος. Ήταν ένας μόλος θεμελιωμένος σε βάθος 30-35 μ κάτω από την επιφ. της θάλασσας και είχε μήκος 300-350 μέτρα. Προστάτευε το εμπορικό λιμάνι από τους νότιους ανέμους.

[Ο νέος μόλος στο αναπτυσσόμενο Τηγάρι (Πυθαγόρειο) κατασκευάστηκε το 1862 από τον Γερμανό μηχανικό Franz Humann με εντολή της Σαμιακής Ηγεμονίας. Την ίδια εποχή ο Fr. Humann έκανε και κάποιες υποτυπώδεις ανασκαφές στο Ηραίο, όπου τον επισκέφθηκε ο αδελφός του, ο Karl Humann, μηχανικός επίσης, ο οποίος ταξίδευε με εντολή της Υψηλής Πύλης για να χαρτογραφήσει την Ανατολή όπου θα κατασκεύαζε δρόμους. Ο Karl Humann είναι ο άνθρωπος που εντόπισε τον Βωμό του Δία στην Πέργαμο και τον μετέφερε ολόκληρο στο Βερολίνο. Η Σάμος γλύτωσε με μικρές μόνον απώλειες.]

Τα ναυπηγεία (νεώσοικοι). Έχουν προταθεί διάφορα σημεία εντός και εκτός πόλεως, αλλά μάλλον με τη φαντασία μας μπορούμε να υποθέσουμε πώς θα ήταν αυτές οι εγκαταστάσεις για την κατασκευή του πολυάριθμου και ακαταμάχητου πολεμικού, πειρατικού κι εμπορικού στόλου.

Το ίδιο ισχύει για το δεύτερο λιμάνι, το πολεμικό.

Από τα παραπάνω έργα, ο Ηρόδοτος αναφέρεται μόνο στον κυματοθραύστη και τον ναό της Ήρας. Τα άλλα, όπως και το μεγάλο τείχος, είναι πιθανό να τα είδε, διότι, αν πήγε στο νησί μετά το 439-38, τα είχαν ήδη καταστρέψει οι Αθηναίοι με εντολή του Περικλή όταν κατέλαβαν την απείθαρχη Σάμο.

Οχυρωματικά έργα. Δεν είναι βέβαιο αν η οχύρωση της πόλης έγινε από τον Πολυκράτη ή εάν έκανε μόνον ορισμένες επισκευές και προσθήκες στην υπάρχουσα οχύρωση. Πάντως το αρχικά τείχη, έργο του 6ου αι., κατασκευάστηκαν με τεράστιους ογκόλιθους σε ακανόνιστο πολυγωνικό σύστημα στη βάση και, παραπάνω, με ωμές (άψητες) πλίνθους. Το μήκος του οχυρωματικού περιβόλου ήταν 6.430 μέτρα.

Ο Ηρακλής τοξότης. Το αρχαϊκό ανάγλυφο βρίσκεται στο Αρχ. Μουσείο Κ/Πόλεως >

Ο Πολυκράτης ενίσχυσε την άμυνα με την προσθήκη τάφρου, που σε μερικά σημεία έφθανε και τα 6 μ βάθος. Εδώ δούλεψαν οι 600 Μυτιληναίοι αιχμάλωτοι πολέμου.

[Οι Αθηναίοι, που με επικεφαλής τον Περικλή κατέλαβαν τη Σάμο το 439, ύστερα από εννεάμηνη πολιορκία, υποχρέωσαν τους Σαμίους να κατεδαφίσουν το τείχος. Ανοικοδομήθηκε στις αρχές του 4ου αι., κατεδαφίστηκε και πάλι με εντολή των Αθηναίων το 365, όταν κατέλαβε την πόλη ο στρατηγός Τιμόθεος, γιός του Κόνωνος. Ξαναχτίστηκε γύρω στο 300 π.Χ., πιθανότατα από τον Δημήτριο τον Πολιορκητή και ενισχύθηκε με 48-50 πύργους. Η επόμενη φάση επισκευής έγινε από τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Ε΄ γύρω στα 200 π.Χ. Αυτές, τις πολύ καλά διατηρημένες ελληνιστικές οχυρώσεις βλέπουμε σήμερα σε πολλά σημεία.

Τα ελληνιστικά τείχη

Ο περσικός στρατός του Καμβύση στην Αίγυπτο, ο φαραώ Άμασης και το τέλος του Πολυκράτη (525 - 522 π.Χ.)

Όταν μαθεύτηκε ότι ο βασιλιάς Καμβύσης είχε διασχίσει την αραβική έρημο και η περσική στρατιά πλησίαζε στην Αίγυπτο, ο Πολυκράτης προέβλεψε την ήττα του παλαιού του φίλου Άμαση. Φιλίες και συμμαχίες ξεχάστηκαν. Η διατήρηση της εξουσίας προείχε. Αλλά ο Πολυκράτης δεν περιορίστηκε στην εκδήλωση φιλικών αισθημάτων προς τον γιό του Κύρου. Θέλοντας να εκμεταλλευτεί και αυτό το γεγονός, αρμάτωσε 40 πλοία για να ενισχύσει τις περσικές δυνάμεις. Τα επάνδρωσε όμως με τους πολιτικούς του αντιπάλους και ειδοποίησε τον Καμβύση να φροντίσει να μην επιστρέψουν. Αλλά καθώς απομακρύνθηκαν τα πλοία, οι αντίπαλοι συνειδητοποίησαν ότι ήταν και πολλοί και οπλισμένοι και αφρούρητοι. Επιπλέον, είχαν στη διάθεσή τους τα πλοία. Επέστρεψαν λοιπόν για να συγκρουστούν με τον τύραννο. Ο Πολυκράτης δεν κατάφερε να τους αναχαιτίσει στη θάλασσα, αλλά συνέλαβε τις οικογένειές τους, τις φυλάκισε στους νεώσοικους και απειλούσε ότι θα τις κάψει. Οι επαναστάτες, προτού αποβιβαστούν στη στεριά, όπου τους περίμεναν εκατοντάδες τοξότες, ζήτησαν τη βοήθεια της Σπάρτης. Σπαρτιάτες και Κορίνθιοι απέκλεισαν την πόλη. Σαραντα μέρες κράτησαν οι μάχες σώμα με σώμα, ώσπου εντέλει οι επιτιθέμενοι αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν με μεγάλες απώλειες. Άλλη μια νίκη του Πολυκράτη. Λίγο πριν από το τέλος του.

Τα πλούτη και η δύναμη του Πολυκράτη δεν άφηναν σε ησυχία τον Οροίτη. Αυτός ήταν ο σατράπης της Λυδίας, που περιελάμβανε και την Αιολία και την Ιωνία και τα νησιά του Αν. Αιγαίου (πλην Σάμου). Κατάστρωσε διάφορα σχέδια ο Οροίτης, αλλά δεν χρειάστηκαν. Ο ίδιος ο Πολυκράτης αποφάσισε να επισκεφθεί τον σατράπης στην πρωτεύουσά του, τις Σάρδεις. Το τέλος του ήταν τόσο οικτρό, ώστε ο Ηρόδοτος, που διηγείται λεπτομερώς όλη αυτή την ιστορία (Γ 120-126), δεν θέλησε να το περιγράψει. Σημείωσε μόνο ότι ο σατράπης σταύρωσε τον τύραννο. Ήταν το 522 π.Χ.

Ο Μαιάνδριος, πιστός γραμματέας του τυράννου, τον οποίο είχε ορίσει τοποτηρητή στο πόδι του ο Πολυκράτης, μόλις μαθεύτηκαν τα νέα έστησε βωμό στον Ελευθέριο Δία, δήλωσε δημόσια ότι ποτέ δεν είχε εγκρίνει τη δεσποτεία του κυρίου του κι ότι θα στήριζε την ισονομία αν του εμπιστεύονταν οι πολίτες την εξουσία. Ο κόσμος άρπαξε τα όπλα. Για μήνες επικράτησε χαμός. Ο από μηχανής θεός ήταν ο Δαρειός Α'. Ύστερα από διάφορες συνομοσίες, είχε πάρει το σκήπτρο της Αχαιμενιδικής Αυτοκρατορίας και, παρά το βάρος των βασιλικών καθηκόντων, θυμήθηκε τον παλιό του φίλο τον Συλοσώντα, τον αδελφό του Πολυκράτη που είχε γνωρίσει φυγάδα στην Αίγυπτο. Αυτόν όρισε τύραννο της Σάμου και τον έστειλε στο νησί με μεγάλη συνοδεία. Επικεφαλής των Περσών ήταν ο Οτάνης. Όλα εξελίσσονταν ήρεμα σύμφωνα με τις εντολές που είχε ο Οτάνης, ώσπου κάποιος «παράφρων» (έτσι είπαν) όρμησε κατά των Περσών. Παραβαίνοντας τις εντολές του Δαρείου, ο Οτάνης διέταξε τη σφαγή όλων των ανδρών. Αρκετοί θα πρέπει να γλύτωσαν. Ο Συλοσών παρέλαβε τη Σάμο καθημαγμένη. Σύντομα τον διαδέχθηκε ο γιός του ο Αιάκης.

Η Σάμος
υπό
περσική
επικυ-
ριαρχία
522-494

Έτσι, άρχισε η κατάρρευση της πολιτικής και οικονομικής δύναμης της Σάμου. Παρόλο που οι Πέρσες δεν πάτησαν ξανά το πόδι τους στο νησί, υποχρέωσαν τον τύραννο Αιάκη να λάβει μέρος στην εκστρατεία του Δαρείου κατά των Σκυθών, συνεισφέροντας στόλο, όπως όλες οι άλλες περσοκρατούμενες ελληνικές πόλεις. Αλλά σε αυτή, των μυθικών διαστάσεων, εκστρατεία αναδείχθηκαν για ακόμα μια φορά οι ικανότητες των Σαμίων: το τεχνολογικό τους δαιμόνιο, η εφευρετικότητά τους, η γνώση της θάλασσας που την είχαν δουλέψει επί αιώνες. Ο Δαρείος έπρεπε να περάσει την αμέτρητη περσική στρατιά από την Ασία στην Ευρώπη. Στρατός και ιππικό έφτασαν στο στενότερο σημείο του Βοσπόρου αλλά πώς θα γεφυρωνόταν το Στενό;

Μανδροκλής

Το έργο ανέλαβε ο Σάμιος μηχανικός Μανδροκλής. Αυτός, συνδέοντας μεταξύ τους εξακόσια πλοία σε δύο σειρές, κατασκεύασε μία πλωτή και φαρδιά γέφυρα από την οποία πέρασαν, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, 700.000 πεζοί και καβαλάρηδες. Ικανοποιημένος ο Δαρείος προσέφερε πολύτιμα δώρα στον Μανδροκλή. Κι αυτός έστειλε τη δεκάτη στο Ηραίο της πατρίδας του, συνοδεύοντας τα δώρα, μεταξύ των οποίων και μια ζωγραφιά που απεικόνιζε τη ζεύξη του Βοσπόρου, με την ακόλουθη επιγραφή που διέσωσε ο Ηρόδοτος (Δ 88):

Βόσπορος

513 π.Χ.
(;)

*Βόσπορον ἰχθυόεντα γεφυρώσας ἀνέθηκε / Μανδροκλῆς Ἦρη μνημόσυνον σχεδῆς,
αὐτῷ μὲν στέφανον περιθείς, Σαμίοισι δὲ κῦδος, / Δαρείου βασιλέος ἐκτελέσας κατὰ νοῦν.*

ΣΑΜΟΣ

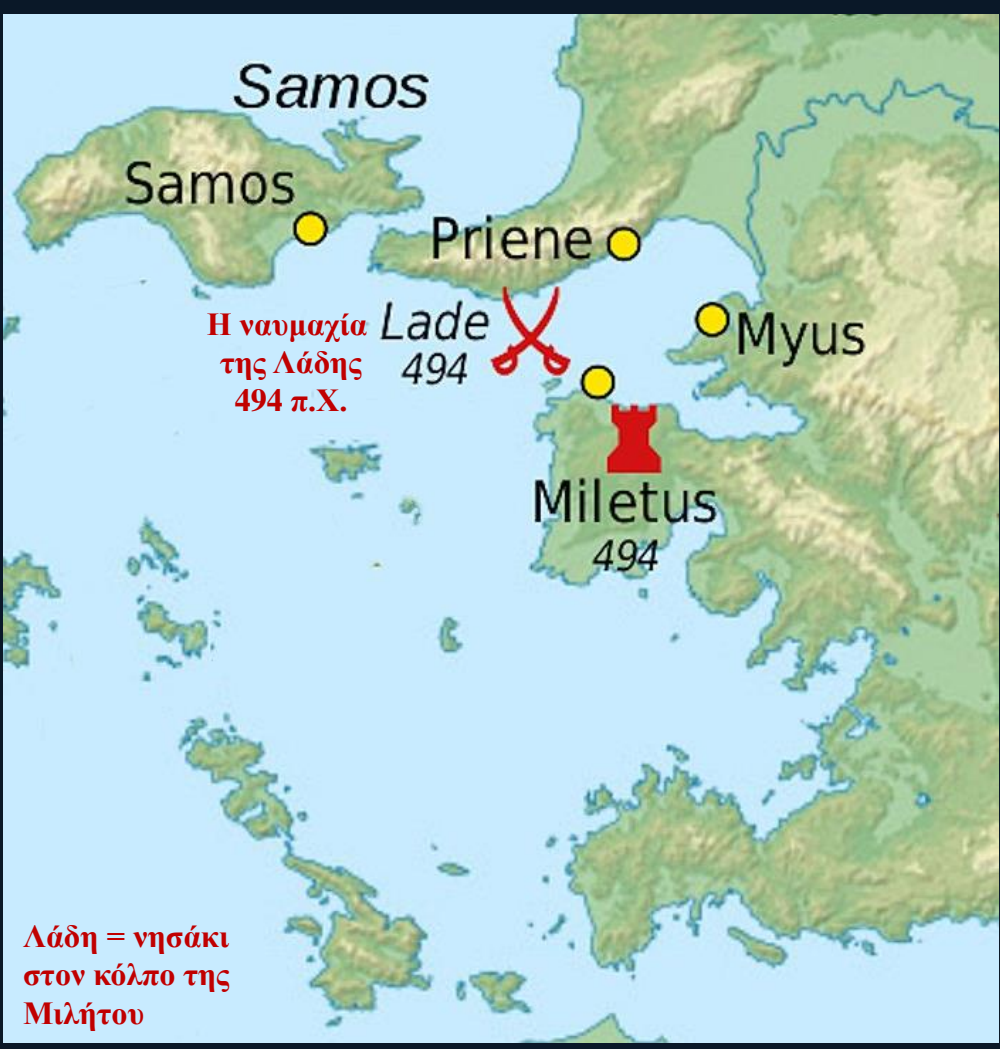
Από τα
αρχαϊκά
στα
κλασικά
χρόνια

Στην Ιωνική Επανάσταση (499-494 π.Χ.) η Σάμος τήρησε φιλοπερσική στάση –που ήταν αναμενόμενο εφόσον η Αχαιμενιδική Αυτοκρατορία στήριζε τα τυραννικά καθεστώτα και η Σάμος δεν είχε λόγο να αναμειχθεί. Εξάλλου η έχθρα με την αντικρινή Μίλητο συνεχιζόταν αμείωτη. Το φθινόπωρο μως του 494, ο Αιάκης πείστηκε να συμμετάσχει με 60 πλοία σε ναυτική επίθεση εναντίον του περσικού στόλου, τον οποίο συγκροτούσαν κυρίως Φοίνικες και Κίλικες. Ολέθριο λάθος και ολέθρια η απόφαση των Σαμίων να παρατήσουν σύξυλους τους υπόλοιπους Ίωνες και τους Μυτιληναίους την ώρα της σύγκρουσης. Λέγεται ότι έντεκα Σαμιώτες καπετάνιοι αρνήθηκαν να ακολουθήσουν στην υποχώρηση τον σαμιακό στόλο. Τη φυγή των Σαμίων ακολούθησαν και οι Μυτιληνιοί με τα 70 πλοία τους. Μπροστά στη Λάδη, νησάκι στον κόλπο της Μιλήτου, έμειναν γύρω στα 230 ελληνικά πλοία. Πανωλεθρία. Μετά τη ναυμαχία της Λάδης, οι νικητές κατέστρεψαν τη Μίλητο.

Με την άδοξη λήξη της Επανάστασης και την καταστροφή της Μιλήτου, η Σάμος ενσωματώθηκε στην περσική Σατραπεία των Σάρδεων ως κράτος φόρου υποτελής.

Οι ελεύθεροι πολίτες των περσοκρατούμενων πόλεων που έλαβαν μέρος στη ναυμαχία της Λάδης υπολογίζονται κατά προσέγγιση σε 350-370.000. Ενδεικτικά: Χίος π. 90.000, Μίλητος π. 65.000, Σάμος π. 48.000, Τέως π. 14.000, Πριήνη, Κλαζομενές και Λέβεδος από 10.000 η κάθε μία, Φώκαια π. 2.500 όσο και ο Μυούς. Για τις Ερυθρές δυσκολεύουν οι υπολογισμοί που μιλούν για 7-15.000. Ενώ για ολόκληρη τη Λέσβο κι όχι μόνο για τη Μυτιλήνη ο αριθμός είναι π. 120.000.

Λάδη = νησάκι στον κόλπο της Μιλήτου

Ακολούθησαν «τα Μηδικά» και οι απανωτές νίκες των ελληνικών δυνάμεων επί των Περσών (Μαραθώνας 490 - Πλαταιές 479). Οι Πέρσες χρησιμοποίησαν τη Σάμο ως βάση του στόλου τους στο Αιγαίο και σταθμό ανεφοδιασμού. Το 479, μερικούς μήνες πριν από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, η Σάμος έστειλε πρεσβεία στους στρατηγούς του ελληνικού στόλου, για να τους ανακοινώσει ότι οι Ίωνες ήταν έτοιμοι να αποτινάξουν τον περσικό ζυγό και ζητούσαν τη βοήθειά τους. Η σύγκρουση έγινε στις εκβολές του Μαιάνδρου κοντά στη Μυκάλη, όπου είχαν τραβήξει τα πλοία τους οι Πέρσες μόλις εγκατέλειψαν τη Σάμο. Η ελληνική νίκη στη Μυκάλη (15 χρόνια μετά τη συντριβή στο ίδιο στενό – ναυμαχία της Λάδης) έδωσε το σύνθημα της γενικής εξέγερσης των Ιώνων: οι τύραννοι και οι περσικές φρουρές εκδιώχθηκαν από παντού.

479: Νίκη στην ιωνική Μυκάλη και στις Πλαταιές τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς

ΣΑΜΟΣ

Από τα
αρχαϊκά
στα
κλασικά
χρόνια
και η
πτώση
της
Σάμου
το 439

Αν με τη νίκη στις Πλαταιές ευοδώθηκε ο στόχος της ελληνικής συμμαχίας, η εκδίωξη των Περσών από τα ελληνικά εδάφη. Με τη νίκη στη Μυκάλη άνοιξε ένας δεύτερος κύκλος επιχειρήσεων με επικεφαλής τους Αθηναίους και στόχο την απελευθέρωση και προστασία των Ελλήνων της Μικράς Ασίας και της Θράκης. Ύστερα από πολλές πολεμικές επιχειρήσεις, ο στόχος τελεσφόρησε με την ειρήνη του Καλλία το 449 π.Χ. Στο μεταξύ, η Σάμος έγινε μέλος της Α΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας και συμφώνησε αντί να καταβάλλει τον συμμαχικό φόρο σε χρήμα να μετέχει με την εξασφάλιση 60 ετοιμοπόλεμων πλοίων. Η αντιπαλότητα στη θάλασσα και η αξίωση της Αθήνας να είναι αυτή η κυρίαρχη δύναμη στο Αιγαίο, οδήγησε σε έκδηλη εχθρότητα τις δύο πλευρές. Ίσως η αφορμή της σύγκρουσης να ήταν η συνεχιζόμενη επιθετικότητα της Σάμου απέναντι στη Μίλητο. Οι Σάμιοι διεκδικούσαν εδάφη της Μιλήτου, αλλά η Μίλητος ήταν η γενέτειρα της Ασπασίας. Αυτά λέγονται. Γεγονός είναι ότι η Αθήνα έστειλε το 440 εκστρατευτικό σώμα με επικεφαλής τον Περικλή. Οι Σάμιοι υπό την ηγεσία του ναυάρχου και φιλοσόφου Μέλισσου νικούν τον αθηναϊκό στόλο. Οι Αθηναίοι πολιορκούν τη γερά τειχισμένη πόλη. Η Σάμος πέφτει εννέα μήνες αργότερα. Οι κατακτητές υποχρεώνουν τους Σάμιους να κατεδαφίσουν τα τείχη, να παραδώσουν τον στόλο και να καταβάλλουν στο αθηναϊκό ταμείο το κόστος της πολύμηνης εκστρατείας. Οι απεχθείς όροι και οι βαρείς φόροι που επέβαλαν οι Αθηναίοι αποδυνάμωσαν πλήρως το νησί. Τα μηδαμινά αφιερώματα από εκείνα τα χρόνια στο Ηραίο δείχνουν τη φτώχεια στην οποία είχε περιέλθει η αλλοτινή θαλασσοκράτειρα.

ΗΡΑ

ΑΘΗΝΑ

Μουσείο Ακροπόλεως, αρ. ευρ. 1333

Στο Μουσείο της Ακρόπολης στην Αθήνα υπάρχει ένα ενεπίγραφο ανάγλυφο που μαρτυρά ανάγλυφα την απόλυτη υποταγή της Σάμου στην αθηναϊκή δημοκρατία. Απεικονίζει πάνοπλη τη θεά Αθηνά να χαιρετάει και να συγγαίρει δια χειραψίας τη Σαμία Ήρα. Σύμφωνα με την επιγραφή, ο Δήμος των Αθηναίων τιμά με ψήφισμα τους Σαμίους επειδή παρέμειναν σύμμαχοί τους στη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου και δεν αποστάτησαν ούτε μετά την αθηναϊκή πανωλεθρία στους Αιγός Ποταμούς το 405. Η συγκεκριμένη στήλη έγινε το 403/2 π.Χ. και αντιγράφει την αρχική του 405. Αλλά ο Πελοποννησιακός είχε λήξει.

Η Αθήνα είχε συντριβεί. Μεσουρανούσε η Σπάρτη.

Κάτω από τις νέες συνθήκες, η Σάμος αναπτύσσεται σταδιακά. Χτίζει στόλο και ανοικοδομεί τα τείχη της πόλεως.

Το 386, η Σπάρτη αναγκάζεται να παραδώσει στους Πέρσες την Κύπρο και τη Μικρασία (Ανταλκίδειος Ειρήνη). Οι ιωνικές αντίπαλοι της Σάμου εξουδετερώνονται προσωρινά., αλλά οι Πέρσες βρίσκονται και πάλι σε απόσταση αναπνοής από το νησί. Ο νέος σατράπης, ένας κάποιος Πισσούνθης, εδραιώνει τη δεσποτική εξουσία του και αναζητάει τρόπους για να προσεταιριστεί τους Σαμίους –ή να τους θέσει υπό τον έλεγχό του.

Η Β΄ Αθηναϊκή Συμμαχία, που συγκροτήθηκε το 377, ήταν δύσκολο να ανεχθεί την ευημερία της αλλοτινής συμμάχου και πάντοτε εριστικής, μόνιμα επιθετικής, Σάμου. Εξάλλου, η Αθήνα ανησυχούσε και για τις σχέσεις της Σάμου με τον σατράπη της περσοκρατούμενης δυτικής Μικρασίας, που είχε στείλει περσική φρουρά στο νησί.

Η δεύτερη επίθεση των Αθηναίων εναντίον της Σάμου, η κατάκτηση του νησιού και η μεγάλη φυγή των Σαμίων

Το 365 π.Χ., οι Αθηναίοι αποφάσισαν να προσαρτήσουν τη Σάμο κι άλλες πόλεις-κράτη στη Συμμαχία τους. Επικεφαλής της εκστρατείας τέθηκε ο στρατηγός Τιμόθεος, ο γιός του Κόνωνος, ένας πολιτικός άνδρας τον οποίο ο Ισοκράτης θεωρούσε αξιότατο στα πολιτικά και τα στρατιωτικά. Η Σάμος αντιστάθηκε. Ύστερα από πολύμηνη πολιορκία, ο Τιμόθεος κατέλαβε εντέλει το σαμιακό άστυ. Αυτή τη φορά οι αθηναϊκοί όροι ήταν ακόμα πιο επαχθείς από εκείνους που είχε επιβάλλει ο Περικλής το 439. Τότε, εκτός από την παράδοση του στόλου και την κατεδάφιση των οχυρώσεων, οι νικητές απαίτησαν 1.200 τάλαντα σαν πολεμική αποζημίωση. Τώρα, ο Τιμόθεος διέταξε τους Σαμίους να εγκαταλείψουν το νησί και εγκατέστησε 2.000 Αθηναίους κληρούχους, στους οποίους μοιράστηκε ένα μεγάλο μέρος των εύφορων κτημάτων. Διαδραματίστηκαν σπαρακτικά επεισόδια. Οι επιγραφές που αποκαλύφθηκαν αναφέρονται στον διωγμό με τον όρο «φυγή». Και 43 χρόνια αργότερα, όταν δόθηκε εντολή να επιστρέψουν οι πρόσφυγες, το ιστορικό του γυρισμού ονομάστηκε «κάθοδος».

Από το 365 μέχρι το 322 η Σάμος έγινε αθηναϊκή κληρουχία. Δυο γενιές Σαμίων γεννήθηκαν στην εξορία κι άλλες δύο πέθαναν στα ξένα.

Μία στήλη στο Αρχ. Μουσείο του Πειραιά αναφέρεται σε κάποιον Αθηναίο ονόματι Λυσίμαχο και στα μέλη της οικογένειάς του. Όλοι κατάγονταν από τις Αχαρνές και ζούσαν στην αθηναϊκή κληρουχία της Σάμου.

Αρχ. Μουσείο
του Πειραιά

Δεν ήταν, λοιπόν, μόνον οι δύο γενιές Σαμίων που έζησαν τον μισό αιώνα της δεύτερης αθηναϊκής Κατοχής. Σε αυτό το διάστημα γεννήθηκαν και ανδρώθηκαν στο νησί τα παιδιά των Αθηναίων κληρούχων, όπως τα παιδιά του Λυσίμαχου. Ανάμεσά τους, ήταν μία κορυφαία φυσιογνωμία της επιστήμης, της φιλοσοφικής σκέψης και της ηθικής θεώρησης του βίου.

Ο Επίκουρος γεννήθηκε τον Φεβρουάριο του 341 στη Σάμο. Ανήκε δηλαδή στη δεύτερη γενιά των Αθηναίων που είχαν εγκατασταθεί στο νησί όταν το κατέλαβε το 365 ο στρατηγός Τιμόθεος, ο οποίος επέβαλε απεχθείς όρους στους ηττημένους και υποχρέωσε πολλούς Σαμίους να εγκαταλείψουν τον τόπο τους για να πάρουν οι Αθηναίοι κληρούχοι τα καλύτερα κτήματα. Δεν θα αναφερθούμε στο έργο του Επίκουρου και την περίφημη Σχολή, που δημιούργησε πολύ αργότερα στην Αθήνα. Αλλά τα παιδικά και εφηβικά χρόνια του στη Σάμο είναι συνυφασμένα με το πέρασμα του ελληνικού κόσμου από την Κλασική στην Ελληνιστική εποχή και τις κοσμοϊστορικής σημασίας πολιτικές και πολιτιστικές αλλαγές που πραγματοποιούνται στη διάρκεια της βασιλείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου (336-323) και στα αμέσως επόμενα χρόνια.

Ο γόνος των Αθηναίων κληρούχων, σχεδόν συνομήλικος του Μακεδόνα στρατηλάτη (μόλις επτά χρόνια νεότερός του), είχε την τύχη να μεγαλώσει κάτω από τον πεντακάθαρο ουρανό του νησιού, αλλά σε μία εξαιρετικά δύσκολη εποχή για τους Σαμίους, είτε αυτούς που έμειναν είτε αυτούς που αναγκάστηκαν να προσφυγοποιηθούν. Το γεγονός ότι ο νεαρός Αθηναίος σπούδασε κοντά στον πλατωνικό φιλόσοφο Πάμφιλο μάς επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η τοπική κοινωνία δεν είχε διαλυθεί πλήρως στη διάρκεια της αθηναϊκής Κατοχής, παρότι τα πενιχρά αρχαιολογικά ευρήματα από εκείνον τον καιρό φανερώνουν τη δραματική κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι νησιώτες.

Ο Αλέξανδρος στην Ανατολή
Η Δυτική Μικρασία και το Ανατολικό Αιγαίο συγκλονίζονται από τη νικηφόρο προέλαση της αλεξανδρινής στρατιάς μετά την ήττα των Περσών στον Γρανικό ποταμό τον Μάιο του 334. Οι περσοκρατούμενες πόλεις (μεταξύ των οποίων οι Σάρδεις και η Έφεσος) παραδόθηκαν. Η Μίλητος αντιστάθηκε και αποτέλεσε ένα από τα ισχυρότερα οχυρά της περσικής άμυνας εναντίον του Αλέξανδρου, ο οποίος την πολιορκήσε από στεριά και θάλασσα. Ο περσικός στόλος ναυλόγησε στη Σάμο, αλλά δεν κατόρθωσε να πλησιάσει τη Μίλητο για να βοηθήσει τους πολιορκημένους, γιατί ο ελληνικός στόλος είχε αποκλείσει την πόλη.

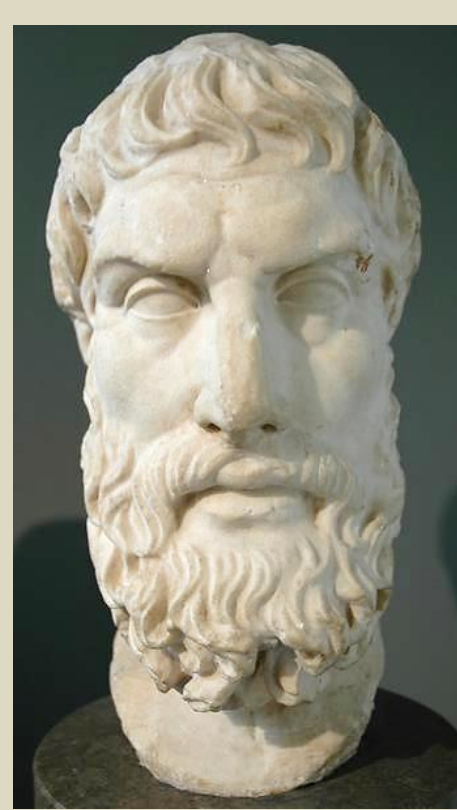
Η Μίλητος έπεσε. Ο Αλέξανδρος δεν κατέστρεψε την πόλη. Ανέτρεψε τη φιλοπερσική ολιγαρχία και επανέφερε τη δημοκρατία, αλλά μέχρι την καταστροφή του περσικού στόλου το 332 π.Χ. η περιοχή ήταν ανάστατη.

Ο μικρός Επίκουρος έζησε από κοντά όλα εκείνα τα γεγονότα, καθώς η Σάμος βρισκόταν στο θέατρο των συγκρούσεων στο Αν. Αιγαίο που διήρκεσαν δύο χρόνια.

Στη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων του 324, ανακοινώθηκε η απόφαση του Μεγάλου Αλεξάνδρου για την επιστροφή όλων των εξορίστων στις πατρίδες τους. «Δεν είμαστε εμείς η αιτία της εξορίας σας, αλλά εμείς αναλαμβάνουμε την ευθύνη της επιστροφής σας στις γενέθλιες πόλεις ...» διάβασε με βροντερή φωνή ο αγγελιοφόρος, προκαλώντας ρίγη συγκίνησης σε όλους εκείνους που είχαν προσφυγοποιηθεί για πολιτικούς λόγους. Έτσι, επέστρεψαν και στη Χίο οι δημοκρατικοί πολίτες, όπως και σε τόσα άλλα μέρη, όμως στη Σάμο η κατάσταση ήταν διαφορετική.

Η «κάθοδος» των Σαμίων

Το διάταγμα για την επιστροφή των εκδιωχθέντων Σαμίων έφτασε στο νησί το 322, μερικούς μήνες μετά τον θάνατο του Μακεδόνα στρατηλάτη. Η άθλια κατάσταση των προσφύγων είχε συγκινήσει σε τέτοιο βαθμό τις πόλεις που είχαν αναγκαστεί να τους φιλοξενήσουν, ώστε τώρα έσπευσαν οι πάντες να τους βοηθήσουν για να εγκατασταθούν και πάλι στη γενέθλια γη, από την οποία είχαν εξαναγκαστεί να φύγουν το 365 π.Χ. Είχαν περάσει 43 δραματικά χρόνια. Με το ίδιο διάταγμα, υποχρεώνονταν οι Αθηναίοι κληρούχοι να εκκενώσουν το νησί και να μετοικήσουν στην ιωνική Κολοφώνα, μικρασιατική πόλη στον κόλπο της Εφέσου.

Ο Επίκουρος, 341-270 π.Χ.
Πορταίτο της Ρωμαϊκής εποχής,
αντίγραφο χαμένου ελληνιστικού
προτύπου. Βρετανικό Μουσείο

Ο Επίκουρος έκανε εκείνο τον καιρό την στρατιωτική του θητεία ως Αθηναίος πολίτης. Δεν ξαναγύρισε στη Σάμο, αλλά πήγε να βρει την οικογένειά του στην Κολοφώνα. Εκεί συνέχισε τις σπουδές του κοντά στον ρήτορα Ναυσιφάνη, αλλά ο απαιτητικός μαθητής διαφώνησε ριζικά με τον δάσκαλο κι έτσι βρέθηκε γύρω στο 311 να διδάσκει ο ίδιος πλέον στη Μυτιλήνη. Η διδασκαλία του προξένησε μεγάλες αντιδράσεις, για αυτό και έφυγε για τη Λάμψακο, πόλη της Προποντίδας, κι από εκεί κατέληξε γύρω στο 306 στην Αθήνα. Έζησε στον *Κήπο* του μαζί με τους μαθητές του, οπαδούς των αντιλήψεων του για τον επικούρειο τρόπο ζωής, και πέθανε ευτυχής, όπως διατυμπάνιζε ο ίδιος, παρά την αρρώστια που τον είχε σακατέψει και τους φριχτούς πόνους, το 270.

Δεν ήταν Σάμιος. Ήταν Αθηναίος γεννημένος και μεγαλωμένος στη Σάμο κι εκεί έκανε τα πρώτα τέσσερα χρόνια των σπουδών του κοντά σε έναν Σάμιο διανοητή, γνωστό μόνο και μόνο χάρη στον επιφανή μαθητή του (του οποίου τα βιογραφικά χρωστάμε στον Διογένη Λαέρτιο).

Πάνω από όλα ήταν ο κορυφαίος σοφός, ο οποίος έζησε στη διάρκεια των νεανικών του χρόνων το τέλος του κλασικού κόσμου και ωρίμασε καθώς διαμόρφωνε τα χαρακτηριστικά της η Ελληνιστική εποχή, αυτή που άνοιξε τους οικουμενικούς ορίζοντες του ελληνισμού.

Επίκουρος, *Επιστολή προς Μενοικέα* (αποσπάσματα)

Ἐπίκουρος Μενοικεῖ χαίρειν.

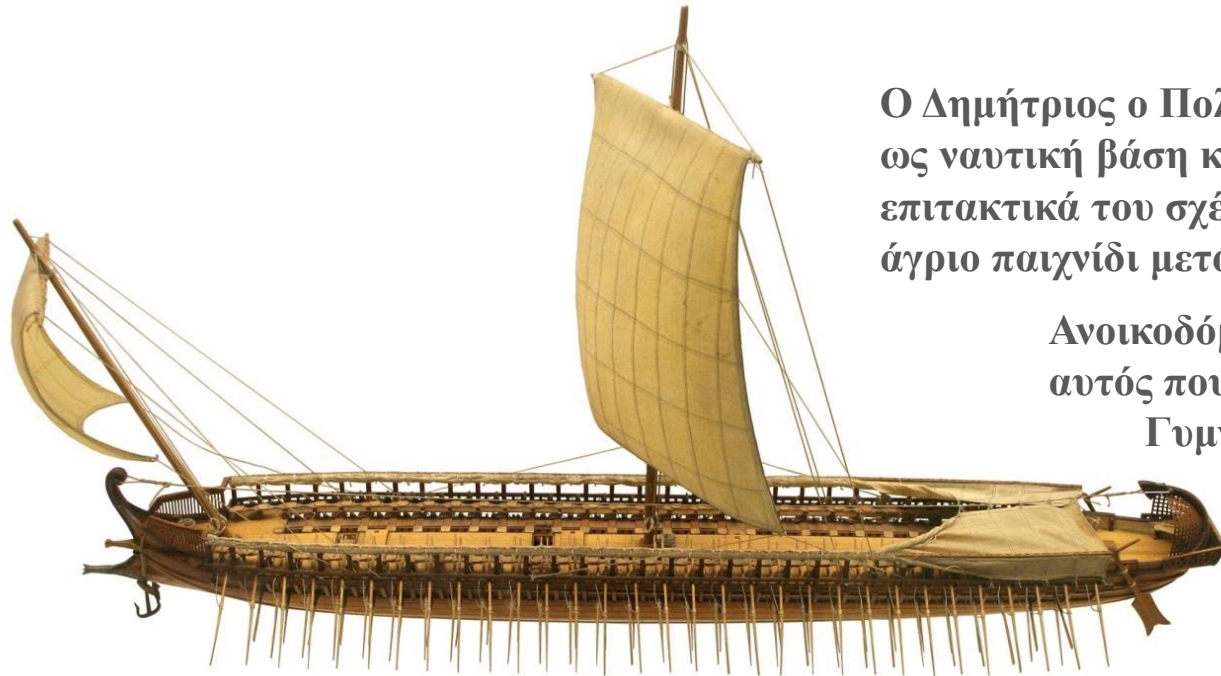
[122] *Μῆτε νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν. οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστίν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὦραν ἢ παρεληλυθῆναι τὴν ὦραν ὁμοίως ἐστὶ τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ παρεῖναι τὴν ὦραν ἢ μηκέτι εἶναι. ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι, τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων, τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ἦ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων· μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιῶντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρουσίας μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπουσίας δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.*

[123] *Ἄ δέ σοι συνεχῶς παρηγγελλον, ταῦτα καὶ πρᾶττε καὶ μελέτα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ' εἶναι διαλαμβάνων. Πρῶτον μὲν τὸν θεὸν ζῶον ἄφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη, μηθὲν μῆτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον μῆτε τῆς μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε· πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετὰ ἀφθαρσίας μακαριότητα περὶ αὐτὸν δόξαζε. θεοὶ μὲν γὰρ εἰσὶν· ἐναργῆς γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἡ γνῶσις· οἴους δ' αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, οὐκ εἰσὶν· οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς οἴους νομίζουσιν. ἀσεβῆς δὲ οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν θεοὺς ἀναιρῶν,
... Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, ἀλλ' ὅπως ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις ἀρκώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι, καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν δυσπόριστον, ὅτι τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτη τὴν ἡδονὴν ἐπιφέρουσιν, ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἐνδειαν ἐξαιρεθῇ.....*

... *Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις. διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταί, διδάσκουσα ὡς οὐκ ἐστὶν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.*

[133] *Ἐπεὶ τίνα νομίζεις εἶναι κρείττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσια δοξάζοντος καὶ περὶ θανάτου διὰ παντὸς ἀφόβως ἔχοντος καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένου τέλος, καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρασ ὡς ἐστὶν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον διαλαμβάνοντος, τὸ δὲ τῶν κακῶν ὡς ἡ χρόνους ἢ πόρους ἔχει βραχεῖς;*

Στην εποχή των Διαδόχων και των αλλεπάλληλων συγκρούσεων ανάμεσα στους Αντιγονίδες, τους Πτολεμαίους, τον Κάσσανδρο, τον Λυσίμαχο, τον Σέλευκο τον Νικάτορα

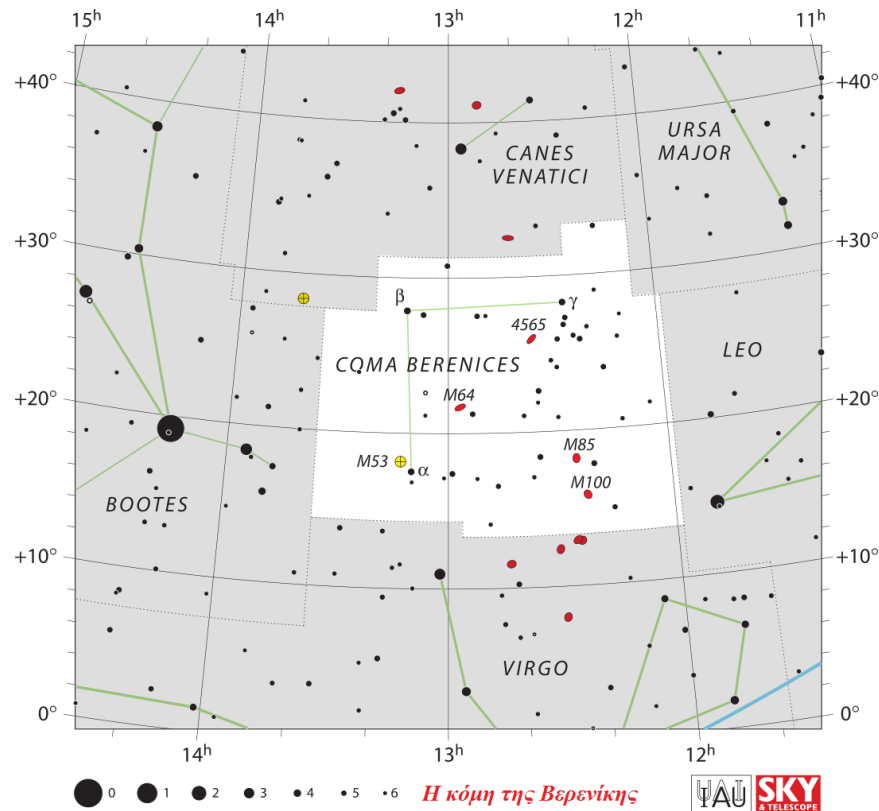
Ο Δημήτριος ο Πολιορκητής χρησιμοποίησε τη Σάμο ως ναυτική βάση και εφευρέθηκε για τα φιλόδοξα επιτακτικά του σχέδια και την κυριαρχία του στο άγριο παιχνίδι μεταξύ των Μακεδόνων Διαδόχων.

Ανοικοδόμησε τα τείχη και ίσως να ήταν αυτός που έχτισε το πελώριο και πολυτελές Γυμνάσιο (35.000 τετρ. μ) στον χώρο του παλαιού νεκροταφείου.

Στη συνέχεια και για μεγάλα διαστήματα στη διάρκεια της Ελληνιστικής εποχής, η Σάμος χρησίμευσε ως ναυτική βάση των Πτολεμαίων της Αιγύπτου. Από τα σαμιώτικα δάση προμηθεύονταν και ναυπηγική και οικοδομική ξυλεία, ενώ η *σαμία γη* με τις θεραπευτικές κι τις άλλες πολλές ιδιότητες μπήκε σε όλα τα αλεξανδρινά εργαστήρια, είτε για την παρασκευή φαρμάκων είτε ειδών καλλωπισμού.

Η υπαγωγή της Σάμου στο Βασίλειο των Πτολεμαίων ανοίγει νέες δυνατότητες ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα. Πολλοί Σάμιοι πηγαίνουν στην Αίγυπτο, όπου δίνονται μεγάλες επαγγελματικές ευκαιρίες. Επιστήμονες, αρχιτέκτονες και γραμματικοί συνδέθηκαν με το Μουσείο της Αλεξάνδρειας, έμποροι ξαναβρέθηκαν στη Ναύκρατη, άλλοι εγκαταστάθηκαν σε κάθε γωνιά του πτολεμαϊκού κόσμου. Η Σάμος, που διατηρούσε σχέσεις και με την πανίσχυρη Ρόδο, μοιάζει να ξαναζεί τις ημέρες της αρχαϊκής ακμής, μολονότι δεν υπάρχει σύγκριση. Ως και άγαλμα της Βερενίκης Β΄ αφιέρωσαν στο Ηραίο για να ευχαριστήσουν τη θρυλική σύζυγο του Πτολεμαίου Γ΄ του Ευεργέτη, που είχε ευνοήσει το νησί. Με αυτή τη μεγάλη αρχόντισσα συνδέθηκε και ο Κόνων ο Σάμιος (π. 280-π.220), αστρονόμος και μαθηματικός, ο οποίος μελέτησε «την Κόμη της Βερενίκης». Λέγεται ότι η βασίλισσα αφιέρωσε ένα τσουλούφι από τα μαλλιά της στην Αφροδίτη, ζητώντας να γυρίσει σώος από τον Γ΄ Συριακό πόλεμο ο Πτολεμαίος (το 236 π.Χ.). Μα όταν γύρισε ο σύζυγος, η κόμη δεν υπήρχε πια στο ιερό. Είχε γίνει αστερισμός!

Ένα επεισόδιο που δείχνει ότι η Σάμος βρισκόταν ξανά στο στερέωμα της οικουμένης. Τώρα πλέον της ελληνιστικής.

Ο αστρονόμος και μαθηματικός Κόνων δεν ήταν ούτε ο πρώτος ούτε ο τελευταίος επιφανής γόνος της ελληνιστικής Σάμου που ασχολήθηκε με τα ουράνια. Είχε προηγηθεί μία κορυφαία φυσιογνωμία της επιστήμης, που χαρακτηρίστηκε από τους νεότερους ως «ο Κοπέρνικος της αρχαιότητας». Αυτός είναι ο μέγας **Αρίσταρχος ο Σάμιος**, που γεννήθηκε «στο νησί των αστρονόμων» το 310 π.Χ. και είναι αυτός ο πρώτος επιστήμονας (μετά τους Πυθαγόρειους) ο οποίος πρότεινε το ηλιοκεντρικό μοντέλο του Ηλιακού Συστήματος, θέτοντας τον Ήλιο και όχι τη Γη στο κέντρο του γνωστού Σύμπαντος. Αυτός είναι ο εφευρέτης του *σκαφίου*, δηλαδή μιας μορφής ηλιακού ρολογιού, με το οποίο κατόρθωσε να προσδιορίσει τη στιγμή της αληθούς μεσημβρίας σε έναν τόπο (και να ορίσει γενικότερα την ώρα κατά τη διάρκεια μιας ηλιοφανούς ημέρας), το γεωγραφικό πλάτος του, την τιμή της λόξωσης της εκλειπτικής, την ημερήσια απόκλιση του Ηλίου και τις ημέρες των ισημεριών και ηλιοστασιών ενός συγκεκριμένου έτους (που ήταν το 281 π.Χ.). Μαζί με τον Ηρακλείδη τον Πόντιο θεωρούνται από τους πρώτους που εξήγησαν την ημερήσια περιστροφή της ουράνιας σφαίρας ως αποτέλεσμα της αξονικής περιστροφής της Γης. Κι άλλα πολλά και αξιοθαύμαστα, τα οποία όμως δεν έγιναν αποδεκτά από τους επιστήμονες της αρχαιότητας.

Πέρασαν χίλια οκτακόσια χρόνια ώσπου το 1543, ο Κοπέρνικος, στηριζόμενος στις θεωρίες του Αρίσταρχου και των Πυθαγορείων, όπως ο ίδιος επισημαίνει, να αναλύσει περαιτέρω το ηλιοκεντρικό σύστημα, όπως το γνωρίζουμε σήμερα.

Ας αναφέρουμε επίσης και τον διαπρεπή Σάμιο αστρονόμο του 3ου π.Χ. αι., τον **Αρίστυλλο**. Έζησε κι αυτός στην Αλεξάνδρεια, επί Πτολεμαίου Σωτήρος και Πτολεμαίου Φιλάδελφου και, μεταξύ άλλων, έκανε σημαντικές παρατηρήσεις σχετικά με τον αστερισμό του Αιγόκερου, καθώς και των τριών αστερών της Μεγάλης Άρκτου.

Επιδαπέδιο ψηφιδωτό σε σπίτι της Ελληνιστικής εποχής στην εξοχική συνοικία που δημιουργήθηκε στο Ηραίο

Η μόνιμα εμπόλεμη κατάσταση που επικρατεί στα ελληνιστικά βασίλεια έφερε στις αρχές του 2ου π.Χ. αι. τις ρωμαϊκές λεγεώνες στα μικρασιατικά εδάφη (μάχη της Μαγνησίας). Οι Ρωμαίοι δεν βιάζονται. Ασκούν έλεγχο, κινούν τα νήματα, κάνουν συμμαχίες, αλλά δεν προβαίνουν ακόμα σε κατακτήσεις. Το 133, ο Άτταλος Γ΄, ο τελευταίος βασιλιάς της Περγάμου, κληροδοτεί το Βασίλειό του στη ρωμαϊκή Σύγκλητο. Η επανάσταση του Αριστόνικου (133-129) εξουδετερώνεται. Οι Ρωμαίοι είναι κύριοι ενός μεγάλου μέρους της Μικρασίας. Η Έφεσος έγινε το 129 π.Χ. έδρα της ρωμαϊκής Επαρχίας Ασίας, στην επικράτεια της οποίας υπήρχαν γύρω στις πεντακόσιες ελληνικές κι εξελληνισμένες πόλεις και κωμοπόλεις. Η περιοχή διανύει μία μακρά περίοδο ειρήνης και ευημερίας, που διακόπτεται μόνον από τους Μιθριδατικούς πολέμους και τους καταστροφικούς σεισμούς, μέχρι να φτάσει η εποχή κατά την οποία επικρατεί η Αναρχία (τον 3ο μ.Χ. αι.). Τότε, μεταξύ 253-269, οι Γότθοι που κατεβαίνουν από τον Δούναβη στο Αιγαίο, ορμούν και στα μικρασιατικά παράλια και στα κοντινά νησιά, λεηλατούν και πυρπολούν, εντείνοντας τον τρόμο και τη συλλογική απελπισία από τη μεγάλη κοινωνική και οικονομική κρίση.

Η Σάμος υπάγεται στη Διοίκηση της Ασίας (έδρα η Έφεσος)

Η πόλη της Σάμου (το Πυθαγόρειο) ζει για μικρό διάστημα ημέρες απέραντης ευτυχίας, όταν μοιράζεται τον έρωτα του Μάρκου Αντώνιου για την τελευταία Ελληνίδα της Αιγύπτου. Το ζεύγος έρχεται στο παλάτι με την έξοχη θεά –χτισμένο ίσως στα θεμέλια του ανακτόρου του Πολυκράτη– και απολαμβάνει το μοναδικό κλίμα του νησιού. Η Σάμος γίνεται θέρετρο της αριστοκρατίας. Επαύλειες χτίζονται, κόσμος έρχεται στο νησί για να βρει δουλειά. Αλλά η έκβαση της ναυμαχίας στο Άκτιο του Ιονίου, θέτει τέρμα και στη διαρχία (Μάρκος Αντώνιος στην Ανατολή, Οκταβιανός στη Δύση) και στον μεγάλο έρωτα. Από το 31 π.Χ., ο Οκταβιανός θα είναι μονοκράτωρ του κράτους των τριών ηπείρων και λίγο αργότερα εγκαθίδρυσε το νέο πολίτευμα, που θα ονομαστεί «αυτοκρατορικό».

Η Σάμος κήρυξε τον Οκταβιανό Αύγουστο μέγα ευεργέτη και νέο οικιστή της πόλεως.
<< Προτομή του αυτοκράτορα στο Αρχ. Μουσείο στο Πυθαγόρειο

Οι αυτοκράτορες δείχνουν ενδιαφέρον για τα σαμιακά πράγματα. Ο Τιβέριος επαναφέρει το καθεστώς του ασύλου στο Ηραίο το 23 μ.Χ. Αλλά το ελληνικό πάνθεον δεν συγκινεί πλέον τον κόσμο. Νέες λατρείες εισάγονται και δημιουργούνται πολλά υπαίθρια ιερά της Κυβέλης (στη φωτ: αναπαράσταση στο Μουσείο στο Πυθαγόρειο).

Μετά τον καταστροφικό σεισμό του 47 μ.Χ. η πόλη ανοικοδομείται σε μεγάλο βαθμό. Είναι η «χρυσή εποχή» του Τραϊανού και του Αδριανού, ο οποίος μάλλον χτίζει και το νέο Υδραγωγείο. Υπολογίζεται ότι η Σάμος έχει γύρω στις 100.000 πληθυσμό (και η Έφεσος περίπου 200.000). Ανάμεσά τους είναι και πολλοί ξένοι. Τότε χτίζονται και οι εντυπωσιακές Θέρμες. Ιδρύονται βωμοί και μικρά ιερά, στρώνονται τα δάπεδα με ψηφιδωτά, εισάγονται πολύχρωμα μάρμαρα... <<< Ο θεοποιημένος Τραϊανός. Στο Αρχ. Μουσείο στο Πυθαγόρειο

Το Θέατρο της Ρωμαϊκής εποχής

Φωτ Διάζωμα

Από το Θέατρο, που είναι κτισμένο στην πλαγιά της Μονής της Παναγίας Σπηλιανής στο Πυθαγόρειο, ήρθαν στο φως λιγοστά κατάλοιπα. Σήμερα, έχει κατασκευαστεί στον χώρο μία ξύλινη εγκατάσταση με ορχήστρα και καθίσματα, και χωρητικότητα περίπου 750 θεατές. Η θέα είναι καταπληκτική.

Η Μικρά Ασία την εποχή του Τραϊανού, αρχές 2ου μ.Χ. αιώνα

Τμήμα χάρτη
από την *Ιστορία
του Ελληνικού
Έθνους τ. ΣΤ'*

**Τμήμα του
Υδραγωγείου
της Ρωμαϊκής
εποχής,
πιθανότατα
έργο του
αυτοκράτορα
Αδριανού (117-
138 μ.Χ.)**

1902

Έναρξη των ανασκαφών στο Ηραίο

Beginning of excavations at the temple of Hera, Samos 1902

«Η Πατρίς ευγνωμονούσα ...»

Το Αρχαιολογικό Μουσείο στο Βαθύ με τις μοναδικές συλλογές μικροτεχνίας και μεταλλοτεχνίας, ο ευπατριδης δωρητής, οι περιπέτειες του Μουσείου και η κρατική αβελτηρία

Το 1906, ο Αλέξανδρος Πασχάλης εκδήλωσε με επιστολή του προς τη Βουλή των Σαμίων την πρόθεσή του να ανεγείρει με δικές του δαπάνες κτήριο για στέγαση Αρχαιολογικού Μουσείου και Βιβλιοθήκης. Ο θεμέλιος λίθος τέθηκε στις 16 Αυγούστου της ίδια χρονιάς παρουσία όλων των επισήμων. Αρχές Σεπτεμβρίου του 1913, κι ενώ είχε συντελεστεί ή ένωση της Σάμου με την Ελλάδα, ο Πασχάλης επισκέφθηκε τον Θεμιστοκλή Σοφούλη, πρόεδρο της Προσωρινής Κυβερνήσεως και του παρέδωσε το κλειδί σε πολυτελή δίσκο.

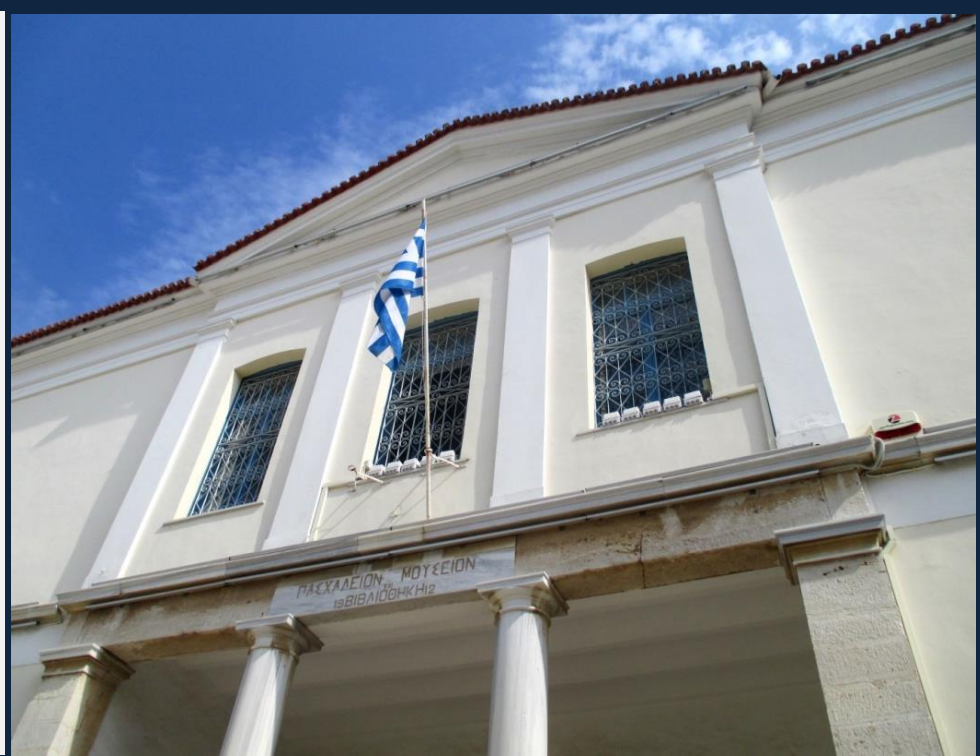

Αλλά το κτήριο χρησιμοποιήθηκε σαν στρατιωτική αποθήκη και μετά από πολλά, μόλις το 1928, στέγασε αρχαιότητες σε μία αίθουσα, σε άλλη το Αρχαιοφυλάκιο και στις υπόλοιπες τη Βιβλιοθήκη.

Το 1937 το μουσείο στεγάστηκε στο κληροδότημα Μιλτιάδη Γεωργίου, όπου εγκαταστάθηκε και η Εθνική Νέολαία (ΕΟΝ) της Δικτατορίας Μεταξά. Παράλληλα, λειτουργούσε και ένα μικρό μουσείο-αρχαιολογική συλλογή στο κοινοτικό γραφείο στο Πυθαγόρειο (τότε ακόμα Τηγάνι), ενώ υπήρξαν διαμαρτυρίες διότι όλα τα σημαντικά ευρήματα του Ηραίου πήγαιναν στο Βαθύ.

Ακολούθησε η Ιταλική Κατοχή. Ο τρομακτικός βομβαρδισμός στις 17 Νοεμβρίου του 1943 συντάραξε όλο το νησί. **Γερμανική Κατοχή.**

Οι Ιταλοί, πρώην κατακτητές και τώρα αιχμάλωτοι, στρατώνίζονται στο Μουσείο.

Το 1944, οι Γερμανοί αρχαιολόγοι W. Kraiker και H. Wrede μεταφέρουν μέρος των αρχαιοτήτων στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας για προστασία. Είκοσι χρόνια παρέμειναν στην Αθήνα. Στις 24 Σεπτεμβρίου του 1965, επιστρέφουν 91 αντικείμενα και άλλα 102 το 1967.

Αλλά η κατάσταση που επικρατούσε σχετικά με την κρατική αντιμετώπιση του αρχαιολογικού έργου και της διαχείρισης των αρχαιοτήτων ήταν απαράδεκτη, ενώ οι προσπάθειες για την ανασύσταση του μουσείου ήταν συνεχείς. Επί δεκαετίες, η Σάμος ζούσε την υπαγωγή της στην «άγονη γραμμή». Η αποκάλυψη του πελώριου Κούρου (το 1980 και τέσσερα χρόνια αργότερα της κεφαλής του) έδωσε σαφή ώθηση στα αρχαιολογικά ζητήματα του νησιού. Το 1987, η Εφορεία Αρχαιοτήτων σε συνεργασία με το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών ολοκλήρωσε επιτέλους την επανέκθεση στο Πασχάλειο Μουσείο.

Παράλληλα, με δαπάνη της αυτοκινητοβιομηχανίας Φολκσβάγκεν ανεγέρθηκε δίπλα το νέο μουσείο που στεγάζει τον υπερμεγέθη Κούρο και τα άλλα αριστουργήματα της πλαστικής. Τα εγκαίνια έγιναν τον Αύγουστο του 1987. Είχαν περάσει 81 ολόκληρα χρόνια από την ημέρα του θεμέλιου λίθου και 74 συναπτά έτη από την ημέρα που ο ευπατρίδης Αλέξανδρος Πασχάλης παρέδωσε το κλειδί του νεόδμητου κτίσματος. «Η Πατρίς ευγνωμονούσα» ... Φαίνεται όμως ότι αυτή η «Πατρίς» βρισκόταν σε κάποιον άλλον πλανήτη. Εμείς εκφράζουμε την ευγνωμοσύνη μας.

Μαριάννα Κορομηλά

Τα προτεινόμενα βιβλία για την αρχαία Σάμο είναι ο λεπτομερής, εύληπτος και πολύ καλός αρχαιολογικός οδηγός του μεγάλου Ιερού της Ήρας, έργο του Γερμανού ανασκαφέα και μελετητή Kyrieleis

Και το βιβλίο τέχνης με τα συνοπτικά κείμενα των δύο αρχαιολόγων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Σάμου και το πλουσιότατο εικονογραφικό υλικό, που εκδόθηκε στη σειρά *Ο κύκλος των μουσείων*:

Helmut Kyrieleis,
Το Ηραίο της Σάμου
Deutsches Archäologisches
Institut Athen
(πρώτη ελληνική έκδοση
Κρήνη, Αθήνα 1981)

Κωνσταντίνος Τσάκος και Μαρία Βιγλάκη-Σοφιανού,
Σάμος, τα αρχαιολογικά μουσεία

(Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση, σειρά *Ο κύκλος των μουσείων*, Αθήνα 2012)

Ο πολυτελής τόμος δεν κυκλοφορεί στο εμπόριο, αλλά μπορείτε να δείτε την έκδοση σε μορφή e-Book στη σελίδα: <http://www.latsis-foundation.org/ell/electronic-library/the-museum-cycle/samos-ta-arxaiologika-mouseia>

Βαθύ

6ος π.Χ. αιώνας

ΑΡΧΑΙΑ ΙΩΝΙΑ

Μέρος Πρώτο

ΣΑΜΟΣ

Τοπογραφικές και Ιστορικές Σημειώσεις
Αρχείο της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα
(ΑΠΑΝ) apan.gr